

K

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2013 NOVEMBER ■

- 3 **GREDEL LAJOS** _____ ■
Utazás a semmi felé (regényrészlet)
- 9 **VINCZE FERENC** _____ ■
Füüdövendégek (elbeszélés)
- 20 **MAGYARI ANDREA** _____ ■
Gólyakalifák (novella)
- 28 **SÁNTHA JÓZSEF** _____ ■
Cipőfűző (novella)
- 36–39 **TOROCZKAY ANDRÁS** _____ ■
36 Mike apja
37 Parkolóhely
37 Séta a város kastélya körül
38 Zongora
39 Néni
39 Idióta (versek)
- 40–41 **CSELÉNYI BÉLA** _____ ■
40 munka utáni haiku-strófák
40 Egy disznóölés esztétikája
41 (nem lehetett gyermeke)
41 csíny
41 Udvari helyszínelés (versek)
- 42 **JÁSZBERÉNYI SÁNDOR** _____ ■
Marhanyelv (novella)
- 46 **ROBOZ GÁBOR** _____ ■
Merő fikció (novella)
- 52 **CSÍK MÓNIKA** _____ ■
Pucér hölgyek átutazóban (novella)
- 57–61 **ERDEI L. TAMÁS** _____ ■
57 X-ek
58 A tárgy
59 Nájki (kisprózák)
- 62 **SZABÓ IMOLA JULIANNA** _____ ■
Liszka hintája (részletek)
- 64 **FELLINGER KÁROLY** _____ ■
Allegro
Julit
János ma szétszórt, (versek)

■	65–67	URI ASAF	■
	65	Menedékváros	
	65	A tengervíz	
	65	Prelúdium	
	65	A látóideg	(versek)
	66	Gregor Samsa és egy alma utóélete	(kisesszé)
■	68	FARKAS ZSOLT	■
		„Hibázni lehet...” (Az ötödik pecsét)	(esszé)
■	83	NÉMETH ZOLTÁN	■
		Hálózatos identitásteremtés: Tsúszó Sándor	(tanulmány)
	92	NORVÉG SAROK	
■	92	GABI GLEICHMANN	■
		Az előbújás tegnappja	(jegyzet Papolczy Péter fordításában)
■	95	SZERBHORVÁTH GYÖRGY	■
		Szex és elnyomás Kádár barakkjában	(Csaplár Vilmos <i>Edd meg a barátodat!</i> című kötetéről)
■	99	SZILÁGYI ZSÓFIA	■
		Rideg, de egyedülszép út?	(Róna Judit <i>Nap nap után. Babits Mihály életének kronológiája, 1909–1914</i> című kötetéről)
■	102	MOHÁCSI ÁRPÁD	■
		Na, most menjek vagy maradjak?	(Oravecz Imre <i>Kaliforniai fűj</i> című kötetéről)

HELYREIGAZÍTÁS

A 2013. júniusi számunkban megjelent Eugeniusz Tkaczyszyn-Dycki-versek fordítói közt nem tüntettük fel Karaba Márta Alexandra nevét. Az érintettek-től elnézést kérünk.

A szerkesztőség

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
kalligram@interware.hu

SZERKESZTŐK:
Beke Zsolt
kalligram@kalligram.sk

Kukorelly Endre (versrovat)
qkorelly@yahoo.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Rédey Zoltán

FŐMUNKATÁRSÁK:
Cseh Zoltán,
Hizsnai Zoltán

Szerkesztőség és kiadó:
811 03 Bratislava–Pozsony,
Staromestská 6D, 2. emelet,
tel./fax: (00421 2) 544 15 028

Levél cím: KALLIGRAM spol. s r. o.
P.O. Box 223, 810 00 Bratislava 1

Szlovákiai megrendelések:
distribucia@kalligram.sk,
valamint a szerkesztőség címén.
Magyarországi elérhetőség:
kalligram@interware.hu

Támogatóink:
A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
(Realizované s finančnou podporou Úradu
vlády Slovenskej republiky – program
Kultúra národnostných menšín 2013)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja: Kalligram Kiadó Kft., Pozsony
és Kalligram Polgári Társulás
(OZ Kalligram, Mikszáth u.
1984/10, 929 01 Dunajská Streda/
Dunaszerdahely, IČO 42 291 810).

Nyomja: Expresprint spol. s r. o.,
Partizánske
Példányszám/Náklad: 1000 db/ks
Ára: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap 1-jén

UTAZÁS *a semmi felé*

10. [AZ UTOLSÓ FEJEZET]

Az infarktus után megváltozott az élete. Ezt olyan könnyen mondta Attila, mintha egy kicsi seb vérzett volna be az ujján, amelyre gézt teszünk, hogy ne fertőződjön el. Ó, a pszichiáterek? Őket nem olyan könnyű becsapni. És ezt Attila is tudta. Egy pillanatig némán néztek egymásra, és körülbelül ugyanazt gondolták. Mennyivel egyszerűbb lett volna a halál. Az a nem-is-tudja milyen hosszú perc, a halálos rémületé... Most újra eljön? Az ember sohasem készülhet rá elég pontosan. Akkor lep meg, amikor a legkevésbé számíthat sz rá. De ezt mondta:

– Ugyan már. Semmiség. A halál engem már nem lep meg... Csak egy kicsit – tette hozzá az igazság kedvéért.

A lakást mintha kicserélték volna. Az infarktust követően Csöpi ideiglenesen hozzáköltözött, Attila olykor elhitte, hogy végleg, de csak a gyöngye pillanataiban. A józan pillanatokból sokkal, de sokkal több volt. Amikor már járt, villamoson közlekedett és olykor megfordult a lányok után, Csöpi fölöslegesnek érezte magát. Egy napon könnyedén felsóhajtott, és könnyek nélkül búcsúzott, mint aki teljesítette a feladatát. Olykor levelet is küldött neki, és Attila is egyszer vagy kétszer eljutott Királyfára. „Nem lehet újrakezdeni. Amint hogy sosem leszek már harmincéves.” Túl a megfelelő életkoron, már nem kívánt gyereket Csöpitől. Elkéstek, mondogatta. Csöpi banya lett. Nem volt ráncos az arca, nem volt kiégett a szeme, nem volt természetellenesen barna a bőre, mégis, valahogy banya lett. A banyák pedig nem szülnek gyereket.

Tünde egyszerűen otthagya Attilát. Voltaképpen nem is volt „árulás”, mint azt néha gondolta, mert józan pillanataiban tudta, hogy az ő túlzott lelkiismeretessége volt mindennek az oka. Tünde nem tehetett semmit, ráadásul Csöpi mellett mindig a másodhegedű szerepét kellett játszania. Erre viszont nem mutatott hajlandóságot. Így vagy úgy, de Attila fújt visszavonulót. Bár a gondolat, hogy Csöpi eljátszotta a maga vakmerő játékát, hogy az öngyilkosság komolyra is fordulhatott volna, újra meg újra fölháborította, mert játékszernek érezte magát, áldozatnak. Bosszankodva gondolt arra, hogy milyen egyszerűek a macacsságok. Mennyire *megeszi* az ember őket – persze, ha naiv és jóindulatú. A gyöngye Csö-

pi eljátszotta a családi drámát, és Attila észre sem vette? Egy pillanatra, ha ideért, éktelen dühös lett. Tulajdonképpen az egész értelme Tünde kiiktatása volt.

– Látja, mégsem vagyok én paraszt – kesergett egy kicsit hamisan. – A paraszt eleve gyanakvó. Énbőlölem már kiveszett a gyanakvás. Pedig, ha jól meggondolom, a nagyapámban még megvolt.

A nagyapja azonban már régen nem élt, négyéves volt Attila, amikor meghalt agyvérzésben. Rá hivatkozva Attila összehordhatott hetet-havat. A nagyapja egyfajta *jolly joker* volt, azt mondott róla, amit éppen kedve tartotta. Az öreg nem volt naiv, csak amikor fölengedte a lakásba a tolvajokat, hogy kirabolják. Persze akkor már hatvanhárom éves volt, és erősen szenilisedett. De egyáltalán, ismerte-e a nagyapját? Olykor bevallotta, hogy nem nagyon. Az idő szétmállasztja, ami azelőtt egyben volt, volt értelme és célja. Ha most megpróbálja felidézni a nagyapját, csak homályos képet lát. Tulajdonképpen nem is tudja felidézni! Mielőtt megismerte volna, eltávozott, s az apja csinált belőle mítoszt. Olyanná vált, mint valami ősapa, *übermensch*, holott csak egy nagyapa volt, rosszul vagy vizenyösen székelt, és az utolsó időkben rosszul látott. De mítoszt kellett belőle csinálni, mert mítosz nélkül elviselhetetlen az élet. Attila apja gyöngé ember volt: mítosza volt szüksége, hogy nyolcvan évig éljen. Attila fiatalabb korában nem kételkedett ebben. Öregkorában annál inkább!

Már visszahízott öt kilót, és már nem minden nap jutott az eszébe, hogy visszatáncolt a halál örvényéből, amikor a rádióban felhívta Tomi, hogy sürgősen találkozni szeretne vele. Ezer éve nem találkoztak, és őszintén szólva, nem is nagyon hiányzott neki. Nem voltak haragban, még csak valami félreértés sem árnyékolta a kapcsolatukat. Hogy úgy mondja: nem keresztezték egymást az útjaik. De mondhatná egyszerűbben is – nem volt szükségük egymásra, mondhatni, kitűnően megvoltak egymás nélkül is. Tomi vacsorára hívta meg. Egyedül jött. Mindjárt rátért a lényegre.

– Búcsúzni jöttem. – És egy afrikai országot nevezett meg, egy meglehetősen jelentéktelent, ahová az ősszel nagyköveti minőségben utazik el. – Szar hely, de jól fizetik.

– Na látod. Enyém meg jó hely, de szarul fizetik – bölcsekedett Attila.

Tomi elnevette magát.

– Mindenkit a maga helyén – mondta. – Tudod, a jó szerencse a vakmerőknek kedvez. Arra vártam, hogy legyen végre értelme az életemnek... És lám! Egy sivatagi ország. Innen fogok nyugdíjba menni. Ha csak föl nem robbantanak.

– Ne félj. Olyan szerencse csak az amerikai nagyköveteket éri.

Meglepetésére Tomi komoly maradt, sőt nyugtalan lett. Aztán váratlan dolog következett. Egészen váratlan.

– Érzem az ürességet. A nagy, sárga sivatagot... Ennyi volt az egész?

Attila értette is, meg nem is. Miért panaszcodik?

– Zoli igen ügyesen megúsza – folytatta Tomi. – Olyan hamar meghalt, hogy minden lehetőség nyitva maradt a számára.

– Na jó. De örökre nyitva maradt. És azzal mihez kezdesz? Te legalább teljes életet éltél? Tomi fanyarul mosolygott:

– Néha azt hiszem, hogy előbb haltam meg, mint Zoli. Persze, csak a rossz pillanataimban. De ezek a rossz pillanatok egyre gyakrabban kísértének.

Sértve érezte magát, holott Tomi nem sértette meg őt, csupán beismerte, hogy az ár sokkal kényelmesebb, mint kapálódzni ellene az árral szemben. Egyeseknek minden sikerül, na és! Attilának meg jóformán semmi. Ez jó ürügy volt a sértődésre, de ha „megkaparom” a sértődést, gondolta Attila, még nevetségessé válok. „Mondd, te érted ezt?” Tominak se Istene, se hazája, és mégis minden ment, mint a karikacsapás. Most egy csapásra a leghíresebb szlovák ember lesz a Szaharában, vagy hol. Még a szlovák elnöknel is híresebb, mert a Szaharában alighanem még az ottani elnöknek sincsen róla fogalma, hogy ki a szlovák köztársasági elnök.

– Te most gúnyolódsz? – kérdezte Tomi, és beismerte, hogy van némi alapja a gúnyolódásnak. – Lefogadom, hogy Zoli ezt nem tette volna meg. Lassan kisebbrendűségi érzésem lesz Zolival szemben.

Hát persze! Zolinak igaza volt, mert mindezt bölcsen megelőzte. Tomival külön pályán mozognak. No, időnként találkozunk. A Mars és a Jupiter egy vonalban áll, de mégiscsak millió és millió kilométerre vannak egymástól. Zoli a sokkal mélyebb barát, mondta Attila, kár, hogy ezt a mélységet nem volt módja kihasználni. Attila szépen, lassan megöregedett. Megöszült és kihullott a haja. Szépen és módszeresen kihullottak a fogai. A bőr és izmok előbb ellazultak, és a pocakja megnőtt. Hajdan a nők elolvadtak, ha ránéztek, most pedig a hányás kerülgeti őket. „Zoli, hogy úgy mondjam, kitolt a halállal. Nem öregíthette meg őt.” De évek óta készült rá? Vagy csak egy pillanat elhatározása volt az egész, mint amikor egy zseni megtalálja a sakkban a matthoz vezető hirtelen és váratlan megoldást? Ezek a kínzó kérdések, és soha nem talált rájuk egyértelmű választ. A vihar pillanatok alatt fölkorbácsolta a tó vizét... És aztán? És aztán mi lett? Vajon nem irányítanak éppúgy a véletlenek, hogy aztán belemagyarázzuk a nekünk tetsző megoldásokat? Ki lehet-e zárni a számításaiból, ami nem tetszik? Az első reggel azt mondta a pszichiáterének:

– Ha fölébred az ember az ilyen álomból, nem tudja, hogy ki micsoda. Zoli egy örült, Tomi pedig cinikus ember a végtelenségig? Holott fordítva is igaz ez... Zoli egy gyáva ember, mert az első pillanatban összeomlik, és nem tudja rendezni a kérdést, mármint a Cicuska halálát, bátran és tisztességesen? Tomi pedig bátor és életrevaló? Én pedig moralista vagyok, mert a legkönnyebb morálisnak lenni, ha az ember, végső soron, gyáva?

Most egy harmadik, az első reggeli beszélgetést kiigazító lehetőség kínálkozott. Miután az eseményekbe véletlenszerűen bonyolódunk bele.

– Milyen lehetőségre gondol?

– Szabad vagyok, nem?

– És mit kezd a szabadságával – a pszichiáter önkéntelenül megcsóválta a fejét.

– A világ sok egyenletből áll – mondta határozottan Attila. – Minden embernek kötelessége megtalálni a maga egyenletét, különben üres marad, mint Tomi... A jó sors kevés. Talán bátornak is kell lenni. Talán...

Ezt tegnap mondta? Talán ma? Minden úgy összekeveredett. Sokszor akarta, de sohasem mondta ki határozottan. Hogy egy bizonyos magába révedés után nem cselekedni, az annyit jelent, mint az autó, ha zöldet kap, és közben leáll a motor. Most is kiment a plázába, de már úgy, hogy este kilenckor mindenképp a szállásán lesz. Eszébe jutott Tomi és a második felesége, hogy unatkoznak, hogy az óra iszonyú lassan halad előre, hogy tán vadásznak a szavannán, és majd megöli őket az unalom. Ő pedig itt van, le van égve, és nem sok barátja maradt. Mondhatni egy sem. Mind-mind elszivárogtak, elszálltak, mint a füst. Talán elaludtak örökre. A plázában örökös volt a forgalom, az ide látogatók nem siettek, megálltak egy percre a kirakatok előtt. Délben nem voltak többen, mint reggel, este nem voltak többen, mint délben. Az arcok változtak, a léptek nyugalmasan haladtak a céljuk felé, egy-egy női vagy férfi cipővel, pulóverrel vagy csillogó, vadonatúj öltönnyel szegényítve meg a New Yorkert, a Bershkát vagy a Springfieldet. Ezek mind jól öltözöttek voltak, és kurvára ráértek. Voltak kamaszok, akik fél délutánt itt töltöttek, nem vásároltak semmit, unatkoztak és bosszantották a járókelőket. Attila már jól ismerte őket. Délután, az iskolából jövet, bevették magukat a plázába, este úgy kellett hazazavarni őket. Az újjgazdagokat is azonnal felismerte. A trágyaszag éppen csak elszállt belőlük, még szerények voltak, udvariasan köszöntek az elárusítónőknek, szemben a régebbi gazdagokkal, akik olykor, ha rossz hangulatuk volt, nem is köszöntek vissza. A látnivaló lassanként egybeolvadt. F fiatal és idős, férfi és nő, liliputi alacsony és hórihorgas kuncsaft körtáncot járt, kért, vett, eladott – ment az üzlet, mint az autópályán az autó, a fogaskerekeken a fogaskerek. Minden mindegy volt.

Nehezére esett a kérdés. Hogy újrakezdje ezt a játszmát, vagy adja föl végleg? Attila ott ült a pláza folyosóján a méteres fikusz mellett, a nap erőtlenül süt még öt percig, mielőtt az ausztriai dombok végleg megkaparintják, és eljön a hűvösebb éjszaka, és tulajdonképpen nem tudta, mit tegyen. A végére az összes haragja Csöpi ellen fordult, noha azt elismerte, hogy a nő csak részben hibás. Mert hibás ő is, legalább annyira, mint Csöpi. Mert éppúgy föladta a reményt, mint Csöpi, egy új gyerekről hallani sem akart, de aztán, az idő múlásával, megváltozott a véleménye. És a megváltozott véleményével is csöndben maradt, és erre nem lehetett mentség. De az igazi leckét Tünde adta fel. Rájött – igen későn –, hogy Tünde sokkal agyafúrtabb és rafináltabb Csöpinél. Attila iszonyúan szégyellte magát, hogy miközben látszatra ő vezette Tündét, valójában minden úgy történt, ahogy a kis, okos fejével Tünde akarta. Még a számtalan lefekvést is ő akarta, mert ha nem akarta volna, ezer és egy kifogást emelt volna a fejfájástól a bélhurutig. Tehát a nők játékszere volt? Vagy ő játszott az egyik nővel, míg a másik vele? Attila elhitte, hogy a nő érzelmes, és az érzelmesség húrjain kell bánni vele. Holott ő volt az, aki egy kicsit érzelmes volt, de ez a kicsi elég volt ahhoz, hogy a nő kicsessen vele. Ó, ó... „A 16. században élek – jegyezze meg egy fintorral Attila. – Legalábbis, ami a nőket illeti. A Nap, a Hold és a csillagok a Föld körül keringenek, és ha valaki mást mond, azonnal a tűzre vele.”

Fél kilenckor elhagyta a plázát, öt perccel kilenc előtt belépett a kapun, és nem tudta megmondani, hogy utoljára-e, vagy pedig itt marad sokáig – talán örökre. A folyosón jártak-keltek az úgynevezett betegek, mert valahogy Attila érzése az volt, hogy csak pihennek néhány napig, és aztán folytatják a melót, amíg végleg ki nem fulladnak. Amúgy persze nem gondolta ezt egészen komolyan. Mindegyikre rá volt írva a sorsa, bárhogy igyekeztek fenntartani a gondok átruházását egy fehér köpenyes orvosra vagy ápolónőre. Valaki köszönt neki, és ő automatikusan visszaköszönt. Végre besurrant a szobájába, és magára zárta az ajtót. Villámgyorsan levetkőzött, és ágyba bújt. Az ágynemű fertőtlenítő illatú volt, és kellemesen hűvös. Azonnal elaludt, mintha álomport kevertek volna a macskajajos teájába. Aztán reggel volt, még jó korán, hagyta, hogy a félálom hosszan elringassa. Egy pillanatig azt hitte, hogy Csöpi mellette fekszik az otthoni ágyban, még hallotta is a rekedtes hangját, hogy azt mondja: „Valami csendes helyre kellene elmennünk, hogy megbeszéljük, hogy hogyan lehet ezután élni.” Még azt, hogy „A mamának, persze, igaza volt. A házasságok a mennyekben kötöttek. De a miénk, úgy látszik, nem. Keservesen megfizettünk ezért.” De az utolsó mondatot már Tünde mondta, ami azért is képtelenség, mert sohasem házasodott össze Tündével. Volt egy mosolya Tündének, amit az életben nem kívánt senkinek. Ez a mosoly megsemmisítette őt, ez a mosoly az ördög mosolya volt. Tündének nem volt lelke, csak esze, indulatai és tettekézsége. Manapság az a normális ember, aki elveszti a lelkét, de csodálatos módon az esze még inkább brillírozik, mint Tünde és ezer más ember, aki szépen, öregkorára hal meg. Ezt tudta meg Zoli? Véget vetett az egészségnek, mert az élet kialudt benne? Harminc, negyven, ötven évig létezik az ember tök fölöslegesen, mert az élet rég kialudt benne? A nyugtalanság erőteljes szorongássá vált benne, majd csendes meggyőződésé. Bátor volt ő? Majdnem elnevette magát. A nap hol besütött, hol a felhők alá bújt, mint valami bizonytalan lény, aki igyekezne kívül maradni a döntésen vagy inkább a döntésképtelenségen. Hát persze!

Kilenc óra után fogadta őt az orvos. Egy külön, tágas emeleti szobában, és szúrósan a szemébe nézett. Mindenki ezt csinálta. Aki először tapasztalta, megrémült, aki többször átélte már, a pszichiáter működő konvenciójaként tekintett rá. Mindent egybevetve nem osztott, és nem szorzott.

– Aki erre a klinikára belép, egy kicsit a halált veszi magára – mondta.

– Rég tudom – mondta Attila.

– Nagyon sokat gondolkoztam a barátja halálán... Mít gondol? Tényleg ki akart fogni a halálon? Nem hiszem – mondta egy kicsit bizonytalanul. – Viszont nem akart megöregedni. De hát mindnyájan megöregszünk, már aki megéri. A legjobb hagyni úgy, ahogy a dolgok mennek. Nem avatkozni közbe.

– Az öngyilkosság is lehet egy út...

A pszichiáter hümmögött.

– Letelt az egy hét. Nos, hogy döntött?
– Tudom. Egy hét az rengeteg idő. Persze csak matematikailag. Mondanom sem kell, hogy a döntésem kizárólag konvencionális döntés. Aki csak ésszel dönt, nem biztos, hogy mindig jól cselekszik.

A pszichiátert azonban nem volt olyan könnyű zavarba hozni.

– A helyes megoldás az, hogy az ész legyőzi az érzelmeket. Az irracionálist legyőzi a ráció. Vagy más a véleménye?

– Általában helyesnek tartom.

A pszichiáter most már nyeregben érezte magát, de óvakodott attól, hogy fölényes legyen.

– Szóval itt marad, vagy nem?

– Nem – mondta, és nyelt egyet. Sokkal nehezebb volt a reggel óta tartó bizonytalanságot visszafojtani, mint kimondani, hogy „nem”. A pszichiáter bólintott, mint aki erre a nemre is fölkészült. Nem lett komorabb az arca, nem húzta fel vészjóslóan a szemöldökét, tudomásul vette. Csak csöndben kérdezte meg:

– Biztos benne, hogy hamarosan nem találkozunk újra? – A hangja nem volt fenyegető, inkább közömbös.

Attila nem felelt, mert úgysem tudott volna mit felelni. Egyelőre nem kísértették potenciázavarok, és a szíve is rendben működött. Fiziológiailag tíz évvel fiatalabb vagyok, gondolta, de lélekben húsz évvel öregebb a koromnál. Valamit rendbe kell hozni, ismételtgette magában, mint egy litániát. Most mindenekelőtt hazamegy, és nem gondol sem a múlt-ra, sem a jövőre, mert a múlt úgyis jóvátehetetlen, a jövő pedig így is, úgy is a halál. Nem gondolt hát a halálra sem, mert az úgyis eljön. A fehér emberre gondolt, mert az eredetileg fekete volt, hogy az évezredek során, hóban és fagyban, megfehéredjen. Hatvan év bizonyos értelemben egyetlen másodperc. Csak kevés ember számol így, és többnyire bolondoknak nevezik őket, mert azok a boldogok egy másik világban élnek. Az ő számukra már megszűnt az idő, egy perc, egy óra, egy nap teljesen egyre megy. A bolond és a nem bolond között hajszálnyi a különbség, azért riad vissza a nem bolond, mert tulajdonképpen bolond is lehetne egy óvatlan pillanatban. Csak bátorság kérdése... Zoli akkor bolond volt, vagy nem? Már nemcsak hajlott rá, hanem meggyőződése volt, hogy a lehetséges utak közül az egyiket kiválassza. Az utat, amely a semmibe visz.

Attila kiment a kapun, mely dörömbölve becsukódott mögötte. Friss délelőtt volt, élénk szél fúj. A nap már magasra hágott, délen az ég áttetsző volt, már-már fehéren izzott, a nyárfák még nem hullajtották le leveleiket. Augusztus volt. Egy perccel rövidebb a nappal, és egy perccel hosszabb az éjszaka. ■ ■ ■

■ ■ ■
Grendel Lajos (1948): író, esszéíró. Legutóbbi regénye: *Az utolsó reggelen* (Kalligram, 2013).

FÜRDŐvendégek

Egy balkáni gerle és két fehér foltos örvös galamb ereszkedett alá a fenyőfa magasabbban lévő, elnyújtózott ágaira az esti szürkületben. A gerle a hosszú, lompos fenyőág végére telepedett, az örvös galambok a fa törzséhez közelebb gallyaztak, s ott borzolták a nemrég elállt esőtől még nedves tollaikat.

Valahol a távolban nyolcat ütött egy harang. A harangszó beborította a vidéket, mint ahogyan lassú, de megállíthatatlan folyó az árteret.

Franz Schneider óvatosan előrelépett kettőt, majd lélegzetét visszatartva lövéshez készülődőtt. Sapkáját kicsit hátrtolta, hogy ne zavarja a célzásban, aztán kezét emelni kezdte. Közben teste csípőből előredőlt, éppen csak annyira, hogy a lövés erejét felsőtestével tompítani tudja, végül döntött.

A nagyobbik örvös galambot mérte be. Azt, amelyik hozzá közelebb helyezkedett el az ágon. Kiengedte lassan a levegőt, beszívta, majd újra kiengedte. A hosszú évek tapasztalata megtanította Franz Schneidert tökéletesen célozni és löni. Csak türelem kellett, és idegek, hogy ne ragadja magával a szenvedély. Ez utóbbi csak bajt okoz. Schneider tudta ezt, s az elmúlt húsz évben nem is volt elkapkodott lövése. S ezért sebzése sem. Erre rendkívül büszke volt.

Még a szél sem mozdult, s az örvös galambok gyanútlanul borzolgatták tollaikat a lompos fenyőágon. Franz Schneider visszatartotta a levegőt és kiáltani készült. Fel akarta zavarni őket, hogy aztán, amikor fölrepülnek, lőhessen.

– Apa, mindjárt elkészülünk – hasított bele a lövés előtti pillanatba Kerstin hangja.

A galambok a váratlan kiáltásra fölriadtak, s hárman háromfelé röptek. Franz Schneider bosszúsan leengedte puskaként feltartott balkarját, aztán a jobbat is, és csalódottan nézett a szomszédos épület mögött eltűnő madarak után.

– Akkor mehetünk? – vetette oda a háta mögé, s még mindig a galambok előbbi helyét bámulta.

– Már csak a pelenka van hátra – hallatszott Kerstin hangja a szobából.

– Akkor meg minek kellett szólni, az még legalább öt perc – mordult vissza Schneider.

– És rendesen kitörölted a seggét?

– Apa, egyszer már megkértelek, hogy ne beszélj így!

– Persze, tudom, tudom, nincs segge, csak fenéke. Ne mondjak inkább popsit? – kérdezte az öreg elvagyorodva, majd a szálloda negyedik emeleti teraszáról belépett a szobába.

Frau Schneider a nagy franciaágyon feküdt, kékszürke blúzáat Kerstin a derekáig feltúrta, s lábait derékszögben felemelte, hogy valahogy be tudja helyezni az anyja fenéke

alá a pelenkát. Gertrud Schneider békés, már-már álomittas tekintettel a plafont vizsgálta. Amikor sikerült, s a pelenka felső része végre ráhajolt megszurkült és ritkás szeméremszőrzetére, Franz fellélegzett.

– Vigyázz, ne lépj oda, mert oda dobtam a régi pelenkát! – szólt oda Kerstin az apjának, aki elindult a szállodai szoba kis kanapéja felé.

– Már csak az kéne, hogy belépjek a szarba. Nem lehetne, hogy egyből a kukába dobd?

– Lehetne, ha segítenél, egyedül nem megy minden – válaszolt a lánya, érezhető türelmetlenséggel a hangjában.

– Azt várhatod – morogta Franz Schneider az orra alá, de olyan halkán, hogy azt sem Kerstin, sem Gertrud nem hallhatta.

Lánya végül a pelenka mindkét tépőzárát ráhúzta az anyja hasán elsimított elülső részre, kicsit igazított rajta még a combhajlatoknál, hogy ne sértse fel bőrt, majd bőrapoló kenőccsel bekenegette Gertrud kiszáradt bőrét.

Elkészültek. Még bebújtatta az öregasszony lábát a szürkésfehér vászonnadrágba, aztán odanyújtotta a kezét és felhúzta.

Gertrud csöndesen, elégedett mosollyal ült az ágyon, s némán figyelte, amint Kerstin elpakolja a pelenkázás számos kellékét: a popsitörlőt, a krémeket, az ágyra helyezett gumilepedőt.

– Elhibáztam, miattad hibáztam el – szólt oda Franz Kerstinnek.

– Mit hibáztál el, apa? – nézett rá értetlenkedve a lánya.

– Az örvös galambot.

– Milyen galambot?

– Azt, amit már majdnem meglőttem.

– Sajnálom, apa – mondta Kerstin, s közben a fürdőszobai tükör előtt megigazította a haját, begombolta blúza legfelső gombját, majd odalépett az anyjához.

Herr László volt aznap a soros. A szálló osztrák vendégei nem tudták a vezetéknevét, így az egyszerűség kedvéért csak Herr Lászlónak szólították. Bitte, Herr László, danke, Herr László. A magas, még a régi idők pincérjeit idéző alakja ott ágaskodott a megterített svédasztal mellett, s apró vigyorral a szája szegletében figyelte a vacsorára beszállingózó vendégeket.

Egy fiatal pár óvatoskodva, kissé esetlenül keresett helyett magának az asztalok között, végül a megrakott svédasztaltól alig pár méterre ültek le.

– Ha megbocsátanak, ez foglalt – lépett oda Herr László, karján hófehér kendővel, s kicsit meghajtotta magát.

– Foglalt? – kérdezte a férfi. – Azt hittük, bárhová le lehet ülni.

– Természetesen bárhová, ami nem foglalt. Ha ajánlhatom ott, azt a hátsó asztalt. Az igen kiváló, közel a teraszajtó, még a levegő is jár.

A pár felszedelőzködött, s hátrébb vonult a pincér kíséretében. Herr László sietősen a kijelölt asztalhoz lépett, s kihúzta a nőnek a széket.

– Parancsoljon!

– Köszönöm – mondta a nő szemlesütve, s közben a pincér árgus szemekkel figyelte a párnás széken helyet foglaló farmerből kivillanó rózsaszín bugyidarabot.

– Inni valamit? – kérdezte közben Herr László.

– Még nem tudjuk – válaszolta a férfi.

Szóval nincs pénzetek, gondolta magában a pincér, s csupán egy fejbólintással jelezte, tudomásul vette a választ, aztán már sietett is az étterem bejárata felé, ahol megjelent a Schneider család. Elöl jött Gertrud Schneider Kerstinbe kapaszkodva, mögöttük, pár lépéssel lemaradva Franz Schneider totyogott. Herr László végigvezette őket az éttermen, majd az előbb a fiatal pártól elvett asztalhoz irányította őket.

– Ide, Frau Schneider – szólt oda Kerstinnek, s még hozzátette: – Maguknak foglaltam le ezt az asztalt, ugye megfelel?

– Meg, fantasztikus, Herr László – nézett vissza rá Kerstin Schneider fáradt mosollyal.

– Ajánlhatom-e a gulyáslevest? Magam is megkóstoltam, igazán kiváló, enyhén csíp, s tudunk hozzá hozni házikenyeret.

– Apa, jó lesz az neked? – kérdezte Kerstin a sótartót tologató Franztól.

Franz Schneider bólintott, de nem nézett fel. Nem bírta elviselni Herr László vigyorgó fejét, aki mindeközben a földig hajolt előttük, látványosan, kissé színpadias mozdulattal.

– Hozzon akkor három adagot.

– Igenis, Frau Schneider – mondta a pincér, s még egyszer szinte földig hajtotta magát, aztán hosszú léptekkel elsietett a svédasztal felé.

– Gyűlölöm a törököket – morogta Franz, mikor a pincér már hallótávolságon kívül volt.

– De, apa... Hisz' ő nem is török.

– Nem, csak olyan, mint egy török.

– Nyugodj meg, apa, ő sem kedvel téged.

– Leszarom, s ha még egyszer hajolgatni kezd itt, lelövöm.

– Rendben, akkor lödd le! – törődött bele Kerstin a döntésbe, s a hófehér asztalkendőt anyja térdére helyezte, az asztalt kicsit közelebb húzta magukhoz, és a nagy lapostányért is az asztal széléhez igazította. Mire végzett, ismét feltűnt Herr László a három tányér gulyáslevesével.

– Parancsoljanak! Esetleg parancsolnak valamit inni?

– Igen – válaszolta Kerstin. – Kérünk két korsó sört, és egy pohár mentes vizet.

Herr László bólintott, majd külön meghajtotta magát a tányérja fölé hajoló Franz Schneider felé, akinek Kerstin ekkor megragadta a kezét. A pincér elsietett, majd a konyhaajtó előtt megállt, s beszólt az ablakon.

– Lesz két sör és egy pohár víz.

– Hozom – hallatszott odabentről, s hamarosan Eszter, a pincértanonc jelent meg az ajtóban.

– Vidd is ki őket, oda, annak a büdös osztrák vénasszonynak lesz a víz, a sör a lányának meg a vén fasznak – sziszegte oda Herr László Eszternek, s mikor az elhaladt mellette, finoman, éppen csak meglegyintette a fenekét.

Gertrud lassan, szinte teljesen behajolva a tányérba szűröcsölte a levest. A kanalat automatikusan megmerítette a gulyásban, száját odatartotta, s a kanál tartalmát félig öntve, félig szűröcsölve kiürítette. Nem nézett fel közben, ősz, vékonyszálú haja, ahogy kissé féloldalasan tartotta fejét, belelógott a levesbe. Mikor ezt Kerstin észrevette, anyja homlokára tette kezét, s hátrébb tolta. De a következő kanalazásnál ismét a paprikás lébe lógott Gertrud haja. Kerstin vagy hátratolta anyja fejét, vagy egy-egy, a lében megtunkolt kenyérdarabot nyomot a szájába.

Aztán ismét megjelent Herr László, és elvitte a tányérokat. Kerstin kért egy Unicumot.

A főételt már a nő szervírozta. Először mindent odébb helyezett az asztalon, hogy anyja még véletlenül se érje el, majd két tányérral a kezében odament a svédasztalhoz. Az egyik tálban sötét, vörösboros marhapörkölt gőzölgött, egy másikban sajttal töltött hawaii csirkemell, míg egy harmadikban hentestokány. Sohasem értette, miért kell ilyen nehéz, túlfűszerezett ételeket tálalni vacsorára. Az anyjának végül egy szelet csirkemellet választott, melléje rizst szedett, apjának marhapörköltet azzal a sokat dicsért galuskával. Franz úgy esett neki a pörköltnek, mintha nem is evett volna gulyáslevest, az öregasszony viszont csak tologatta az apró darabokra felszelt csirkemellet.

– Nem kell – mondta a tányérja fölött.

– De anya, valamit kell enni – mondta Kerstin, s villájára felszúrta egy darab ananászos mellet, s azt anyja szájához tolt.

– Nem kell – ismételte az öregasszony.

– Egyél már! – mordult rá szinte kiáltva feleségére Franz, miközben nagy szelet kenyeret tört a pörköltöz.

– Apa, hagyd!

– Dehogyan hagyom! Mindig csak válogat. Mi az úristenért nem bírja megenni, amit eléje tesznek? Most mondd meg őszintén! Tiszta hülye lett!

– De apa, mondtam már, ne beszélj így – válaszolta Kerstin, s lopva körülpillantott, nincsenek-e a közelükben a linzi szobaszomszédjaik. Nem volt ott senki. A közeli asztaloknál senki sem ült, pedig szinte tömve volt az étterem. A szállóvendégek halk beszélgetés közben vacsoráztak, csak néha lehetett hangosabb szót hallani, mikor egy-egy anyuka rászólt rohangászó csemetéjére.

– Müzli – mondta ekkor az öregasszony.

– De anya, már mondtam egyszer, müzli csak reggelire van.

– Müzli.

Herr László a közelben lévő asztal mellett szedegette le a tányérokat, s már várta, mikor fogja a vénasszony ellenkezést nem tűrő hangon a müzlijét követelni. Odalépett Schneiderékhez, aztán alaposan körütekintett, végül egészen közel hajolt Kerstin füléhez.

– Ha parancsolja, Frau Schneider, el tudom intézni a müzlit – suttogetta, nyelvvel szinte már-már megérintve a nő fülét.

– Ha lehet, akkor kérünk egy tálka müzlit – mondta a nő maga elé, odafordulni nem mert, hiszen Herr László szája alig pár centire volt a nyakától.

– Állok rendelkezésére, Frau Schneider – suttogetta ugyanúgy a pincér, s öles léptekkel elvonult a konyha felé.

A szállóvendégek befejezték a vacsorát, lassan kezdtek elszállingózni. Az étterem kiürült. Sokan az előtérben ragadtak, ahol egy oberwarti sramlizenész éppen kipakolta szintetizátorát, s nemsokára elkezdődött a dalest. Így hirdették a szálló plakátjain. Osztrák dalest, ingyenes részvétel, akik befizették a különbőzetest, azoknak bort, sört és kedvcsináló sapszot szolgáltak fel a pincérek. Herr László és Fräulein Eszter.

Már csak Schneiderék üldögéltek az étteremben, Gertrud kiszámított, automatikus mozdulatokkal kanalazta a csokis müzlit. A csokigolyóktól elszíneződött tej végigfolyt az öregasszony állán, halvány, de jól kivehető foltokat hagyott az abroszon, s az ölébe helyezett kendőben kis tócsává fejlődött, melyet először a kendő, majd szürkésfehér vászonnadrágja is felszívott.

– Müzli.

– Ott van a müzlid, egyed – mordult rá Franz türelmetlenül a feleségére, s közben fél szemmel az előtérben asztalnál ülő és felsőtestüket ringató szállóvendégeket nézte. – Ezek bolondot csinálnak belőlünk.

– Kik, apa?

– Ezek itt – mutatott körbe Franz.

– Miből gondolsz? – kérdezte Kerstin, csakhogy kérdezzen valamit.

– Azért, mert azt hiszik, meg lehet minket venni ezzel az idióta zenével. Azok a hülyék még be is veszik ezt a maszlagot – mondta Franz egyre hangosabban.

Kerstin örült, hogy a felelősödő muzsika elnyomta apja hangját. Nem kellett rászóljon, úgysem hallotta senki. Ekkor Herr László jelent meg az asztaluknál.

– Müzlit?

– Köszönjük, ez elég lesz – pillantott anyja müzlis tálkájára a nő. – Elég lesz. Mennyivel tartozom?

– Majd odaírák a számlájukhoz – válaszolta a pincér, de szorosan odaállt a nő mellé, s megvárta, míg az, mint minden este, a zsebébe csúsztatott egy öteuróst. – Parancsolnak részt venni a mulatságon?

– Nem, nem hiszem, még kiülünk a teraszra egy kicsit – mondta Kerstin az apjára pillantva, akit egészen felvillanyozott az ötlet, hogy kiülnek a szálloda kertjébe. Aztán a nő az órájára pillantott, s megnyugodva látta, még csak kilencet mutat az óra. Még volt egy órája, hogy lefektesse őket. Még egy óra, gondolta, s arcán halvány mosoly futott át.

Odakint nem volt senki, csak a kijelölt dohányzóhelyen üldögélt egy fiatal pár. Kerstin leültette anyját az egyik párnás székbe, bebugyolálta egy odakészített pokrócba, s miután az apja is leült a teraszasztalhoz, elővette a táskájából a cigarettáját. Már legalább két órája nem gyújtott rá. Kivett egy szálat a pakliból, ujjai között morzsolgatta röviden, aztán elindult a kijelölt hely felé.

A fa tetején, amelyiken korábban a galambok ültek, most varjú károgott. Franz Schneider az alkonyati félhomályban már nem tudta kivenni, vetési vagy dolmányos varjú trónol-e az ágak csúcsán. Csak egy szürke test látszott, s az időnként felhangzó károgás hallatszott. Gertrud a városka mögötti hosszú mező túloldalán elterülő kis falu fényeit figyelte, vagy legalábbis arra nézett kitartóan. Franz halkán hátratólta a széket, s felemelkedett. A terasz széléhez óvatoskodott, s mikor így pár méterrel közelebb lopta magát a varjúhoz, bal kezét alátámasztotta és célzáshoz emelte.

Kerstin rágyújtott, s mire odaért a kijelölt helyhez, a fiatal pár felállt, és elindult a szálló felé. Összebújva kuncogtak. Szorosan átölelték egymást, a lány odasimult a fiúhoz, és súgott valamit a fülébe. Ismét felnevettek. A nő letült egy székre, s addig nézte őket, míg el nem tűntek a szálló ajtaja mögött. Kifújta a füstöt. Ekkor vette észre az apját, aki kisé előredőlt felsőtesttel, alátámasztott balkézével éppen a fa teteje felé célzott. Nem szólt. Nem akarta ismét elijeszteni a zsákmányt.

– Bum – kiáltotta Franz.

Aztán ráduplázott.

Eszter a tisztán maradt és már elmosogatott tányérokat pakolta vissza a tálalószekrénybe, hogy reggelre elő legyenek már készítve. A szálló tálalóhelyisége üres volt, narancsilatú mosogatószer fojtogató szaga terjengett. Lehajolt és a szekrény alsó polcain szalvétát, asztalkendőket keresett. Kis idő elteltével furcsa érzése támadt, mintha figyelte volna valaki.

Hátranézett.

A konyhaajtóban Erzsike ácsorgott, a kézilány. Erzsike már rég nyugdíjas volt, csak mint kisegítő személyzet vett részt a konyhai elő- és utómunkálatokban. Ősz haja a szemébe lógott, arcát lefele mélyülő ráncok tarkították, s kezét teljesen kikezdte a mosogatószer.

Amikor Eszter hátrafordult, Erzsike egy pillanatra meghökkent, aztán gyorsan bólintott, és visszahúzódott a konyhába. A pincérlány újra a tálaló felé fordult, s az asztalkendőket válogatta. Nem hallotta, amint Herr László belép a helyiségbe, s odaáll mögéje. Amikor felemelkedett, már csak azt érezte, hogy erős, ellenállást nem tűrő kezek ragadják meg hátulról, majd megcsapta orrát a pincér kellemetlen, csípős testszaga.

– Hagyjon – suttogetta, és esetlen mozdulatot tett, hogy kiszabadítsa magát.

Herr László kézkrémtől illatozó szőrös keze engedett a szorításon, s lassan, megállíthatatlanul elindult a lány mellei felé. Erőszakosan markolta meg a formás melleket, aztán a lány derekát is magához húzta.

– Hagyjon – suttogetta újra a lány, most már hangosabban.

– Csak ne olyan hevesen – mondta a pincér, majd gúnyos arccal még hozzátette: – Ne játszd meg magad, kislány, csak baszunk egyet, s minden rendben lesz. Kell az az igazolás vagy nem?

– Képzeld – lépett a tálalóba Erzsike –, az az osztrák vénember ismét a varjakra...

Mikor meglátta Herr Lászlót és Esztert, elhallgatott. Egyik lábáról a másikra helyezte testsúlyát, mint valami cirkuszi mutatványos medve, s már hátrált is kifelé.

– Neked ki engedte, hogy belépj ide? – mordult rá a pincér, s eltaszította magától Esztert. – Te meg ne hízelegj itt nekem, pincérnő leszel, nem kurva!

Aztán megfordult és visszament az étterembe. Eszter rátámaszkodott a tálalóra, nem mozdult. Lábai remegtek, derekán felcsúszott a blúz, kilátszott hófehér bőre. Hirtelen kapkodni kezdett, gyorsan megigazította szoknyáját, aztán a helyükre tette az asztalkendőket. Mikor végzett velük, bepillantott a konyhába.

Erzsike végzett a mosogatóssal, s a már kihűlt pörköltes tálnál állt, kezében egy zacskóval. Nem vette észre, hogy figyel valaki. Belemarkolt a pörköltbe, az ujjai között kicsurrant a remegős pörköltszafa, de ami a markában maradt, azt a zacskóba ürítette. Öt-ször vagy hatszor markolt a tálba, mígnem a zacskó félig megtelt. Csomót kötött a szájá-

ra, s köténye zsebébe sülyesztette az egészét. Odalépett a mosogatókagylóhoz, s bő vízzel kezét mosott. Eszter eddig a pillanatig várt, aztán belépett a konyhába.

– Erzsike, mit is mondtál az előbb?

– Jaj, édes lelkem, nem akartalak szétugrasztani titeket... Csak azt a vénembert, azt mondtam, újra varjakra lűdöz.

– Varjakra lűdöz?

– Áll a kertben, kezét maga elé tartja, aztán durrogtat... Na, nem hátul, hanem elől – kacagott fel Erzsike, s kezét a kötényébe törölte. – Oszt' hogy álltok ezzel a Lászlóval?

Eszter értetlenkedve bámult a mosogatóasszonyra.

– Érted-é, nem akarnák én beleszólni a dógotokba, de aszt meg kell mongyam, fájin egy ember. Derék, munkája es van, háza es van, asszony az nincs.

A pincérlány térde újra megremegett, meg kellett, hogy kapaszkodjon egy szék támlájában, nehogy elessen. Erzsike pedig megállás nélkül folytatta, s közben még táskájába dugott egy fél kenyeret, majd újra zacskót vett elő, s csomagolt magának némi galuskát is.

– Vigyé' mán te is egy kis pörköltet, jut még bőven – kínálta Erzsike a félig kiürített tálat Eszter felé.

A szállóhoz vezető utcában felkapcsolták a közvilágítást. Az épület a városka végén, a közeli faluhoz vezető másodrendű út mellett helyezkedett el, s ha Kerstin nem olvassa a turistatájékoztatóban, hogy városba érkezett, azt hitte volna, falun van. Akár valamelyik Salzburghoz közeli osztrák falu is lehetett volna, kicsit steril, kicsit kihalt, udvarias és előzőkeny emberekkel, akik még maguk elől is rejtegetik magánéletüket. Legalábbis Kerstin így érezte. Annyi különbséggel, hogy itt mindenki az igények kiszolgálására rendezkedett be. Akinek ez nem ment, az elköltözött. Akinek ment, az is elköltözött, s házát, szobáját kiadta. E félreeső, városvegi utca szinte minden házának ablakában tábla hirdette, szoba kiadó. Vagy a teljes ház. Esetleg az apartman. A nő örömmel fedezte fel az egyik kerítés mögött az elhanyagolt konyhakertet, s azt a néhány paradicsompalántát, ami állandó lakót jelzett. Ápolatlan szőlőlugas futott végig a ház oldalán, hosszúra nyúltan, metszetlenül tekergett fel a tető felé a szőlőindák tömkelege.

A koraesti zivatar lehűtötte a levegőt, friss, májusvegi este volt. Az utcán senki sem járt, a hozzá hasonló turisták vagy a belváros két utcáján korzóztak, vagy a szállodájukban áztatták magukat a belső medencékben. A nő összébb húzta magán bordó kardigánját, s kimért léptekkel igyekezett a családi házak között megbúvó teraszos bár felé. Az utcaszéli fák lombjai között már messziről világított a Hévíz Beach neoncégére. Kerstin mindig megmosolyogta esténként a bár nevét, s egyszer már Herr Sándortól, a bár köpcös, jó kedélyű pincéretől és egyben tulajdonosától is próbálta megérdeklődni az elnevezés okát. De Sándor Herr Lászlóval ellentétben elég halványan beszélt németül, hosszabb párbeszédnek alkalmával inkább csak szorgalmasan bólogatott, s válaszai kimerültek a ja és a nein cserélgetésében. Ez utóbbit gyakorta nének ejtette, s ettől Kerstint kirázta a hideg. Viszont, s ezt a nő már a második alkalommal megállapította, Herr Sándor a szállodai pincérrel ellentétben nem a melleihez beszélt. Volt ebben valami megnyugtató, békés, otthonos érzés, s Kerstin szerette ezt. Kedvelte Herr Sándort, amint esetenül eléje tette a sört, s minden este feltette az elmaradhatatlan kérdést: wie geht's. Noha a nő tudta, mindegy, mit válaszol, a férfi úgysem érti, mégis értékelte, hogy az figyelő tekintettel végighallgatta hol rövidebb, hol hosszabb beszámolóit.

A bár üres volt, s miután a nő a terasz ajtótól legtávolabb eső pontján elhelyezkedett, a pincér már hozta is a sört. Magas, felfelé szélesedő pohárban, kevés habbal.

– Wie geht's? – kérdezte, s ingzsebéből egy csomag cigit vett elő, majd először tüzet adott Kerstinnek, végül ő is rágyújtott.

– Tudja, Herr Sándor – s a férfi a neve hallatán bólintott egyet –, nem történt ma semmi. Semmi különös. Semmi olyan, amit említhetnék. Hacsak azt nem, hogy anyám ma szintén belecsinált a pelenkába. Tudja maga, mi az a pelenka? Honnan is tudná? De mindegy is. Mindegy, egyszerűen belecsinált. Most már egyre gyakrabban teszi ezt. Sehogy sem tudom rávenni, hogy ráüljön a vécére. Hiába mondom neki, minden reggel, minden étkezés után, hogy menjünk vécére, nem hallgat rám. De miért is hallgatna? Ugye? Miért is hallgatna?!

– Nein – mondta Herr Sándor, s mélyet szívott a cigarettából.

– Persze, hogy nem. Nem, hiszen nincs magánál, magának bevallhatom, egyáltalán nincs magánál. Nem lehet magánál, ilyet ember nem csinál. Eszébe jut, és beszarik. Mintha ez olyan természetes lenne, mintha nem mondanám neki... Tudja, Herr Sándor – a pincér ismét bólintott egyet –, megint elfogyott a popsitörő, egyre többet használok el, lassan kétnaponta egy teljes csomagot, pedig megnéztem, legalább száz darab van egyben. Érti, száz darab? Az nem kevés, nekem az – már bocsánat – legalább egy hétig kitartana. De tudja, ha az ember beszarik, akkor általában a háta közepéig szaros lesz. Főként, ha megy a hasa. S anyámnak mostanában hasmenése van. Sajnos nem tudom lebeszélni a müzliről, s a tej meghajtja. Már este is csak a müzlit hajlandó megenni. Így aztán most már minden nap a háta közepén is szaros. Tudja, lehet, az a gond, hogy túl szorosra húzom a pelenkát. De azt gondolná az ember, hogy ha elég szoros, akkor nem folyik ki a szar, de nem így történik. Egyáltalán nem így.

Kerstin belekortyolt a sörébe, majd folytatta.

– Valójában attól félek, hogy valamelyik nap bele fog szarni a tóba. Az azért kellemetlen lenne. Tegnap már felrémlt előttem, hogy ott vagyunk a tó közepén, s egyszer csak barnára festi a vizet a fürdőpelenkából kiszüremelő fos. Tudja maga, Herr Sándor, hogy milyen egy fürdőpelenka?

– Ja – vágta rá gondolkodás nélkül a pincér.

– Dehogyan tudja, honnan tudná? Van magának egyáltalán anyja? S ha van, biztos nem szokott pelenkába szarni. Főleg nem fürdőpelenkába. Ez még nem fordult elő, de most már ez következik. Apám bizonyára majd kiakad, s teleordítja az egész fürdőt, hogy vigyem innen a szaros anyámat a picsába. Ez következik, másként nem lehet. Majd a tó közepén fog megtörténni, pont ott, ahol a legtöbben vannak.

Ekkor lépett a teraszra Alfred. Odabiccintett Herr Sándornak, s egy szál narancssárga rózsát tett Kerstin elé az asztalra.

– Tudja mit, Herr Sándor, hozzon még egy sört és egy Unicumot is – nézett a pincérré Kerstin, s nyomatékosításul a poharát is felmutatta.

– Nekem is – mondta Alfred.

– Nem kellett volna – pillantott Alfredre Kerstin, s beleszagolt a virágba.

Alfred, az ötvenes éveiben járó könyvelő elvagyorodott. Kopaszodó homlokán megcsillant a Hévíz Beach neonfénye, s kackiás kis bajusza alól elővillantak sárguló fogai.

– Képzeld, ma találtam egy olcsóbb cigit. Nem a legjobb, de még szívható, vegyen egy szálat, próbálja ki – s a barna, tigriscsíkos Sopianae dobozát a nő elé csúsztatta.

Kerstin kivett egy szálat, és rágyújtott. A cigaretta mélyen leszívott füstje kaparta a torját, s a kellemetlen, már-már bántó érzés egyetemi éveit juttatta eszébe. A feltóduló emlékek elhomályosították környezetét, szinte észre sem vette, amint Herr Sándor az asztalra tette az újabb korsó sört és az Unicumot. Alfred combján tapogatózó keze térítette vissza a kocsmába.

– Anyám ma ismét beleszart a pelenkába – mondta halkan, s megszorította a férfi kezét.

Alfred keze megállt. A férfi lehajtotta a fejét, aztán óvatosan visszahúzta a kezét. Megfogta az Unicumot, s egyetlen húzásra kiitta. Intett a pincérnek, hozzon még egyet. A nő belekortyolt sörébe, majd beleszívott a cigarettájába.

– Nem tudom, mihez kezdjek – fogott bele Kerstin, s a férfi keserű mosollyal dőlt hátra a karosszékekben.

Kicsit elege volt a nő esténkénti siránkozásából. Semmi másról nem szólt az esti sörözés, mint Frau Schneider pelenkázásáról, az elviselhetetlenné váló Herr Schneiderről, a nő tehetetlenségéről. Már két napja is megfogadta, véget vett ennek, s többé nem jön el. De aztán még mindig reménykedett. Hátha egyik este sikerül rávennie Kerstint, hogy

ne a pelenkákáról beszéljen. Hátha egyik este végre a nő is rájön, hogy ez nem szól másról. De túl sok volt a hátha. Alfred minden próbálkozása ellenére sem történt semmi. Megittak két-három sört, néhány Unicumot, elszívtak fél doboz cigit, s közben újra és újra végigvették a galambvadászatot és a pelenkázás rejtelmét. Alfrednek elege volt. Már most látta, ez az este sem lesz más. Hiába is mond bármit, Kerstint nem lehet kizökkenteni. Hiba volt, állapította meg a férfi magában, miközben a nő már a harmadik teleszart pelenkánál tartott. Hiba volt belekezdeni ebbe, hiba volt. Teljesen felesleges. Rágyújtott.

Kerstin az anyjáról beszélt, egészen belemelegedett, s néha már-már elhítte ilyenkor esténként, hogy van, aki meghallgassa. Alfred ott ült rendületlenül szemben vele, s nem tett mást, mint hallgatott. Kerstinnek ez jól esett. Néha átlépte azt a bizonyos kimondatlan határt, s ilyenkor felfelé kúszó kezét megszorította, jelezve, ennek még nincs itt az ideje. Persze, Kerstin maga sem tudta, lesz-e ennek ideje egyáltalán. Régóta nem ért hozzá férfi, olyan régóta, hogy már lassacskán el is felejtette, milyen érzés az, amikor egy erős kéz megmarkolja a combját vagy a mellét. Beleszívott az Alfred kínálta cigibe, s újra feltörték az emlékei. Jólesően homályosították el a pelenkákból csordogáló barnássárga patakat, s a kaparó érzés most már visszafordíthatatlanul felszakította azt a hajdani, ködbe burkolt férfit.

Kerstin nem szokott Peterre gondolni, sem ideje, sem kedve nem volt hozzá. Szinte egy életet leélt úgy, hogy nem foglalkozott vele, azzal az elszalasztott lehetőséggel, mely lassan harminc éve ott lapult mélyen, s apró harapásaival rohasztotta legbelül, de kirágni sosem tudta magát. Peter idősebb volt, mint ő, legalább tíz évvel idősebb, s mikor azon a tavaszi napon, az egyetem befejezése után öt évvel egymásba botlottak a nyílt utcán, valami történt. Ittak egy kávét, s a férfi mesélt a feleségéről, a gyerekeiről, a munkájáról, és mindezt kicsit keserűen, olyan kiábrándultan tette. Kiábrándultan, gondolta Kerstin akkor, és most is így érezte. Orrába hirtelen beszívárgott a férfi illata, a mozdulat, ahogyan felemelte a kávéscsészét, ahogy szájához vitte a cigit, ahogy megkínálta. Keserű, kaparós dohányt szívott, marta a nő torkát. Hallgattak. Majd újabb kávét rendeltek, egyszerűen csak nem tudtak felállni az asztaltól. Nem volt rá különösebb magyarázat, nem történt semmi. Egyikük sem szólt a másikhoz, egyszerűen – Kerstin érezte ezt – volt ott közöttük egy lassan feltöltődő árok, hasadék. Egy szemernyi lehetőség. Hogy mire, az sosem derült ki. Peter aztán egyszer csak felállt, idegesen, kapkodva kifizette a számlát, és elbúcsúzott. Kerstin akkor még törekeny lány volt, vállig érő hullámos hajjal, csintalan mosollyal, s mikor az a meglett férfi átölelte, magához szorította, egészen elhagyta magát. Egy pillanattal, egyetlen eggyel tovább tartott az egész, mint kellett volna. Csak eggyel. De lehet, hogy annyival sem, ezt ebből a távlatból Kerstin már nem tudta volna megmondani. Mindig hitte, több volt az, pont azzal az egyetlen pillanattal. És mire végiggondolta volna mindennek a jelentőségét, Peter kilépett a kávézó kijáratán. A nő olyan régóta nem gondolt Peterrel, hogy most szinte fizikai fájdalmat érzett, belül valami erőteljesen megmarkangolta. Keze önkéntelenül összeszorult, megmarkolta a szék karfáját, olyan erősen kapaszkodott, hogy körmei belemélyedtek a fába.

Alfred elment. Mikor Kerstin felnézett, csak az üres szék árválkodott vele szemben, néhány csikk a hamutartóban, s a férfi üres söröskorsója.

Herr Sándor a pult mögül figyelte a nőket. Az lehajtott fejjel ült a helyén, mindkét kezével kapaszkodott a karfába. Már nem volt egyetlen vendég sem a Hévíz Beach teraszán, sem odabent.

Csak egy lompos szürke macska körözött az asztalok lábai között. Megtett egy kört, majd még egyet. Ugyanazon az útvonalon, ugyanazokkal a léptekkel, ruganyosan, kiszámíthatóan. Már-már megnyugtatóan. Mekkora állat, gondolta Kerstin magában, apám bizonyára meglőné.

Másnap reggel, alighogy leértek az ebédlőbe, Franz rájött, a szobában hagyta a kalapját, s mivel aznapra azt tervezték, megkerülik a tavat, morogni kezdett.

– Ne oda ülünk, ahová a tegnap. Mindenki oda akar ülni úgyis, jó közel az asztalhoz – bökte oda Kerstinnek az apja, amint beléptek az ebédlő ajtaján.

– Jó, nem oda ülünk. Hová szeretnél? – szorította össze ajkait Kerstin, s mosolyt erőltetett az arcára.

– Oda nem – mondta Franz és megállt.

– Akkor ülünk ide – indult el Kerstin karján az anyjával az ablak felé. – Innen legalább kilátunk az udvarra.

– Ott meg majd bámulnak kintről – válaszolta a férfi, és nem mozdult.

– Senki nincs odakint – mutatott a szálloda kertjére a nő. – Mellesleg innen láthatod a varjaidat.

– Ezzel nem veszel meg – mordult vissza az apja, de közben megpillantott egy szarkát, amint valami kerekded, feltört dióra emlékeztető zsákmánnyal ugrált az egyik pad mellett.

A madár ide-oda kapkodta a fejét, mígnem elejtette a csőrében tartott termést. Ekkor megmerevedett. Hosszú másodpercekig nem mozdult, fejét kicsit oldalt tartva figyelte a szintén mozdulatlan portékát. Aztán odavágott. Először elvettette, de másodszorra ismét a csőrében tudhatta zsákmányát. Felugrott vele a padra, s többször is nekicsapta a pad deszkájának. Addig csapkodta, míg a termés kettétört. Felkapta az egyik darabot és elrepült. Mire a másodikkal is eltűnt a szálloda kertjével szemközti mező fölött, addigra Gertrud elfogyasztotta müzlijét, Franz megette az omlettet, s Kerstin megitta a kávéját.

A nő sietősen felállt, felsegítette az anyját, s ráadta a széktámlára vetett kabátját. Elrendezte a sálát, megigazította a sapkáját, és sűrűtően az apjára nézett. Indult volna. Nem akarta megvárni, míg Herr László ismét odasettenkedik melléje, és elkéri a szokásos öt euróját. Már alig bírta elviselni a férfi fokhagymaszagú, lihegő leheletét, azt a sunyi tekintetet, mely minduntalan betolakodott a szinte nem is létező dekoltázsába.

Valahogy elindultak. Kerstin a kertbe vezető kijáratot választotta, az közelebb volt, nem kellett átmenni a hallon. Mire Gertrud és Kerstin lementek a lépcsőn, Franz már megvizsgálta a padot, a szarka zsákmányának maradványait.

– Mogyoró volt – állapította meg markában tartva a törmeléket, s mutatójával óvatosan szétválasztotta a padon hátrahagyott héjmaradványokat.

– Remek – válaszolta a lánya. Gertrud a földet bámulva totyogott Kerstin mellett, a nő hiába próbált lassan menni, még ez is gyors volt az anyjának. Messziről úgy tűnt, mintha vonszolná valahová. Franz szétszórta az addig a markában lévő mogyoróhéjat, s előresietett.

– Apa... – kezdett bele Kerstin, de aztán elhallgatott. Menjen, gondolta magában, addig is csönd van. Addig sem...

– Sétálgatunk, sétálgatunk? – szólalt meg az ismerős hang a nő mögött. Kerstin megfordult, s Herr László állt mögötte.

– Ezt ott felejtették – mondta a pincér, s a nő felé nyújtotta Franz kalapját. – Már tegnap óta ott lóg a fogason, gondoltam, szükség lesz rá.

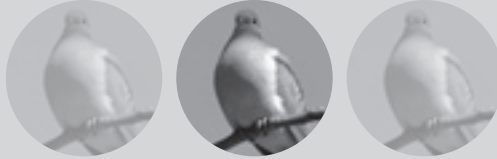
A nő elvette a kalapot, Herr László kicsit meghajtotta magát, s mintha hunyorított volna. Kerstin nem tudta eldönteni, hogy képzelte vagy tényleg rákacsintott a pincér. Mire eszébe jutott, hogy kikérje magának, a férfi már eltűnt a szálloda ajtaja mögött.

A tó körüli sétány üres volt. Franz, miután örömmel vette tudomásul, hogy megkerült a kalapja, azt mélyen a szemébe húzta és korához képest szokatlan fürgeséggel indult el a fák között. A víz gőzölgött. Sárga tavorózsák borították a kerítés felőli részét, szinte összefüggő takaróként. Kerstin és Gertrud némán álltak a fakerítés előtt, és a rózsákat nézték.

– Szép, nem? – kérdezte Kerstin.

Az anyja nem válaszolt. Ekkor megmozdult az egyik tavorózsza levele. Apró, barnásvörös madárfióka úszott ki a nyílt vízre. Nem sokkal utána egy következő. Végül megjelent egy harmadik is. Halk csipogással hárman háromfelé indultak meg. Kerstin kíváncsian figyelte, amint a fiókák egyre távolabb úsztak a biztonságot jelentő rózsalevelektől. Annyira aprók voltak, hogy nem ismerte fel őket, habár apjának köszönhetően elég sok madárfélét ismert. Főként kiterítve, de azért felismerte őket. Hirtelen, valahonnan a víz alól, szinte hangtalanul bukkott a felszínre a tojó. A kisvöcsök sietősen fiókái után eredt, és sor-

ban begyűjtötte az összeset. Odaúszott melljük, szárnyát kicsit megemelte, s a fiókák pár lökéssel felsegítették magukat a tojó szárnya alá. Miután mindegyikük biztonságban volt, a madár leeresztette szárnyait, s elindult visszafelé, a tavirózsák irányába. Nem is látszott, hogy szárnyai alatt három fióka rejtőzik. Majd ugyanolyan hirtelen, mint ahogy megjelent, a tojó alábukott, s Kerstin hiába figyelte hosszasan a tavat, a víztükröz mozdatlan maradt, a madár többé nem jelent meg.

Felcsatolták a karszalagokat.

Eredetileg Kerstin csak másnap akart volna fürdeni menni, de Franz addig morgott az ebéd alatt, hogy a nő egy idő után megunt, s végül beleegyezett. Míg előkészítette a táskát, addig az apja újabb madarakat lopott be a kertben a vendégek és a személyzet legnagyobb örömére. Mire a nő az anyjával és a táskával leért a hallba, általános derűtség fogadta, s Herr László bizalmasan közölte vele apja legújabb terítékét: négy gerle és két varjú. Franz büszkén, egyenes derékkal üldögélt a recepció előtt, s miután a pincér visszament az étterembe, összehúzott szemmel helyesbített:

– Hülye ez a török. Két balkáni gerle, két örvös galamb és két vetési varjú.

Kerstin egy szót sem szólt, csak lassan kiterelte Gerturdot és Franzot a szállóból.

A karszalagok felcsatolása után végimentek a monarchiabeli fürdőépület nemrég felújított folyosóján, majd beléptek az öltözőhelyiségbe. Míg Franz felvette a fürdőgatyáját, addig Kerstin beállította anyját egy fürkébe, és lassan levetkőztette. Levette kabátját, pulóverét, nadrágját, a blúzt, végül a melltartót, a széles, szinte hónaljig érő bugyit és a pelenkát. Gertrud nem mozdult, állt feltartott karokkal.

– Most már leengedheted – mondta a lánya.

Leengedte őket. Háta kicsit meggörbült, ősz haja arcába hullt, eltakarta az arcát, mélyen ülő szemeit. Mellei fonnyadtan lógtak, ráncosan, lent kicsit kikerekedtek, mint félig töltött vizes tömlők.

– Bepelenkázta már? – kiáltott be Franz a folyosóról. Mivel nem tudta, melyik fürkében vannak, a biztonság kedvéért kétszer is elkiáltotta magát.

– Mindjárt elkészülünk – válaszolta Kerstin. – Addig menj előre, oda, ahol a múltkor is voltunk.

A nő még hallotta, amint az apja elcsoszog a bejárat felé, de közben már kicsit szétolta anyja lábait, hogy át tudja húzni lábai között a pelenkát. Miután rögzítette a fürdőpelenkát mindkét oldalán, megigazította, s lassan megfordította az anyját, hogy hátul is elsimítsa a gyűrődéseket. Tökéletesen tapadnia kellett a felülethez, valahogyan így írta a használati útmutató, s Kerstin tudta, mennyire fontos ez. Nem akart úszkáló szardarabokkal találkozni a vízben. Egyrészt. Másrészt az anyja mostanában nem szólt, ha sértette a pelenka, s ha kisebesedett a bőre valahol, akkor azt Kerstin csak jóval később vette észre.

Megnézte még egyszer. Mindenhol illeszkedett, elfedett minden lehetséges helyet. Ekkor elővette az egyrészes fürdőruhát, lehajolt, anyja kezét a vállára helyezte, majd egyik lábát felemelte, aztán a másikat, s végül felhúzta az öregasszony derekára a ruhát. Erős anyagból készítették, szorosan tartotta az anyja hasát és fenekét is, gond nem lehetett. Aztán átbújtatta egyik, majd másik karját is a pántokon, és melleit egyenként a kosarakba passzintotta. Eligazította a pántokat, hogy simuljanak. Hátrébb lépett, és megszemlélte az eredményt. Gertrud leeresztett kezekkel, meggörbült háttal állt a fürkében. Fejét lehajította, a földet bámulta.

Miután Kerstin is átöltözött, Franz után indultak. Odakint hűvös volt, de a tó vize ezt kellőképpen ellensúlyozta. Mikor beléptek a vízbe, a nő még anyja fejére húzott egy gumi-sapkát, nehogy megfázzon. Hiába mondta neki többször is, ne tegye a fejét a vízbe, min-

den egyes alkalommal vizes hajjal jöttek ki a fürdőből. Kerstin megunt, és vett egy sapkát. Rikító rózsaszínűt, ami messziről is észrevehető.

A víz mély volt. Mély és meleg. Kerstin a karját fogva, minden erejét megfeszítve tartotta a felszínen az öregasszonyt. Lassan, kínlódva, de elérték azt az elkerített részt, ahol padokat helyeztek el a víz felszíne alatt, s így aki pihenni akart, vagy elege lett az állandó kapaszkodásból, leülhetett, és nem kellett kimenni. Gertrudot az egyik padhoz vezette, majd leültette.

Ő is leült. Kifújta magát. Mint aki mázsás terhet cipelt eddig, elgémberedett, megfeszült hátát kicsit megnyújtóztatta, karjait ellazította, aztán felfeküdt a padra. Ráhasalt. Hasalni szeretett. A víz kissé megemelte. Az volt az érzése ilyenkor, hogy lebeg. Valahol, valamikor. Ilyenkor elfeledett mindent. Karjait előrenyújtotta, s a víz azonnal megemelte, pont annyira, hogy már nem kellett tartania magát. Előtte nem volt semmi, csak a szembelevő lépcső, majd a tó.

A tó. Tele tavirózsákkal. Mintha színes terítő borította volna a tó déli részét. Sárgászöldes vagy fehéreszöldes ízléses abrosz. A víz felszíne tükörsima volt. Szél nem mozdult, csak a lebegők indítottak kisebb hullámokat néha. A lépcső mögül ekkor beúszott a képbe a kisvöcsök. Kerstin csak most vette észre a lépcső legalsó fokán lévő fészket. Apró ágakból, földdarabokból tákolt építmény volt. A tojó odaúszott a lépcsőfokhoz, lökött egyet magán, majd ráült a fészkekre. A következő pillanatban felbukkant az egyik, majd a második, végül a harmadik fióka. Sorban odaúsztak a lépcsőhöz és pontos, az anyjuktól elletett mozdulattal fellökték magukat a lépcsőfokra, majd odatotyogtak a fészkekhez, és bevacolták magukat a tojó szárnyai alá.

– Nézd, anya, ott van a kisvöcsök – mondta Kerstin, s Gertrud felé emelte a fejét. Az anyja odafordította a fejét.

A harmadik fióka késlekedett. A sokadik nekirugaszkodásra sem sikerült felmásznia a lépcsőfokra. Megfáradt kissé, s egyre borzосabban tottyant vissza a vízbe. Végül feladta. Apró szárnyait szinte szétterítve lebegett a felszínen. Miután kicsit összeszedte magát, körözni kezdett. Először a fészkek közvetlen közelében, majd egyre távolabb úszott, s közben egyre hangosabban csivített. Az anyja megeléghette a dolgot, mert feltápázkodott, csőrével megigazította itt-ott szétálló tollait, majd a vízbe csobbant.

– Anya, fígyeled? – kérdezte Kerstin, és hátrafordult.

A pad üres volt.

A nő lassan visszafordította a fejét, és látta, amint a kisvöcsök odaúszott fiókája mellé, kicsit megemelte szárnyát s hátára segítette a borzос csivitelőt. Majd visszaúszott a fészkekhez, s végül mindannyian megtelepedtek.

Kerstin lebegett.

Széttárt karokkal, súlytalanul.

■ ■ ■

Vincze Ferenc (1979, Marosvásárhely): író, irodalomtörténész.

Gólya KALIFÁK

– De hát hogy írhattad, hogy Táborny Elemér gólyává változott?

Virág értetlenkedve meredt az irodalom röpdolgozatomra, amire megint egyest kaptam.

– A diafilmen úgy volt.

– A diafilmen Táborny Elemér úgy hal meg, hogy gólyává változik? Mi ez a hülyeség?

A diafilmen nem szerepelt semmilyen Táborny Elemér. A gólyakalifát kellett olvasnunk, Babitstól. Nem bírtam elolvasni a kötelező olvasmányokat, ahogy kinyitottam a könyvet, úgy éreztem, soha nem érek a végére, nem értettem, mit olvasok, ugráltak a betűk a szemem előtt. Megpróbáltam oldalanként jegyzetelni, de akkor a kezem kapott görcsöt, amit egyébként nem értettem. Az Egri csillagoknak annak idején a feléig jutottam, a Kőszívút, a Légyjót már meg sem próbáltam. És egy könyvet sem, amióta gimnáziumba jártunk.

A diavetítés a Légyjóval kezdődött. Akkor fedeztem fel, hogy a könyvtárban van egy csomó diafilm. Nina, a nagynéném volt a könyvtáros, bemehettem és elhoztattam akármit. Nyilas Misi lutrit vett egy vak öregembernek, valami lett a lutrival, homályos volt az egész történet, mintha csak minden második részt láttam volna egy sorozatból. Misi vett viszont egy adag fehér papírt is, és valami bőrkötést, ebből csináltatott könyvet magának. Ez izgatót, a könyvkötés, a köteg fehér papír bekötve. A dolgozatból erre tudtam válaszolni, és arra, hogy elhagyta a lutrit. Az lottó, magyarázta Virág a szünetben. Így, a vetítéssel végül elboldogultam. Télen amúgy is sötét volt, mire nekikezdtem, tavasszal már le kellett ereszteni a redőnyt, hogy ne süssön be a nap. Az ágyam és az íróasztalom közt volt egy üres falrész, úgy állítottam a diavetítőt, hogy oda világítson. A kötelező olvasmányok nem nyomaszottak többé, nem rettegettem attól, hogy napokat kell mozdulatlanságban töltenem, szemem előtt a táncoló betűkkel. Így aztán nyugodtan írhattam a naplói-mat a délutáni tanulás, olvasás idején, helyett is, nagy, olvashatatlan betűkkel, mintha attól félnék, kitudódik valami rólam. Nagyrészt rajzok voltak persze, négyszínű golyóstollal, programok, hogy például korcsolyázni mentünk, és kik voltak ott, a bányató, az iskola, a képek mellett odanyilazott magyarázatok, értelmezhetetlen képregény az életemből. A füzeteket ma is őrzöm, *mindenről pontos jegyzeteim vannak*, az egyetlen kulcsos fiókban tartom őket, tizenkét-tizenhárom darab műbőrkötéses, ócska határidőnapló, amelyet én magam ragasztottam be festmények újságból kivágott repróival, hogy szépek legyenek, fedtem be kínosan pontosan egymás mellé ragasztott cellux-csíkokkal, a fényesség miatt. Csúszósra, így mondtuk.

– Miért gólyakalifa a mű címe – silabizálta tovább Virág a dolgozatomra hajolva a kérdéseket. Az elkoszolódott felső lámpák alig adtak valami fényt, a fejünk felett lévő ráadásul nem is égett. A busz hangos pöfögéssel indult a téli alkonyatba. Fűtés csak a lábunknál volt érezhető, ott viszont szinte leolvasztotta rólunk a csizmát, felül fáztunk. – Mert egy kalifáról szól? – Virág hangosan elröhögte magát a válaszomon. – Mi a fene volt abban a diafilmben?

– Egy kalifa átváltozott gólyává, mert nem volt szabad nevetnie, de nevetett, és elfelejtette a jelszót, végül kihallgatta az ellenségét, és megtudta újra a jelszót, és visszaváltozott. Valami ilyesmi, keleti történet. Éjjél után vetítettem le, nagyon álmos voltam már. A lényegét azért elolvastam. Erre Mohainé azt kérdezte, hogyan halt meg valamilyen Elemér! Fogalmam se volt, miről van szó.

– Az egyik életében gazdag kalifa, a másiban szegény gólya... – olvasta tovább Virág, aki most már fuldokolva röhögött. – Ezt milyen kérdésre válaszoltad?

– Várjál csak! – hajoltam a sárgás írólap fölé. – Ez a négyes kérdés. „Milyen világban játszódik Elemér egyik, és milyenben a másik élete?”

– De miért... – Virág képtelen volt befejezni a mondatot, annyira nevetett. – Miért szegény gólya?... Jaj, fáj a hasam...

– Mert nem akar békát enni, és éheznek. Azt hiszem, félig megmarad embernek, és undorodik a békától. Vagyis csak a teste lesz gólya, de a lelke kalifa, és beszélni is tud a barátjával, aki szintén gólya lett, de közben embernelven is értenek. Zavaros az egész, nem nagyon értettem.

Hazáig aztán kiderült, hogy nem a Babits-féle, hanem az eredeti gólyakalifa-történetet vetítettem le magamnak, ami Virág szerint az Ezeregyéjszakából való. Vagyis megint jól megszívattam magam. Persze figyelnem kellett volna az órán, de semmi nem maradt meg azon kívül, hogy olvassuk el a Gólyakalifát, mert dolgozat lesz belőle.

Hazaérvén kinyitottam az Ezeregyéjszakát, kikerestem belőle a Gólyakalifát, tényleg megvolt. Sokáig nézegettem a ciradás illusztrációt, ami egy hatalmas gólyát ábrázolt, gyomrában ijedten kuporgott a kicsi kalifa. Mint valami elfuserált Jónás-történet. Nem értettem, viszont felkavart, amit Táborny Elemérről mesélt Virág hazafelé. A buszmegállóból egyenesen hozzájuk mentem, ideadta a Babits-regényt, vékony kis könyv volt, olcsókönyvtár-sorozat, papírkötés. Be voltak jelölve részek graffittal, amiket Virág fontosnak tartott, ezekről viszont nehéz volt elvonatkoztatni, a végén, amikor elfogyott a türelmem, már csak a ceruzás részeken állt meg a szemem.

Most, hogy nem egy osztályba jártunk már, csak egy iskolába, sokszor nem egyeztek a kötelezők, az ajánlott olvasmányok, ezt azonban éppen nekik is el kellett olvasni. Virág egyébként is folyton olvasott, mást se csinált. Éjjelente nem tudott aludni, olvasott. Az órákon is olvasott, mégis jó tanuló volt, pedig ő is gyakran este tíz után kezdett tanulni, de akkor tanult, míg én a napló és mindenféle más könyv fölött ültem, festészeti albumokat nézegettem, vagy a kedvenc együtteseim képeit rakosgattam. Amúgy Virág is. Ő mégis képes volt tanulni valamennyit esténként, majdnem mindenképp ötös volt, bár a legtöbb tárgyat utálta, mint én. Az osztálya meg csupa eminensből állt, legalábbis ő ezekkel barátkozott, és én is jóban voltam ezekkel a lányokkal, szerettek engem, különleges voltam a számukra, mert a művészeti osztályba jártam. Virág nem akart lemaradni, talán ezért is tanulta olyan elszántan az összes tárgyat. Rettegett, hogy nem veszik fel az egyetemre, és ott kell maradnia, a faluban. Ezt mostanában gyakran előhozzuk, az ottmaradást. Most lett

Hirtelen meglátott egy szelencét, tele fekete porral. A szelence fedelén ismeretlen nyelvű felirat volt.

– Nos, Szelim – mondta a kalifa – olvasd el, mi van a szelencére írva. Ha elolvasod, új koftát kapsz, ha nem: megbotoztatlak!

világos, hogy én nem is gondoltam rá annyit, mint Virág. Ő úgy érezte, rajta múlik, neki kell erőlködni, ha nem sikerül, ő tehet róla, és rettegett, hogy napközis állást kell majd vállalnia a szomszéd faluban, mint Tasnádi Krisztinek, aki felettünk járt két osztállyal, verse nyert, mégsem vették fel a pesti egyetemre. Minden reggel ott állt a szemben lévő megállóban, várta az ellenkező irányba tartó buszt. Halálbusz, Virág így nevezte, ami kelet felé visz, még távolabb attól, ahol élni lehet. Tasnádi Kriszti felszállt előttünk öt perccel a 6.45-ös ajnádi buszra, és a gyönyörű ruháiban leült a műbőr ülésre, ellenkező irányba. Szőke Kleopátra-frizurát hordott, vastag, egyenes szálú haja tökéletesen keretezte törekeny arcát, nagy, kék szemét. Nem értettem, ha egyszer napközis tanár, miért kell korán mennie, Virág szerint nem is az, lehet, hogy egy boltban dolgozik, csak a szülei nem merik megmondani. Ettől még titokzatosabb volt az egész.

Sonntagskind, eddig még eljutottam a könyvben, erről jutott eszembe, vajon milyen napon születtem. Anya nem emlékezett, várnom kellett néhány napot, mire Virággal bejutottunk a megyei könyvtárba, és kikerestünk egy öröknaptárt. Vasárnap születtem, Virág szombaton. Amúgy nem bírtam végigolvasni a regényt, az eleje még érdekes volt, de Elemér túl hosszan beszélt. Balázs nemrég hozta be a könyvet, már napok óta eszemben járt a történet, kértem, hogy menjem el Ninához. A könyvtári cédulán látom, hogy ezt a példányt senki nem kölcsönözte még ki rajtam kívül, Nina talán fontosnak tartotta, hogy kikeressen egy ilyen példányt, pedig a beadott könyveket amúgy is fertőtlenítik. Az üvegfalon túlra nem juthat be kórokozó. És most volt is türelmem végigolvasni.

Virág sántítva ért ide, a jobb sarka vérzett. Volt nála leukoplaszt, itt, a folyosón ragasztotta le a sebet, amit a cipő dörzsölt a sarkán, ahogy levette a cipőt, a belsején rózsaszín folt látszott. Ádám nem jött vele, pedig úgy volt, mindketten beugranak. Virág elkínzottnak látszott, mint aki nem is az esküvőjéről jön, furcsa volt, hogy most már máshogy hívják. Nem tudott sokáig maradni, most már biztosan táncolnak, lassan kihozzák a menyasszonyi tortát. Virág utálja a tortát, de hát a vendégek mit szólnának, ha nem lenne, mind egy már, mondta valamelyik nap, végül is nem én fizetem, hogy szóljak bele. Másképp kellett volna, mindent másképp kellett volna, de hát most már ez van, lesz torta, és kész.

– Én csak attól félek, hogy valami közönséges nevű férjem lesz. És akkor mondjuk Nagyné leszek.

– Nagyné?

– Az. Vagy Kisné, érted. Nem lesz többet nevem. Akkor legalább legyen valami különleges, ha már meg kell változtatni.

Gyerekként természetesnek vettük, hogy a nevünket egyszer fel kell majd áldozni, ugyanakkor féltünk is tőle. Nem úgy hívnak majd, ahogy most. Lehet-e megtanulni egy nevet később? Aztán arra gondoltunk, az anyáink is megtanulták. Akkor rászoktunk, hogy a lánykori nevén szólítsuk az anyáinkat. Virág ötlete volt, szia, Tabajdi Zsuzsanna, így köszönt Zsuzsa néniem, akkor anyámat én is elkezdtem Varga Rozáliának hívni. Amikor Zsuzsa néni megkérdezte, most ezt miért találtuk ki, Virág azt mondta, azért, mert sajnálunk titeket, hogy átírták a neveteket. Virág félelme az volt, hogy majd ül az orvosi váróban, és szólítják: „Nagyné!” És ő elbambul. Markó tanárnő, az osztályfőnök mondta ne-

ki mindig, hogy ne bambuljon el, Virágnak folyton máshol járt az esze. Néha nem vette észre, mi történik körülötte. Félt, hogy majd szólítják, és ő épp elbambul ott a rendelőben, nem veszi észre. Nem muszáj ám megváltoztatni a nevedet, ha férjhez mész, mondta Zsuzsa néni, nem túl nagy meggyőződéssel.

Képtelen vagyok Gitta szemszögéből tovább írni. Elvetélt kísérlet, egyébként is kilóg a lúdláb, hiszen korábban többször leírtam, hogy Gitta sem beszélni, sem írni nem tudott jól. Beszélt, és írt, persze. De egyre kínosabbnak tűnik azzal játszani, hogy a fentieket Gitta meséli, Gitta írja le, hogy ő az elbeszélő. Ügyetlen ötlet, mint ahogy Táborny Elemér halálát is ügyetlen megoldásnak tartottam Babits részéről: egy lövéssel elintézni két hőst, még ha egy testben is, ennél finomabb hangolásra, cizelláltabb megoldásra lett volna igényem. Egyébiránt azonban *mindenről pontos feljegyzéseim vannak*, ahogy azt Gittával mondtam fentebb, illetve, ahol valójában Táborny Elemért idéztem. Gittának nemcsak hozzám írott levelei, de a naplói is nálam vannak, így nagyon is jól ismerhetem Gitta nézőpontját, illetve úgy tehetek, mint aki jól ismeri. Ekkor azonban nem mondanék igazat, Gitta naplói ugyanis nem tükröznek semmiféle nézőpontot. Tényközlésre hagyatkoznak, ki, hová, mikor jött vagy ment, mit csinált Gitta és kivel, az írásképtől eltekintve letisztult, józan lajstrom, amely, ahogy Gitta maga is megemlíti fent, inkább hasonlít egy olyan képregényhez, amelynek összekeveredtek a kockái, mint szöveghez. Több szempontból is emberfeletti fordítói munkát kellene tehát végeznem ahhoz, hogy a gondolatait, érzéseit tolmácsolni tudjam, ilyesmihez pedig sohasem lenne elég bátorságom.

A gólyakalifát egyébként nem Balázs, hanem én vittem be a kórházba, erre Gitta rosszul emlékszik. Épp a fent említett esküvő után, amikor Ádámmal visszajöttem a nászutunkról. És nem tudom, elolvasta-e valaha is, azt sem, miért jutott akkor eszébe, nem kérdeztem.

Gittával minden reggel együtt utaztunk a buszon, és délután együtt jöttünk haza. Sokszor megvárt, ha hamarabb végzett, akkor is. Egyik délután egyedül jöttem ki a kapun, és sétáltam végig a mocskos hóbuckák mentén a főutcán. Gitta talán beteg volt, én szokás szerint a fél négyes buszra szálltam fel, már alkonyodott. A fél négyesen szerettünk utazni, mert akkor jöttek haza a szakközépes fiúk is. Egyik előbb, másik később szállt le, mint mi, valakibe mindig szerelmesek voltunk. Főleg Gitta, pontosabban. Ezt nagyon szépen végigkövethetem a naplókban, Gitta először csak „fiúnak” nevezte, aki megtetszett neki, esetleg „barna hajú fiú”, „copfos fiú”. Nem volt nehéz kideríteni a fiúk nevét, elég volt jól helyet választani, és csöndben kifelé nézni az ablakon, ahogy egymás mellett ültünk, mintha senkire és semmire nem figyelnének, egymásra sem. Így kihallgathattuk, kit hogyan szólítanak. Ilyenkor a szemünkkel beszélünk, Gitta tekintetében az öröm azt kérdezte, hallottam-e, hogy Lacinak hívják, én meg a szememmel mondtam, hogy igen, és hogy a Laci túl átlagos név, egyáltalán, minden fiúnév túl átlagos volt, Laci, Lacikám, próbálgattam a fejemben, mi lenne, ha Laci lenne a férjem neve. Ennél hamarabb adtunk azonban becenevet a fiúknak, Pierre, Artúr (Rimbaud után), Zorán (néha gitártok volt nála), sőt, Haj. Hajjat persze a hajáról neveztük el. Egy évvel korábban még jelentéktelen, vastag szemüveget hordó, pattanásos kamasz volt, nevet sem adtunk neki, nem volt érdemes, úgysem beszélünk róla soha. Aztán a második őszen, iskolakezdekort a fekete keretes szemüvege nélkül jelent meg, megnövesztett, sötétbarna, hullámos hajjal, a bőre kitisztult. Ámulva néztük ezt a szinte felfoghatatlan metamorfózist, és azonnal szerelmesek lettünk Hajba, még azzal sem bajlódtunk, hogy rendes nevet találjunk neki, bár Gittáéknál egyik délután ne-

A kalifa és a vezír szippantottak a szelencéből, tüstiztettek, és így szóltak: „Mudábor!”

Tüstéint gölydávó váltostek.

kiálltunk a Világirodalmi Lexikon pragm-Rizz kötetének – Gittáéknak valami miatt ez az egy volt csak meg –, mert szeretjük művészekről elnevezni a szerelmeinket, hátha találunk olyan alkotót, akinek a képe hasonlít Hajhoz, de nem találtunk.

Gitta egyébként viszonylag sokáig kitartott Haj mellett, HAJ, írja Gitta naplója, így kezdődött mindig, csupa nagybetűvel a becenév. Édes HAJ. A következő fázis a PÉTERNEK HÍVJÁK, számlálhatatlan felkiáltójellel. Amint megvan a valódi név, a becenév a naplók-ból eltűnik, mintha sosem lett volna, pedig egymás közt sohasem tértünk át a valódi nevekre, képzeltek férfiak népesítették be a világunkat, képzeltek nevekkal, Gittát Haj Péterné-nek is neveztem, jól esett neki.

A Gitta betegségének napján Haj elé ültem le a buszban, amikor elindultunk, előrehajolt a vállamnál, és megkérdezte, hol van az ikertestvérem. Szia, az ikertestvéred most nincs itt?, így kérdezte, egyáltalán nem értettem, miről beszél. Vagy nem vagytok ikrek?, folytatta, látva teljes megzavarodásomat. Döbbsentem fordultam vissza a könyvemhez. Nem tudom már, az sújtott le annyira, hogy egy külső szemlélő számára ennyire egyformának tűnhetünk, én és Gitta, akikben, szerintem, semmi hasonlóság nem volt, bár mindketten szőke hajúak és világos szeműek voltunk, orrunkon a fél arcunkat beterítő, kötelezően rózsaszín keretes szemüveggel, vagy az, hogy valaki, aki életünk mindennapjait ilyen intenzíven kitölti, még ha nem is tud róla, ennyire nem figyel ránk, hogy ilyen képtelenséget képes mondani. Gitta naplója sem említi újra Hajat ettől a naptól, jöttek mások, csupa nagybetűvel, Hajat eltemettük, és megvártuk inkább a három óra ötvenes buszt, hogy ne is kelljen találkozunk vele. Gitta egy ideig úgy viselkedett, mintha valamit elkövettem volna ellene, nekem meg az esett rosszul, hogy Hajat az érdekelte, hol van Gitta, nem pedig én. Szóval meg kellett halnia, többféle okból, azt, hogy melyikünk adta le a végzetes lövést, nem firtattuk.

Az esküvőmről nem hiányoltam Gittát, mint ahogy nem hiányoltam különösebben a halála után sem, nem hiányzott, ami azt jelentette, élhető volt az élet nélküle, egyébként sem éltünk már egy városban. Az utolsó hónapok kórházi látogatásai azonban újra egy mederbe tereltek az életünket: látogatásaim a kórteremben vagy a steril szobában ugyanúgy megszabták Gitta napirendjét, mint ahogy az ebédidők, a vizitek és sugárkezelések az enyémet. Mire életünk újra így egy térbe került, addigra évek óta éltünk már egy megváltozott életben, amely úgy kezdődött, hogy álltam egy telefonfülkében, a forrószobában, az egyetemváros parkjának szélén. Anyám percekkel azelőtt a „mi újság” kérdésre, melyre a jól bevált válasz természetesen részemről és részéről is a „semmi”, vagy kedvesebben „semmi különös” volt, azt válaszolta, képzelj el. Elképzelttem, hogy Gitta az onkológián van, Gitta, a szívós, aki sosem volt beteg, akivel az utcán nem tudtam lépést tartani, ami állandó civakodásunk egyik oka volt, nevezetesen, hogy én lassan járok. Kóvályogtam egész nap, délután Ádámmal és a barátjával meg annak a feleségével strandra mentünk. Feszülten hallgattam a feleség affektálását és folytonos panaszkodását amiatt, hogy hangyabolyban ülünk, kár volt kijönni, mert ő úgysem fürödhet, vagy hogy a fiúk ne iganak több sört. Kibíratatlan volt a lassan telő délután, ha nem úsztam, hason feküdtem Ádám mellett, és a strand néhány méternyire lévő kiserdejének nyárfáit bámultam, sorban végigmentem rajtuk a szememmel, csak hogy csináljak valamit. Sötétzöld alkony lett, mire felszedtük, és az utolsó úszástól vizesen, borzongva kiráztuk a még meleg pokrócokat. Nem tudtam elképzelni, mit csinálhat most Gitta az onkológián, hogy fekszik, vagy ül, és mi történik

A gólyakalifa előtt egyszeriben világos lett, hogy Mirza varázsló csempészte hozzá a szelencét, de sem ő, sem a varázsló nem tudta, hogyan csináthatnák máskülönben.

Éjszakára egy rombadőlt palotához érkeztek.

Leereszkedtek a sötét földalatti üregbe, ahonnan a nyögés, sóhajtozás hallatszott. Ott egy keszvesen u-

Idehozott és így szólott:
„Itt maradj, amíg valaki felelőségül nem akar ven-
ni!”

vele, mit csinálnak vele. De legfőképp, hogy mi lesz, azaz, hogy meg fog-e halni. Ádám este kovászos uborkákat halászott ki egy üvegből az erkélyen, később cigarettáztunk, és arról beszélgettünk, érdemes-e elmenni a diplomaosztó ünnepségre, vagy elég, ha bemelegyünk az oklevelekért az irodába.

Az új helyzetet, ahogy végiggondolom most, megrázóan hamar megszoktuk. Az ember olyan, mint a kutya: bámulatosan gyorsan képes új napirendhez, új helyhez, új helyzethez idomulni, feltéve, hogy ez az újdonság magában hordja az állandóságot, az „ezentúl tehát mindig így lesz” biztonságát. Nem tudhatom biztosan, Gitta hogyan érezte magát ebben az új helyzetben, de nekem hamar természetessé vált az átváltozása, s úgy képzeltem, ő is így van ezzel. Alig múlt el néhány hónap, és nem tudtam már felidézni azt a Gittát, aki nem jár kórházba, húst eszik, és élesen, szinte bántóan kritikus és türelmetlen minden, általa nem értett cselekedettel vagy életformával szemben. Az új világban könnyen feltaláltam magam, és nem emlékeztem a jelszóra, amivel visszatérhetnék a régibe, igaz, nem is kerestem. Az élet éppen elkezdődött, én magam lassan megszabadultam minden kamasz- és fiatalkori testi és lelki nyavalyától, az álmatlanságtól, az állandó mandulagyulladásától, ekcémáktól és allergiáktól, a mérhetetlen szorongástól, hogy nem vagyok elég jó, és nem felelek meg. Az iskolák véget értek, a világ olyan tágra nyílt, amilyenről álmodni csak merhettem. Külföldön éltem a szerelmemmel, nap mint nap egy idegen nyelven beszéltem – euforikus volt az örömöm. Gitta kínjainak csak levélben lehettem tanúja.

Leveli egyébként megleptek. Az írásképet ismertem gyerekkori levelezéseinkből, amikor én heteket töltöttem a nagyanyámnál, vagy valami gyerektáborban, Gitta szorgalmasan, hetente írt nekem leveleket, hogy mindenről tudjak. Nem emlékszem, hogy én is írtam volna, pedig biztosan válaszoltam. Tudtam, hogy irtózik az üres helyektől: mint ahogy festményein, így a levélpapíron is minden űrt kitöltött, sőt, első dolga volt, hogy felvázolja, mi, hová kerül majd, és csak akkor tudott nyugodtan munkához látni, ha átlátta, hogy nem fenyegeti az a veszély, hogy az úr bárhol is betüremkedik. Élénken emlékszem egy gyerekkori nyárra, amikor képeinket füzetekbe ragasztottuk. Nyaraink sok délutánja telt ezzel, ha együtt voltunk, kívágni, válogatni, ragasztani, én szerettem címekkel is ellátni a képeket, ebben Gitta is utánozni próbált, neki azonban nem ment jól a címadás: „Párizsi utca”, „Eiffeltorony”, „Párizsi kutya”, „Párizsi emberek”, ilyen képcímekre emlékszem, de ilyet minek adni, mondta ki ő maga végül, amikor úgyis látszik. Irigyelte az enyémeiket: „Találkozás”, „Egy régi reggel”, „Szomorúság a Szajna-parton”, én ezeket a címeket szerettem, képtelen voltam viszont egyenesre vágni a képek szélét. Végül ő vágta a képeket, én meg összeírtam neki is néhány címet. Az „Alain Delon délutánja” különösen tetszett neki, bár a képen semmi nem utalt arra, hogy délután lenne, a fiatal Alain Delon volt rajta a Rocco és fivéreiből. Mindketten imádtuk, a szépsége évekre elbűvölt minket.

A nagy füzet, amiről mondani akartam valamit, Gitta kutyas képeit gyűjtötte egybe. Valami szép vignettát is szerzett hozzá, kiskutya volt azon is, és három vonal, egymás alatt, név, osztály, tantárgy, így gondolták. Butaságnak tűnt azonban egy nem iskolai füzetet, különösen vakációban, így felcímkézni, az osztályokkal meg amúgy is bajban voltunk nyaranta: most valamik voltunk, hogy valamik leszünk? Kutyák, írta fel végül Gitta csupa nagy, nyomtatott betűvel az első vonalra. Az üresen maradt vonalak azonban irritálták. Kutyák, írta a második vonalra is, hajszálpontosan ugyanolyan betűkkel. Most már

többször ne írd rá, hogy kutyák, szóltam rá, Gitta azonban nyugtalanul meredt a harmadik üres vonalra, végül ugyanolyan szépen ráírta: mindenféle.

Kutyák, kutyák, mindenféle?, olvastam össze elképedve a szavakat, és ahogy hangzóvá vált ez az abszurd szókapcsolat, Gitta hangosan nevezni kezdett, aztán én is, míg végül fájt a hasunk, és hisztérikusan ismételtük a mantrát, amit egyébként felnőtt korunkban is megtartottunk; senki nem értette volna, ha hallja, miért mondom búcsúzásnál Gittának, hogy kutyák, kutyák, mindenféle, és miért válaszolja ő ugyanezt, vagy miért kéri, hogy ekkor vagy akkor, nyolckor vagy tízkor, amikor a sugárkezelést kapja vagy a rettegett gerincscapolásra megy, gondoljak rá, és mondjam ki azt, hogy kutyák, kutyák, mindenféle, én pedig a világ, világom különféle sarkaiban hangosan vagy némán mormoltam ezt a szerencsét hozó mondókát, a jelszót, amivel két külön terünk, időnk összeköthetővé vált.

A képregények mellett – amelyekben Gitta elsősorban a közös barátainkkal és rokoniával történt dolgokról adott hírt, és amelyek miatt a később hozzám került naplók írásképe annyira ismerősnek tűnt – barátnőm részletesen írt a kezelésekről, és azok hatásairól. Ami új volt az egészben, az, a több bekezdésnyi folyamatos szövegen kívül, Gitta iróniája. Gitta sokszor volt éles, gúnyos, gyakran és szívesen kritizált bárkit, akit nem szívelt, mint ahogy ugyanolyan vehemensen tudott isteníteni másvalakit, aki rokonszenves volt a számára, szélsőségesen, meg nem érdemelten. Az irónia azonban nem volt jellemző rá, ez annyira idegen volt Gittától, hogy amikor először vettem észre épp egy kezelésről írott, illetve, pontosabban, egy kezelés hatásáról írott beszámolójában, először nem is értettem, mi olyan furcsa. Gitta szinte élveteg részletességgel írta le, hogyan hányt, majd, jobb híján, öklendezett egy fél napon keresztül, hogyan nem tudott pihenni, olvasni, vagy egy rendes mondatot kinyögni, és hogyan hányt bele a papucsába, melybe később kénytelen volt belelépni, mert olyan hasmenés tört rá, hogy azonnal rohannia kellett a vécére, előtte viszont leverte az infúziós palackot, ami összetört, így papucs nélkül nem volt ajánlatos a padlóra lépni. A leírás bámulatos volt, mintha egy clown csetlene-botlana egy eldugott, vidéki cirkusz színpadán. Az igazi csavar azonban ott rejtett, hogy Gitta a végére hagyta, milyen szert is kapott tulajdonképpen: „S mindezt a hányingercsökkentő hatására. Jó, mi?”

Igazából ez volt az a mondat, ami megrémített, ami a Gittában végbe menő változásról bizonyosságot adott. Nem attól kezdtem sírni, hogy Gitta egész nap hányt, hanem attól, hogy így ír, hogy ennyire átváltoztatta valami, hogy úgy beszél, ahogy soha nem beszélt. Hogy megszólal egy nyelven, amit én nagyon is jól ismerek, de ő eddig nem beszélt. Mintha eljött volna hirtelen hozzám, abba az országba, ahol akkor éltem, és gond nélkül kezdett volna beszélni azon a nyelven, holott tudtam, sohasem tanulta, írta vagy beszélte. Ez a változás volt ijesztő, nem a testi, azt valahogy észre sem vettem, pedig utólag, a képeket nézve, nagyon is szembetűnő. Az sem igaz viszont, hogy ez, amit Gitta iróniájának nevezek, annyira gyakori vagy feltűnő lett volna a leveleiben, hogy ekkora jelentőséget tulajdonítsak most a változásnak. Sokkal valószínűbb, hogy egészen másféle változásoknak akarok a nyomában járni, hogy a Gittával kapcsolatos emlékeimet fel akarom használni arra, hogy ne kelljen „életem gyepelőjét” kieresztenem a kezemből, hogy újra Táborny Elemért idézzem, aki ettől annyira félt. Új helyzetemet szeretném belakni, lehetőleg ugyanolyan gyorsan, ahogy azt az egykori új helyzetet megszoktuk, s ugyanolyan fájdalommentesen. A fájdalommentesség persze csak rám vonatkozott, fiatalkori önzésem pedig, amely

olyan sokszor megmentett attól, hogy a hozzám közel állók kínjain kelljen gondolkodnom, nem lesz segítségemre most, hogy a saját szomorúságomat kell elviselnem. A szomorúság szó ugyanakkor itt nem helyes, *azok a szavak, amelyek érzéseket jelölnek, igen homályosak, jobb, ha kerüljük a használatukat, és ragaszkodunk a tárgyak, az emberek és önmagunk leírásához, vagyis a tények hű leírásához.* Azt írom, sokat sírok, és nem azt, hogy szomorú vagyok, hiszen vannak nem szomorú pillanataim, amikor nevetek. Továbbá szomorú vagyok akkor is, ha összeveszek a férjemmel, de az mégsem ugyanaz. Azt írom, gyakran álmodom a kisfiamról, és nem azt, mennyire szeretem a kisfiamat, hiszen szeretem a diót is, márpedig a két „szeret” nem ugyanazt jelenti. Azt írom, nagyon vártam, hogy láthassam a kislányomat, nem pedig azt, hogy sohasem láthatom a kislányomat, mert azok a szavak, amelyek azt jelölik, hogy egy ember életében valami nem fog megtörténni, ugyanolyan félrevezetőek, mint az érzéseket jelölő szavak, az angol igeidők ezeket nagyon pontosan képesek kifejezni. Azt írom, soha, de azt gondolom, talán soha, ami két egészen különböző dolog. Gittával ellentétben én élek, és lehetőségem van próbálgatni a jelszavakat. Annak esélye, hogy a világ összes ábécéjének betűjéből véletlenszerűen összeálljon az a szó, amely képes feltörni egy kódot, a kvantumfizika szerint éppen akkora, mint amekkora esély arra van... Soha nem értettem ezeket a példákat, bosszant a kvantumfizika. Ügyetlen ez a kísérlet is, hogy Gittát meg magamat beletegyem ebbe az ikermotívumba, gólyakalifa-motívumba, pont olyan ügyetlen, mint Tábori Elemér halála, elvetélt kísérlet, hogy helyreállítsak valamit, egy rendet, amit nem hogy nem lehet helyreállítani, de egyre nagyobb a káosz, mindennek pont nem így kellett volna történnie. Előlről kell kezdenem újra ezt a szöveget, már ki tudja, hányadszor, visszamegyek az elejére, még jó, hogy mindenről pontos feljegyzéseim vannak, minél nagyobb a káosz, annál pontosabb feljegyzéseket készítek arról, hogyan örökítem meg ezt a káoszt. Mindent elrendezek. ■ ■ ■

■ **Magyarai Andrea** (1973): a Debreceni Egyetem magyar-angol szakán végzett, az ELTÉ-n doktorált angol és amerikai irodalomból. Verset, prózát ír. *Sztori* című verseskötete 2010-ben jelent meg a Parnasszus kiadónál.

Cipőfűző

„Lám, egy figuráns fennakad a cipőfűzőjén!”
(Hoffmann: II. Gluck lovag)

A késő délelőtti órán egy számomra tökéletesen ismeretlen férfi nyitotta meg a boltom ajtaját, és a legtermészetesebb hanghordozással, minden elfogódottság nélkül kijelentette, nem vásárolni tért be, csupán szeretné megköszönni a múlt héten nálam vett, másfél méter hosszúságú fekete bakancsfűzőt, amelynek kiváló tulajdonságai már a néhány napos viselés után is egyértelműen megmutatkoztak. Ez volt ugyanis a negyedik cipőfűző, amelyet a tél folyamán a bakancsába vásárolt, de egyik sem bírta tovább néhány napnál, a fémből készült ringlik és az éles zsinórvezetők hamarosan kikezdték a valószínűleg laza szövésű pamutanyagot, és tapasztalnia kellett, hogy a tizedik befűzés és nagy erőt követelő megkötés hamarosan szétszaggatta a máshol, dupla áron vásárolt hitvány cipőfűzőket. A boltomban kapott zsinór azonban megfelelően sűrű szövésű, tapintása szerint nem tiszta pamut és nem is tiszta műszál, nem oldódik ki a legkellemetlenebb pillanatokban sem, amikor, például, az úttest közepén jár, és a közben zöldre váltott lámpák által ráeresztett autók közül kell, életét féltve, kimenekülnie. Egy kibomlott cipőfűző végzetes lehet a nagyváros útjain, a nedves, havas utcákon nem egyszer előfordult velem, hogy megbotlott a saját cipőfűzőjében, és kisebb-nagyobb sérüléseket szenvedett el. Nem beszélve a lépcsőn való járkálásról, amikor akár három-négy métert is zuhanhat, ha egyik lábával rátapos a másik lábán kibomlott, rossz minőségű cipőfűzőjére. Még az is előfordulhat egy szerencsétlen esetben, ha zuhanás közben a nyakát töri, ahogy majdnem meg is történt velem már, akkor azonban nem a cipőfűzője, hanem a cipőjéről levált talp akadt meg, felfelé tartván a lépcsőn, és két ujjperce tört el, aminek következtében jelenleg munkanélküli.

A cipőtálcát háromszor ragasztatta vissza, az a talp azonban a nem éppen új cipőjéről konokul levált, mint meséli, ez még tél elején történt, de szerencsére talált az Izabella utcában egy régi műhelyt, ahol már az üzlet harmadik generációs mestere ragasztgatja vissza a városzerte tömegével leváló cipőtálcákat. Ő mindig a cipőfűzők okozta balesetektől rettegett, s meglepetést keltett számára, hogy végül is egy levált cipőtálcát okozta a vesztét. Annyi elmagyarázandó függelék nehezíti még a hétköznapjait, amelyről nem szívesen

számolna be, ám a nálam vásárolt és immár másfél hete hordott cipőfűző nagymértékben fokozta bizalmát és komfort érzetét, ezért is tért be most hozzám, hogy ennek nyomatékot adjon, miként, gondolja, soha nem lehetnek a vevők eléggé hálásak, ha megfelelő áru jut a birtokukba, és ez hosszú távon biztosítja a kereskedelemben alaposan megcsappant bizalmukat.

Kissé óvakodva, hiszen a legritkább esetben kerül vevő egy másfél méteres cipőfűző vásárlását követően efféle eufóriába, hallgattam a kiegyensúlyozott és minden ripacszkodástól mentes, bár tárgyában némileg egyszerű történetet, jól tudván, hogy vevőim nagy része bizonyos lelki sérülésektől szenved, s így a kapcsolat felvételének eme módja akár egészen más, a jelzett szándéktól alapjaiban eltérő végjátékhoz is vezethet. A férfiú azonban a továbbiakban a legformásabb és odaillő, kerekded mondatokkal szólott hozzám, és a legkevesebb gyanú sem támadt bennem, hogy belépőnek tűnő retorikáját megmászva, egyéb, titkolt óhajai is lennének. Érdeklődésem mégis visszafogott volt, így beszéde közben mindvégig tartózkodtam, hogy kérdéseimmel esetleg újabb lendületet adjak a monológjának, s őt, a tárgytól elterelve, netán olyan vallomásokra bírjam, amelyek további részletekkel szolgálnának egyéb szenvedélyeit illetően. Tíz év után, mondotta, tért vissza Újpestre, és azt kellett látnia, hogy a régi kisvárosiassága tökéletesen eltűnt e kerületnek, pontosabban szólva, úgy érzi, mintha ezt a városrészt egyszerűen lebombázták volna. Csak épületcsomkokat lát, bedeszkázott üzleteket, értelmetlen rakétasilókat, amelyeknek nincsen kapcsolata az utca emberével, s a tíz év előtti virágzó főutcákból nem maradt itt semmi. Ha közben épültek is új házak, azok egy tökéletesen idegen város arculatát mutatják, a régi házakban rekedtek márványos sóhajtását hallja, holott ő egyáltalán nem kívánja vissza a régen voltat, a régmúltat, csupán egy egyszerű önkiszolgáló éttermet keresett most, amely

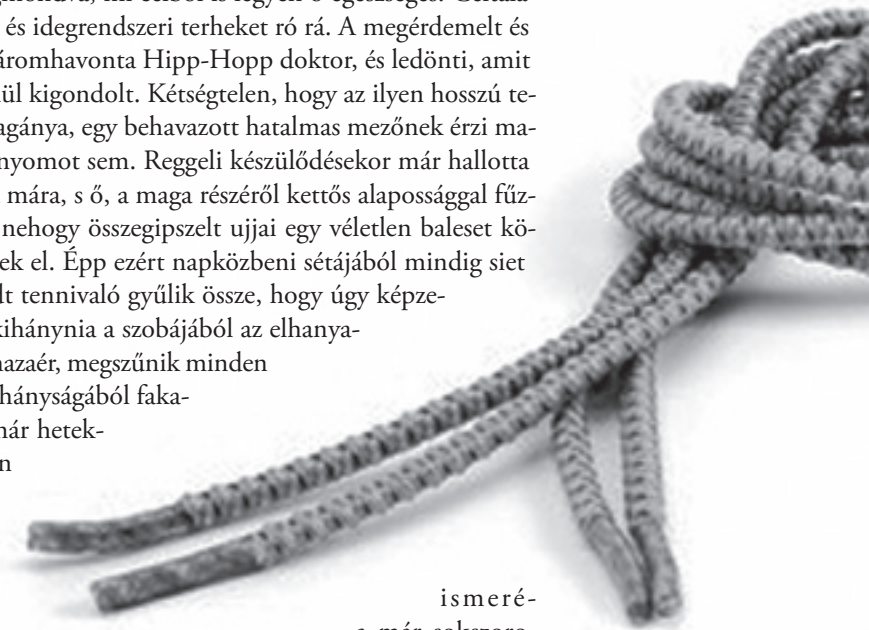
hajdan városszerte a lakók igényeit szolgálta, és látnia kellett, hogy a piacsoron az egykori tíz kifőzdéből már csak egyetlen működik. Ő, mint munkanélküli, persze a legolcsóbbat keresi, a legolcsóbbat és a legfinomabbat, amely régen megadatott számára, mindenütt megtalálta azokat a kifőzdeket, amelyek a legyszerényebb áron a legjobb minőséget nyújtották neki. Nem csak az épületeket, hanem az emberi lelkeket is lebombázták, vallotta, egy atombomba hullott a városrészre, amely elpusztította az emberek szerethetőségét. Ez a pertli, amelyet nálam vásárolt, és kiállta az ő, agresszivitástól sem mentes cipőfűző bekötésének próbáját, némi reménnyel töltötte el így a tél végén, hogy kevés jövedelméből, a visszaragasztott talpú bakancsába nem kell majd a tavaszig öt-tíz újabb fűzőt vásárolnia. Mert egy ideig ugyan a talp állapotára terelődött az összes figyelme, hiszen egy nagyobb műszaki áruházban volt eladó, de megbízik a cipőtalpa hosszú távú jóra valószínűségében, ugyanakkor nagy felelőse, hogy a cipőfűzők terén nem számíthat már semmi jóra, immár hiábavaló aggodalomnak tűnik. Különös elragadtatásában, a nálam vásárolt cipőfűzője iránti elégedettségében úgy gondolta, hogy meglepi magát egy meleg ebéddel, amelyet a tíz évvel ezelőtti piacsoron található kifőzdében kívánt volna elfogyasztani. Manapság már, egészsége megőrzését szemmel tartva, két almát és két kiflit eszik naponta, a pontosan kiszámított, étkezésére szánt összegből ennél nem is futja többre. Mindig veszélyes terepen mozog, ha a hasa nyomában indul el, zsebében a naponta elköltendő pénzmennyiséggel. Most is, mint minden nap, megállt a pultnál, és a hetekkel ezelőtt megkí-

vánt kelkáposzta-főzelék állagát vizsgálta. Képes dél és délután három között ötször is visszasétálni a kifőzdéhez, hogy – reményei szerint – a főzelék majd egyre sűrűbb lesz, és talán a vége, az utolsó adag a legsűrűbb. Rég elfogyott ugyanakkor a bátorsága, hiába is spórol össze annyi pénzt, képtelen megtenni a *végső* lépéseket, amelyek a pult elé vezetnek, hogy a kiszolgáló, a konyhás lány látóterébe érve, a saját hangját hallatva kimondja a főzelék nevét. Heves és hetekig tartó ernyedtség és önvád, a saját önbecsülését porig sújtó lelkiismeret-furdalás hatalmasodik el rajta, ha a megkívánt ételt mégis elfogyasztja.

Évek óta vár egy percnyi nyugalomra, hogy kikapcsoljon, az agyában ne éktelenkedjék semmi, a gondolataihoz méltatlan indulat. Mert amit most itt a boltban bemutat nekem, az valóságos öndemonstráció. Magával tüntet, a teste és a gondolatai felmutatásával akar bizonyosságot szerezni elméje épségéről. Ő, mondja – miközben ténylegesen színpadként használja boltom kissé szűk vásárlóterét, sapkáját levéve ide-oda sétál, néha hátat fordít nekem, elgondolkodva kinéz a kirakaton –, ő már régen egy teljesen sajátos egészségügyi ellátó központot épített ki magában, amelynek egyedüli kedvezményezettje ő maga, ennek köszönheti minden betegségét legyűrő egészségét. Azonban ebben a nagy rendszerben, amelyet maga köré szőtt, nem lett megmondva, mi célból is legyen ő egészséges. Céltalanul egészséges, és ez bizony súlyos lelki és idegrendszeri terheket ró rá. A megérdemelt és fenntartható egészsége ellenében jön háromhavonta Hipp-Hopp doktor, és ledönti, amit ő magáról és az élete teljességéről egyedül kigondolt. Kétségtelen, hogy az ilyen hosszú teleken teljesen elhatalmasodik rajta a magánya, egy behavazott hatalmas mezőnek érzi magát, ahol nem található egyetlen lépésnyomot sem. Reggeli készülődésekor már hallotta a rádióban, hogy Havas Dezsőt ígértek mára, s ő, a maga részéről kettős alapossággal fűzvéen be cipőjét, különösen vigyáz arra, nehogy összegipszelt ujjai egy véletlen baleset következtében újabb zúzódást szenvedjenek el. Épp ezért napközbeni sétájából mindig siet haza, mert az elméjében annyi elmaradt tennivaló gyűlik össze, hogy úgy képze-li, egy hatalmas szívlapáttal kell majd kihánynia a szobájából az elhanyagolt, elmulasztott feladatokat. Mihelyt hazaér, megszűnik minden dolga, nem várja otthon semmiféle, trehányaságából fakadó, körmére égett munka, egészében már hetekkel ezelőtt elvégzett mindent, a listákon felsoroltakat hiánytalanul kipipálta.

Napjai minden pillanatában jól meg tudja különböztetni, hogy most előre megy, vagy éppen tolat. Van fel se arról, hogy reggelente néha elhagyja san megtett és bejárt célállomásait, és szí- ismeré- a már sokszoro- vesen elkalandozik e szű- gelében, mindig a megismerés és részletek gazdája lesz, amelyről aztán na- pokon keresztül illik töprengenie. Hajnalban sokszor, rohanásaiban meg-megakadva, lépé- seinek távolodó idegenségében hallja a hangját, amely saját magát szólongatja, egy lehetsé- ges, de soha be nem járható otthonosság felé hívogatja. Jövőjét illetően nincsenek illúziói, mégis némi bátorságra vall, ha éjszaka újra csak nekiindul, és az Északi Vasúti-összekötő- híd irányában próbál önmaga korlátaitól szabadulni. Szeretne megfelelni valamely, általa kigondolt egyetemesebb célnak, ahogy azonban távolodik az otthonától, lénye osztódásai révén egyre egyszerűbb és védtelenebb lesz. Néha azt gondolja, hogy hazafelé tartva már nem képes begyűjteni az odafelé szétszórt élettapasztalatát; olyan új félelem képződik benne, amely megtévesztések útvesztőin keresztül egyre távolítja otthonától.

Végre egy vevő, gondolom most, amikor megnyitják boltom ajtaját, és egy régről ismert törzsvevőm, egy kilencven éves asszony botorkál be, maga után húzva madzagokkal átkö- tött, piaci bevásárló kocsiját. A fiatalember készségesen félre áll, csak most veszem észre, mennyire színpadias és mesterkéltn minden szava, különösen a kissé magas fejtartása és fej- hangja, amely a frissen érkezett, a normalitás világából behatoló asszony hanghordozásá- hoz képest olyan, mintha egy melodramatikus előadást hallgattam volna eddig. Leeresz- kedő, tompa mondatok, az asszony kérdése, mindegyik, mint egy fába csapódó nyílvesző, olyan egyértelmű és minden érdesség nélküli, a nehéz levegővétel, amely megtöri a cipő-

fűző-birtokos emeletes, de legalábbis többretegű gondolatosságát. A szegyenétől megfosztott, névtelen fiatalember úgy működik most, mintha aggályai személytelenek lennének, s egy világot felmutatva, lényegében újra beállna a sorba, amely visszajuttatja őt a pultomhoz az asszony távozása után.

Ha sok cipőfűzőt megvarr az ember, mint az ő esetében ez mindenképpen fennáll, hiszen a rossz cipőfűzők arra ösztönözték, hogy egyéni megoldást találjon az életét veszélyeztető, és mint a levált cipőtalp is bizonyítja, egyáltalán nem túlzott félelmeivel kapcsolatban, akkor rájön lassan, nem a varrás tartja össze a cipőfűzőt, hanem épp ellenkezőleg, a cipőfűző tartja össze a varrást. A teljesen szétporladt cipőfűzője sok-sok varrócérna-bográ esik szét végül. Egyáltalán, mondotta, hogy valaki cipőfűző varrására vetemedjék, egy egészen speciális technikát kell elsajátítania, mint a Marsra lépő asztronautáknak. Hogy a rossz minőségű zsinórt varrni lehessen, minduntalan meg kell erősíteni rátekeréses előkészítéssel. A szétesést és a porhadást nem lehetséges egyenletes öltésekkel visszahozni

a használhatóság még célszerűnek nevezhető világába. Ha azt is állítja, hogy ő tökéletesen egészséges, semmi más nem jelent ez: a körülményeihez képest egészségesnek tudja magát. Olyan szabályfelhőkben él, amelyekben a saját személyiségének már nincsenek pontosan körvonalazható határai. Ezeken a számtalanszor megmutatkozó réseken ő úgy tör ki, mint Zrínyi az ostromlott várból. Azaz, mégsem úgy, öntudatlanul hagyja el zárt köreit, és amikor ráébred a kirohanásaira, akkor fogalma sincs már arról, hogy ki is ő, és mit szeretne csinálni, miféle szándékai vannak a saját, korlátozottan ellenőrizhető személyi-

ségét illetően. Hipp-Hopp doktor megkérdezi tőle a háromhavonta rendszeresen esedékes beszélgetéseken, van-e Önnek öngyilkossági késztetése? Amire ő, nem tudván pontosan a választ, vagyis magában tudja ugyan, hiszen számtalanszor felsétál éjszakánként az Északi Összekötő-vasútihídra, és csak attól való félelemében nem veti bele magát a jeges Dunába, mert pontosan érzi, ez a legveszélyesebb, a gyilkosok számára a legvonzóbb színhely. Helyesen mondják, hogy a Lánchíd vagy éppen a Margit híd az öngyilkosok megszabott helye, csak próbálná meg valaki ezen a több mint egy kilométer hosszú sötét hídon az üldözőitől menekülve, belevetni magát az ismeretlen mélybe. Egyszerűen nem érzi kötelességének, hogy minderről vallomást tegyen. Ugyanakkor pontosan tudja, még mielőtt leugrik majd az Északi Összekötő-vasútihídról, bevallja majd Hipp-Hopp doktornak, hogy van ilyen késztetése, és akkor bizonyosan azt mondja majd a doktor, hogy erre is van gyógyszere, amelyet azonban ő sohasem fog bevenni, legalábbis akkor nem, ha már szilárdan megáll a lábán a késztetése, akkor semmiképpen nem veszi be ezt a gyógyszert. Tüdőből szívja fel magát a létezésbe, örül magának, hogy még a valóságon innen is efféle gondolatok foglalkoztatják. Képtelen felépíteni magában, hogy mi lehet a létezésén túl. Egy később ellenőrzött konstellációban az üresen maradt szobája kényszeríthető majd az eltűnt utáni vallomásra. A lángnyelvek, amelyek kedélyét mindig is borzolták, a meztelen gyalázat, amely képtelenné tette, hogy az agya bejárásai mentén gondolkodjék, a tüdejéből kitüremkedő fensőbbes hang, amely a legostobább nyilvánvalóságokkal próbálta őt a bensője hallgatójává tenni, végül is egészen gyávává és földönfutóvá tették az élete dolgainak közvetlen elfogadásában.

Amíg csak a levált cipőtalpa és a folyton elszakadó, kibomló cipőfűzője akadályozta meg abban, hogy gátlástalanul menjen fel az éjszakai Északi Összekötő-vasútihídra, rendszerint az éjfél utáni órákban, egy és kettő között, addig volt figyelmének bizonyos hátsó, a színpalak mögötti tárgya, mihelyt azonban megvette nálam ezt a járás-biztos fűzőt, s még előbb felragasztatta a cipője talpát a botlásmentességet írásba adó Izabella utcai mesteremberrel, már lényegében elfogytak, okafogyottá váltak azok a körülmények, amelyek megakadályozták, hogy végig menjen a teljes sötétségbe burkolózó hídon. Ez szinte gondtalanná tette őt. Nem a képzeletében jár már a hídon, hanem valóságosan, nem a gondo-

latai összessége tereli őt ide, hanem csak a lábai. Anélkül lépked itt, hogy tükröt tartana önmagának. Egy bizonyos érvrendszer, egy nagyon is kiérlelt és begyakorolt monológ űzi őt fel éjszakánként a hídra, de hiányoznak a mellékszereplők, a teljes sötétségben még a mélység maga is hiányzik, amelybe leugorhatna. Mindenekelőtt azonban egy, az elméjében megképződött jelenet hiánya az, amely mindannyiszor visszatartja, hogy a sötétségnek átadja magát. Ez, mondja most, akár külső, de belső szituáció is lehet, egy hang, amely benne megszólalva ad parancsot, vagy egy arctalan alak megjelenése, amely a benső, ugrásra rég késznek mutatkozó izmait átlendítené a holtpontra. A szándék most megvan benne, mondja halkán, csak a mélység hiányzik. Más-kor pedig egy ilyen kerekre csiszolt pontosság, tökéletesség nélküli azonosság miatt képtelen arra, hogy éppen a saját jelentéktelenségénél fogva bátor tettet végre hajtsa.

Azon az éjszakán, amikor már nem kellett félnie sem a cipőfűzője gyenge minőségétől, sem pedig attól, hogy a cipőtalpa a legkritikusabb pillanatban cserbenhagyja, és a sokszor megtapasztalt sötétségben botorkált előre felé a ködös hídon, hirtelen azt érezte, hogy a cselekedete előmenetelét segítő korlátot képtelen megérinteni, hirtelen az eddigi tapasztalataihoz képest olyan tágas tér nyílt előtte, amely az ő burkolt öngyilkossági szándékát teljességgel lehetetlenné tette. Egyszerűen szabaddá vált, a hídon való átkelésen már szó sem volt korlátokról, csak ismeretlen terekről, végtennek tűnő vándorlásról. Ahogy elindult a híd szűk behatároltságától megfosztott idegenségében, órákig sétált egy, az ő abszolút bezártságát negligáló térben, és a visszafelé való, magához vezető úton képes volt arra, hogy olyan távolságokat tegyen meg, amely őt, a hajlékától igen közeli, képzelet számára azonban nagyon is távoli vidékekre eleressze. Ekkor *hánya ki magát*, mondja súlyosan a bolt valóságos terébe visszaeszkedve. Csatangolásai közben érezte, hogy valahol rálel majd az igazi lényére, de nem képzelte, hogy ez ilyen hirtelen és magából fakadóan jön. Hányingere nem keltett benne különösebb érzéseket, csak váratlanul erős irtózása lett gyanús, s hogy a tulajdon énjé akadályozza a maga képzelte lényé térbe való kilöködését. A szájába toluló hatalmas gombóc figyelmeztette arra, hogy születőben van, hogy átírják az agyában megfogant beszédét, s hogy ezen túl minden másképpen lesz gyanús. A születőben lévő fejére már az első pillanatban ráismert, és nem is akarta tartóztatni a szájából kinyomuló ember-hányadékat, úgy lökvén ki magából magát, hogy nem tudta, szét kell-e a szájának repednie, hogy újra megszüljön magát. A fejköponya mérete igen csak meglepte. Az egész arca szétfeszült, de az ajkai közül kibugyanó fej szépsége és ereje, a vállak izmai halálos fájdalmában is lenyűgözték. Ott állt, amint gyanútlanul kiszökött, elvakítva a saját fogantatásának kínjaitól, de mégis ráérezve e pillanat soha meg nem ismétlődő csodájára. A megemészthetetlen lényé okozza, úgy gondolta, az Izabella utcai mester műhelyéből való kijutását, ahol a padlózatán sok-sok ragasztóval bekent cipőtalp hevert, kiadott egy kisebb regimentet, mert mint a mester állította, egy leejtett, ragasztóval bekent gumilap már elválaszthatatlan lesz az anyaföldtől. Ez mesterségének jelképe is lehetne, ahogy a boltomban vásárolt cipőfűző ugyanúgy a rendíthetetlen próbája is, s ekképp az ő testéből fakadó újjászületése sem értelmezhető másképpen, mint hogy a szelleme számára emészthetetlen és feldolgozhatatlan törekvései válnak holnapjai számára valósággá. Minden nap kibújik testéből valami, amely nemcsak hogy szembeszegül önmagával, hanem a legtermészetesebb módon az ő szellemi igényeit is magához idomítja.

Nem akar untatni a történetével, mondja hirtelen, miközben egyre csak kifelé néz, én pedig sziklaszerűen geometrikus kopasz feje búbját bámulom, a déli verőfény kirakaton ke-

resztül rávetődő sugarai gótikus ívet varázsolnak koponyájára; nem, a legkevésbé sem akar zavarodottnak mutatkozni, hiszen legfőbb kincse nehéz helyzetében éppen a logikus, tárgyias gondolkodása. Arról szeretne mesélni csupán, hogy a nálam vásárolt cipőfűző, amely sokszorosán kiállta már a gyakorlat próbáját, és lehetővé tette számára, hogy eleddig tervbe nem vett utakra is elinduljon, miféle tágasságot adományozott neki. Megajándékozta ez a se nem tisztán pamut, se nem tiszta műszálas fűző, hogy félelem nélkül elinduljon a maga megcélózta úton. Azon a bizonyos éjszakán, amikor is, talán nem a legtisztább szándékkal indult el az Északi Vasúti-összekötőhídon, még nem tudhatta, hogy gondolatai bonyolultsága, avagy bonyolultnak tűnő gondolatai milyen gyakorlatias felismerésekkel segítik majd őt élete legsúlyosabbnak vélt problémáiban. Bizonyos volt benne, hogy a cipőtalpa nem válhat le, és a cipőfűzője nem szakadhat el. Ez a részben hozzám is köthető bizalom készíti arra, hogy megossa velem ennek az éjszakának számára sosem múló tapasztalatait. Ő jóhiszeműen bízik bennem, semmiképpen nem akar tudatomban hamis képzetet kelteni a világról, és még azt is gondolja, hogy nagy erejű emlékképei csupa kibélelt víziók. Még ha végképpen belülről közelít ehhez az érzékei számára múlhatatlan benyomáshalmazhoz, ha összességében kontroll alatt akarja tartani ezt a lassan csak szavak képezte illúziótelevényt, akkor is kötelességének érzi, hogy beszámoljon minderről nekem, aki valamilyen módon mégis csak részese vagyok az ő, saját képzeletét meghaladó szellemének. Nem valószínű, mondotta, hogy még egyszer elmondja mindezt egy másik embernek. Nem feltétlenül szükséges, hogy az efféle élmények napvilágra kerüljenek, ő akkor is ugyanolyan boldognak tudja magát, ha a nyelvi megfogalmazás csupán a tudata magánzárkájában lesz föltalálható.

Ami mindenképpen bizonyos, azon az éjszakán eltűntek a híd, az Északi Vasúti-összekötőhíd gyalogosok számára fenntartott keskeny korlátai, és amikor ő, nem különösebb eltökéltséggel próbálta követni a Duna felé kiépített keskeny járásszegélyt, hogy a sötétségben megbirkózzék szándékának soha szárba nem szökő elvetemült lépéseivel, nem talált semmi fogódzót, még kevésbé korlátot, a vak homályban egy táncteremnyi tér nyílt előtte, ahol ő a legteljesebb szabadságban kóborolhatott. Még pillanatnyi félelme sem volt, hogy itt halálos veszedelem leselkedne rá. Egyszerűen eltűnt minden, megfontolásra alkalmas mellékkörülmény, mint a marharépa-kereskedőnek, amikor egy több száz tehénből álló csorda dübörög felé, de kövér répái bizvást a legszebbek és a legolcsóbbak a piacon, s megfelelnek majd az éhes állatok legkifinomultabb ízlésének is.

Se emerre, se amarra tekintve nem volt semmi hiányérzete ennek a hirtelen született lélegzetes térnek az őt korlátozni akaró behatároltságával kapcsolatban. Inkább attól rémült meg, hogy semmiképpen nem szeretne elszakadni az ő régi, begyakorolt valóságától. Ebben a tökéletesnek mondható szabadságban, be kell vallania, úgy tűnt számára, mégis csak a mélybe lépett, de minden, a legkisebbnek gondolt kellemetlenség nélkül. Ma már persze szégyelli bevallani, hogy ilyen kátyúk nélküli és önostromolások híján lévő sétaútnak képzelte el az ő végső beavatását. Szellő se rezdült, különös fények égtek a feje fölött, mint amikor a végtelen mégis összezáródik, és egy meghatározott térben téved el. Szeretett volna valamit a lába alá vetni, bizonyosságul, hogy nem a levegőben jár, hanem, ahogy egyre bátrabban hiszi, az Északi Vasúti-összekötőhíd lett ennyire valószínűleg tágas. A zsebében talált egyszerű grafit ceruzáját leejtve megbizonyosodhatott, hogy a tárgyak tárgyként, a tér térként funkcionál, s a fizikai törvények a legkevésbé sem negligálják látomásai érvényességét. Aztán, amit már hosszú útja közben jó ideje sejtett, mert fent a felhők

között színes ablakok nyíltak, léptei visszhangja pedig egy márvánnyal fedett zárt tér benyomását keltette, a kezei simára koptatott íves fapadokon siklottak; s hamarosan egyéb részletek is azt éreztették vele, hogy egy ősi, gótikus templom belsejében jár, amelynek architektúrája őt teljességgel újra testivé szublimálja. Mindig a tér legsötétebb zugai felé haladva, nem csábulva el a látványok homályos, őt izgalomban tartó részleteitől, attól való félelmében, hogy ebben a hatalmasra komponált térben az ő teste egy összemorzsolható semmi, az ő szelleme egy rothadt almák közt válogató piaci munkás, amikor hirtelen kiért a szabadba, mint később ellenőrizte, a Szajna parton találta magát, háta mögött az éjszakai kivilágításban ragyogó Notre-Dame-mal.

A zsebéből idegesen eurókat és centeket rak ki elém, viszonylag nagyobb mennyiségű aprópénzt, amelyet, mint mondja, éjszakai párizsi koldulásai során keres. Minden éjszaka megteszi ezt az utat, és minden éjszaka a Szajna parton tartja markát, és belesodálkodik a világba, és a világ eme, számára megnyíló gondosságába. Ha nem lenne tele a zsebe minden reggel aprópénzzel, ha nem tudna beváltani minden délben tíz-húsz eurót, akkor maga is bolondnak, eszementnek gondolná magát. Így azonban, szinte az Északi Vasúti-összekötőhíd mindig sötét betonjárdájára rovátkolva lépteit, már fel se néz, csak beláthatatlan és megszámlálhatatlan, ezáltal okkult jelenlétességével indul neki az útnak, a behatárolhatatlan és a valóságot meghaladó gondolataival birkózva a jeges szelektől hűvös éjszakában, mint aki nem is önmagáért és önmagában jár, hanem valamely különös miszió tagja, egy rejtekezni, takargatni való hiszékenység áldozata, amely azonban, megfontolásai és hite ellenében mégis valóságos. Tudja, hogy *ez* a kirándulása csak egy egyszemélyes otthonosság, az ott tartózkodó lénye csak a jelenléte várományosa. Ő, a tudata összes vetületeit tekintve, soha nem lehet jelen a Szajna parton. Érthetőbb lenne-e, kérdezi tőlem, ha úgy mondaná, minden jelenetben feltétlenül szükséges, hogy a jelenlévő a saját belső *cukorsüvegét nyalogassa?*

Létezik-e, hogy az ember nem tudja értelmezni az élményeit? Nem képes azonosulni mindazzal, ami körülötte tényszerűen megtörténik. Egyszer már megsejtette, hogyan is lesz lehetséges az eleve lehetetlen. Akkor azt álmodta, hogy egy sírkövet rendelt valamely kőbányából. A postás bedobta a postaládájába a küldemény érkezéséről szóló felszólítást, és ő másnap annak rendje és módja szerint kiváltotta, és hazavitte a küldeményt. Letette

a konyha asztalára, és elolvasta a kővel kapcsolatos tudnivalókat. A szöveg egy figyelmeztetés volt, nehogy valaki kézben próbálja meg szállítani a csomagot, mert annak súlyos egészségkárosodás lehet a következménye. Felszólították arra is, hogy a küldemény elhelyezése különös körülmények között igényel, semmiképpen nem szabad megfelelő előkészítés és gondos számítások nélkül elhelyezni egy fából készült asztalon, a házigyári lakások esetében fontos tudni, hogy a panelek képesek-e az egy négyzetméterre jutó három tonnás súly befogadására. Amikor ezeket az intelmeket elolvasta, a kő már vastagon lenyomta az étkező asztalát, a ház is ingott, a mozgásba lendült az erő, amely a küldemény értelmezése előtt még magába gunyhadt, most táncba kezdett a falakban rejtő kicsapongás, de neki már se keze, se lába nem volt. Az is igaz, ami később jön, mondogatta magában. Úgy ült ott a széken, miután a követ hazahozta, és a konyha asztalára elhelyezte, hogy nem számolt a tettei következményeivel. A lábai húsz centiméternyire nyomódtak össze, a karjai viszont kiszakadtak a törzséből a súlyos teher cipelése közben, amelyet ő képtelen volt a maga idejében felmérni. Még mielőtt a végtagjai nélküli testére ráomlott volna az egész ház, szerencsésen felébredt, de a Szajna parton pontosan ez jutott eszébe, hogy itt is el kell majd egy illetőséget rendszabályozó körlevél, használati útmutató, amely szabad bepillantást ad lehetőségei korlátairól.

A következő éjszakát beszéltük meg, amikor is az Izabella utcai suszter és jómagam – mint a személyisége lehetőségeit kiteljesítő cipője potenciális mecénásai – elkísérjük őt erre a maga felvállalta, távoli útra. Éjfél után találkoztunk a pesti oldalon, én magam csak egy bélelt szélkabátot öltöttem, az Izabella utcai cipész azonban két vastos bőrönddel jelent meg a metró-közeleli hídfeljárón. Egymást végigmérve egészen különös benyomást keltettünk. Mind a ketten halandzsa nevéken mutatkoztunk be, azon túl én megbámultam a gyér lámpafényben is jól láthatóan kopasz fejére olajozott hajtincseit, ő pedig elrongyolódott piaci szatyromra vetett egy gúnyos pillantást. A szűk gyalogúton, a ködös folyó fölött lépegetve, úgy tűnt számomra, mintha egészen eltérő messzeségeket céloztunk volna meg. Vezetőnk puha talpú bakancsában nesztelenül suhant előttünk, én a kezemmel a híd vaskorlátját simogattam, míg a cipész kerekekre szerelt bőröndjei tőlünk egyre lemaradva nyikorogtak. Az indulás felől nézvést e vállalkozás a legszebb erőnyeit mutatta, míg a testek és a személyiségek, úgy tűnt számomra, mintha egy filléres trambulinra váltottak volna jegyet, s amikor a menet beleért a láthatatlanságba, már nem kezdődhetett el semmi. Szellemem eltávolításának eme módja ténylegesen fájdalom-mentesen történt; a végpontot, amikor is a kéz és láb nélküli, cipőjében gyönyörködő, a maga belső cukorsüvegét nyalogató *figuráns* zajtalanul oszlott szét a híd korlátok nélküli terében. Hátral, a messzeségben bőröndjeit nyikorogtató cipész csak nagy sokára ért mellém, és miután vezetőt veszítettünk, úgy döntöttünk, hogy vissza- s mintegy magunkba fordulva indulunk meg, mindegyikőnk a saját *kitaposott* otthonosságá felé. ■ ■ ■

■ **Sántha József:** 1954-ben születtem Karcagon, az ELTE BTK-n végeztem. Jelenleg Mogyoródon élek. Kritikus vagyok.

Mike apja

Mike az egyik csapos ott, ahol dolgozom.
Az apja villanyszerelő.
Hegesztéstől hunyorgó szemmel
az eresz alól nézi a már egy hónapos esőt,
aminek olyan hangja van, mint
egy ventilátornak, vagy meszelés miatt
letakart bútoroknak, ha elmegy mellettük az ember.

Együtt járják – apa fiával – a falu három kocsmáját.
Van egy lánya is, igazi firecracker.

Mike apja láncdohányos, elvált, az anyját ápolja.

A nyár közepétől rendszeresen
belopózunk egy pubba
zárás után, éjfél után settenkedünk be,
miután az a hely, ahol Mike és én dolgozunk,
kidob bennünket, magunkra zárjuk az ajtót,
néha a tulajdonos sem jön le.

Cigaretájából kínál.

Meggyőződése, hogy használ az egészségemnek.

Szétbagózott hangjával hörgi:

It's healthy. Look at me!

Többször rákérdez

a bezárt kocsmában,

hogyan ha Magyarországon lennénk,

és ugyanígy fumárázna,

az legális lenne-e.

Akárhányszor mondom neki a választ,

hogyan mi sem természetesebb,

csóválja a fejét. Crazy.

És megígéri, hogy eljön és kipróbálja.

Dire Straits-rajongó.

A zenegépből csak azt kér.

Én David Bowie-tól a Space Oddity-t
hallgatom.

Parkolóhely

Amikor kikísértelek a buszhoz, sokáig fagyoskodtunk a megállóban, hajnalban nagyon hideg volt, ezért bementünk a templomba, végighallgatni egy misét, engem megérintett, habár nem értettem teljesen, azt hiszem, a reményről szólt, talán csak utólag költöm így, de most már így marad, te, aki jobban értetted, csak annyit mondtál a papnak, aki már a buszmegállóban kiszúrhatott minket: it was interesting. Aztán megittunk egy kávé egy hotelban, ahol egy, mint később kiderült, a tegnapi rendbontás miatt mogorva néni szolgált fel, valahogy szóba elegyedtünk vele, talán a kutyája, vagy az akcentusa miatt, és elmondta, ahogy a nénik el szokták mondani, ha kicsit kedves velük az ember, a férjével valójában Írországból akartak letelepedni, de ott nem volt parkolóhely, ezért átjöttek komppal Walesbe. Itt volt helyük. Meséli, hogy volt egy magyar levelezőpartnere, Tibor, aki meg akart tanulni finnül. Mosolygott az öreg finn néni. Már nem él, mondta, ahogy az ő férje sem. Akkor már kedves volt velünk, biztatott minket, ha kérünk valamit, csak szóljunk, itt lesz. A nevére már nem emlékszem.

Séta a város kastélya körül

Macska, fekete, néz.
Barátságatlan magánterület-tábla.
Templom mellette, és a templomot
átölelő temető.
A százéves sírokon nincs virág,
csak fű, az viszont méregzöld.
K. mesélte, hogy ide jött ki
a tizennyolc éves meleg srác
énekelni a tizennyolcadik születésnapján,
hogy stayin alive, stayin alive.
Most már állítólag nem is meleg.
Bármelyik sarkon felbukkanhat a pap.
De csak a kocsmában találkozom vele
később, mikor cinkosan lengyelül
próbál majd beszélni hozzám.
Míntha értenem kellene.
Moha, vadszőlő a köveken, rengetegféle madár,
rendezett kertek, ápolatlan temetők, csepergő eső,
ablakokba képzelt figyelő tekintetek.
És a halottak nevei padokon.
Úgy nézem őket, mint ahogy egy
úrhajós nézi a csillagokat.

Zongora

Éjjel van. Alig vagyunk páran a Royal Oakban.
A nemrég szabadult Balhész Bobbyt, az egykori halászt, majd börtöntölteléket,
akinek csak a hangját hallom hetekig,
már nem engedjük be, hiába könyörög.
Josh kiad neki egy doboz cigit.
Lassan egy óra lesz a pub faliórája szerint, és akkor bezárunk. Délután
láttam, ahogy Josh, az egyik csapos, elemet cserél ebben az órában.
Épp fish & chipset ettem.
Hallgatta, kattog-e. Most fél egy múlt. Még fél óra.
Isszuk a söreinket. Én John Smith-t.
Minden nap szigorúan két pintet megiszok belőle,
ha éppen nincs buli.
Ott van Mike is, a másik csapos.
Odakint esik az eső. Szakad. Bármelyik nap lehetne az elmúlt hónapból.
A cégérek nyikorognak a szélben.
A piros emberke a közlekedési lámpán vigyázban ázik.
Josh családjának van egy farmja ebben az
üdülőparadicsomban, tulajdonképp magyar fejjel gondolkodva milliomos.
Fiatal, gazdag, jóképű.
Walesi fejjel gondolkodva már nem hiszem,
hogy gazdagnak számítana.
Akkor nem lenne csapos. Vagy ki tudja.
Odaül a zongorához, leüt pár hangot.
Talán nem is tud játszani.
Talán csak én akarom belehallani a dallamot.
Amikor odanézek,
egymásra mosolygunk. Egyik unokatestvéremre emlékeztet. Piercing-őrült,
lehetetlen ízlésű, nagy mellű, szép és kedves pincérlány a barátnője, Carell.
Még pár év, és szakítanak.
Esetlenül megkérdem Josh-tól, tud-e játszani,
miközben odamegyek a sörömmel.
(Ott mindent esetlenül csináltam.) Kicsit furcsállja a kérdést. Azt válaszolja,
igen. Belekezd egy közepesen nehéz etűdféleségbe, de nem emlékszik rá
pontosan, szabadkozik, hogy hamis a zongora. Tényleg az, főleg a felső
hangoknál.
Ezzel együtt valahogy mégis gyönyörű. Másnap megtudom, hogy Mike
aznap megmentette az életét,
de hiába mondják el háromszor, azt már nem értem, hogyan. Talán a
sültkrumpli.

Néni

Az egyik ezeréves ház mellett, a buszmegállóban ősz néni, könnyű, kék ruhában. Az épület árnyas sarkában áll. Egyik kezében botját tartja, másikban pedig zsebkendőt. Azzal próbálja megfogni a döglött madarat, hogy a mellette lévő kukába dobja. Amikor sikerül neki végre (a szárnynál próbálkozik, fej és mellkas összetörve, csak egy pillantást vetek rá, alvadt, fakó, mattvörös vér, kibomlott zsigerek, az egykor áramvonalas test összekuszálódott maradványa), összecsapdossa tenyerét, és lassan elindul a napfényes keskeny járdán a Memorial Hall felé.

Idióta

A remény idióta,
nincsen egyáltalán agya.
Ezt egy versben olvastam.

Mint mikor kiflit, zsemlét vesz az ember,
és a műanyag zacskónak a száját
csipegeti, nem biztos benne,
hogy a jó oldalon van,
aztán elsírja magát.
Elsírja magát, mikor először
érzi az óceán szagát.
Aztán akkor is, mikor utoljára.

(Évekkel később jövök rá,
a versben nem a remény,
hanem a félelem volt idióta.
Későn.)

Toroczkay András (1981, Budapest): költő, újságíró. Kötete:
Napfényvesztés (Magyar Napló, 2010).

munka utáni haiku-strófák

várni a buszon
veszteglő autóbuszon
végállomáson

emésztőnedvet
gyűjteni nyugtatóra
üdítő híján

vagy mégis talán
fejfájás elleni szert
vegyek be inkább

langyosul minden
se jó se rossz a tavasz
emigránsos lét

nem panaszkodom
nagy mélabúm elillant
bár hiteles volt

most róla írni
hiteltelenül hangzik
távoli dráma

metropolisszá
duzzadó befogadás
nem vagyok benned

pestinek lennem
rendőri szempont csupán
vagy gátlás csomag

haza költözöm
zavaros kapkodó giccs
bolondság lenne

szarkalábait
látni az ex-besúgó
tekintetének

halk pusmogások
zokni- és szellentésszag
várna ott csupán

s izmosodása
valamilyen intó karnak
alapszíneknek

BUDAPEST, 2013. IV. 5.

Egy disznóölés esztétikája

Elképzelek egy disznóölést a befagyott tavon.
Vörös pókháló rianása.
Gyermekek nézik füles sapkában.
Szép, mint egy karácsonyfadísz,
s az élő hajótülkölés
rotyogó mócsingot ígér.

BUDAPEST, 2013. IV. 6.

(nem lehetett gyermeke)

mindig úgy elkedvetlenít
mondta nagynéném
mikor a férfitánc közben
egyszer csak oldalról
libasorban betrappolnak
a nők is

BUDAPEST, 2013. IV. 10.

csíny

a behavazott
szélvédőre mi késztet
rajzolnom ezt-azt

elmulasztottam
valamit iskolásként
s most bepótolom

nem trágárságot
csupán egy kört rajzolok
ferde üvegre

a megkezdetlen
szűz havat kellett titkon
nagykorúsítnom

kesztyűm nyirkosul
nem maradtam szárazon
az én művem volt

BUDAPEST, 2013. IV. 13.

Udvari helyszínelés

Holtában is szép galamb
terpeszt az ég felé
az ecetfa lombja alatt.
Feje balra fordult.
Lehunyt szemű címerállat.

Jön a szomszéd.
Zsebtelefonját
fölé emeli.

Kattint.
Lett egy galambja,
nem bűdösödő.

BUDAPEST, 2013. IV. 8.

Cselényi Béla (Kolozsvár, 1955): költő. Iskolái után játékgári munkás, segédkönyvtáros. Mindenre kiterjedő naplót vezet, 1973 óta publikál. 1987-ben áttelepedett Magyarországra, a Magyar Rádió dokumentátoraként dolgozott 1988 és 2007 között; 2007-től az MTI, majd az MTVA dokumentátora. Kötetei: *Barna madár* (1979), *Fabula rasa* (1981), *Magánbélyeg* (1983), *Üzennek a falmikulások* (1990), *Évszakok gipszalkonyatban* (1995), *Madárbüntető* (1998), *Reményfaló* (1999), *Satnya Nyuszi* (rövidprózák, 2004), *Gyalogvers* (2012).

marhaNYELV

Az Estoril éttermet egy görög férfi, bizonyos Nikolasz Theodorosz üzemeltette Kairó belvárosában. Patinás családi vállalkozás volt. Kolonialista stílusú faburkolat takarta a falakat, mintái a görög mitológiát idézték, az asztalokra kockás abroszt terítettek. Bár az étterem főprofiljába nem az ivás tartozott, de rendelkeztek italmérési engedéllyel. Azok, akik csak inni tértek be, a lakkozott bárpultnál foglaltak helyet. Az italokhoz mindig járt száraz arab kenyér, olivaolajjal kevert túró és rukkola, mely igen népszerűvé tette az Estorilt a szociális ivók körében.

Az étterem fő attrakciója azonban kétségtelenül a konyha volt, ahol maga a tulajdonos és családja készítette az ételeket. A hét végére szinte lehetetlen volt asztalt foglalni. Liberálisokkal, külföldiekkel telt meg a hely, akik a kolonialista csillárok alatt vörösbort ittak a főtt marhanyelvhez, ami a ház specialitása volt. Fokhagymás mártással tálalták, és olyan puhára főzték, hogy villával is el lehetett vágni.

– Egyszerűen nem hiszem el, hogy máris meghirdették a pozíciót – mondta Richard. Harmincas évei közepén járó, fekete hajú férfi volt. Körbehordozta tekintetét az asztaltársaságon. Hárman ültek vele, két férfi és egy nő. Az asztal meg volt terítve, éppen befejezték a vacsorát. A két másik férfi, Jacov és Joe szintén szabadúszó újságíró volt Kairóban, a nő pedig Adele Lindsey, John Hartmann volt barátnője.

John Hartmannt két héttel ezelőtt agyonlőtte Szíriában a Szíriai Felszabadítási Front egyik harcoló alakulata. Tévedésből nyitottak tüzet a férfi kocsijára, de már mindenki meghalt az autóban, mire észrevették a hibát. A férfit a Thompson Reuters a saját halottjának nyilvánította.

Az eset óta most találkozott először a társaság, Richard foglalt asztalt és rendelte meg előre a menüt. Gyakran jártak az Estorilba Hartmannékkal.

– Nem hiszem el – ismételte meg Richard.

– Nem mondd komolyan – felelte Joe. – Hát ez tényleg eléggé ízléstelen.

– Az. Bár azt megnézném, hol találnak olyan szaktekintélyt, mint amilyen John volt – szólt Jacov.

– Én ezt nem is értem – mondta Adele, és könny szökött a szemébe. – Írtam levelet a szerkesztőjének és kértem, hogy várjanak még. Legalább addig, amíg visszaérek Londonba összepakolni a holmiját.

– És mit válaszolt?

– Hogy óriási a hírigény, és hogy a cég nem engedheti meg magának, hogy várjon.

– Állatok – mondta Jacov. – De mit is várhatnál egy multitól?

– Te hogy vagy, Adele? Hozzá sem nyúltál a vacsorádhoz – mondta Richard. A nő tányérján érintetlenül hevert a marhanyelv.

– Jól – felelte Adele szípigva. – Csak nem tudok aludni és túl sokat iszom. – Richard végigmérte Adele-t. Sápadt volt, és a sírás elkente a sminkjét, de még így is kifejezetten szép szőke nő volt.

– Azt hiszem, ez teljesen normális az adott körülmények között – mondta Jacov.

– Én sem tudok napirendre térni afölött, hogy Johnnt megölték.

– Szerintem egyikünk sem tud.

Egy üveg Ouzot rendeltek, a pincér egy kancsó vízzel hozta ki.

– Johnra – emelte magasba a poharát Richard. A többiek követték a példáját.

– Johnra.

– Arra emlékeztek, amikor a Gázai Övezetben sikerült elkapnia egy interjúra az Iszlám Dzsihád vezetőjét? Három éve nem volt kép az ürgéről, de Johnnak sikerült készítenie egyet.

– Kibaszott jó újságíró volt – mondta Jacov.

– És jó barát – mondta Joe. – Amikor kiraboltak Jubában, ő volt az első, aki hívott telefonon és küldött pénzt. Mindig lehetett rá számítani.

– Szeretett titeket, fiúk – mondta Adele. – Ő volt a legjobb ember, akit ismertem.

– Hidd el, hogy John téged szeretett a legjobban a világon. Az életében a te neved volt a szerelem, csak veled együtt tudta elképzelni az életét. Emlékszem, hogy azért maradt ki a hajnalig tartó bulizásokból a fiúkkal, mert haza akart menni időben hozzád. Istenem, pedig hogy bírta a piát! Annyit meg tudott inni, mint egy teljes focicsapat.

– Erre ígyunk! – kiáltott fel Richard és teletöltötte a poharakat.

– Johnra, akivel lehetett bulizni. – Ittak, majd egy darabig hallgattak.

– És te, Adele, mit fogsz most csinálni? – kérdezte Jacov.

– Azt hiszem, hazamegyek az anyámhoz Londonba. Végül is John miatt költöztem Kairóba, és most, hogy meghalt, nincs értelme maradnom. Így is elég borzasztó visszamenem a lakásba, mert elől vannak a cuccai. Folyton azt várom, hogy megjöjjön. Semmi ke-resnivalóm nincs Kairóban John nélkül.

– Teljesen megértelek – mondta Richard. – Nem egyedülálló nőnek való ez a város.

– De nem ám! Jacovot is kirabolták! – mondta Joe.

– Istenem, Jacov, mi történt? – kérdezte a nő.

– Semmiség. A múlt héten elkobozták a kamerámat a zsaruk.

– Milyen gép volt? – kérdezte Richard.

– Egy Canon 5D. Mindent elvittek. Az alapgépet, a lencséket, mindent. Négy órán keresztül ültem bent egy rendőrőrsön, azt bizonygatva, hogy nem vagyok kém.

– És most mivel fotózol?

– Semmivel. Éppen gyűjtök az új kamerára – mondta. Az arca elkomorult. – Ötezer dollár azért nem kevés pénz.

– Szegénykém – mondta a nő és megsimogatta a férfi kezét.

– Semmiség.

– Emlékeztek, amikor tavaly mindhármunkat majdnem lecsuktak a zsaruk a Mohamed Mahmud utcában, és John dumálta ki, hogy elengedjenek? – kérdezte Richard és teltöltötte a poharakat.

– Lehet, hogy nem veszik el a kamerát, ha ott van – mondta Jacov.

– Bár itt lenne velünk.

– Johnra.

Megint ittak. Richard nem sajnálta az Ouzot a poharakból, alig maradt valamennyi az üvegben. Mindannyian érezték az alkohol hatását magukon. A nő arca kipirosodott.

– Mondd, Adele, hazavitték Johnnt? Mármin tudod, a temetés – kérdezte Joe.

– Igen. A Medicine Sans Frontier intézte. A kollégái azonosították a holttestét Bejrútban.

– Hála istennek, nem neked kellett.

– Nem bírtam volna. Egyáltalán az sem biztos, hogy bírom egyáltalán. Nem hiszem el, hogy John... – A mondatot nem tudta befejezni, mert rátört a sírás. A férfiak együttérzően hallgattak.

– Erősnek kell most lenned. John is azt akarná – mondta végül Richard.

– Igen, tudom – mondta a nő, az asztalról felvette a piros papírszalvétát és kifújta bele az orrát.

– Beszéltél a szüleivel? – kérdezte Jacov.

– Igen. Az anyja teljesen összetört, de az apja tartja magát. A jövő hétre várnak magukhoz Londonban. Azt mondta, hogy valami alapítványt akar csinálni, hogy az emberek emlékezzenek arra, amit John csinált. Azt mondta, hogy hősként halt meg.

– És ebben igaza is van – mondta Joe.

– Az ám – kontrázott Richard.

– Jó ötlet ez az alapítvány. Méltó John szelleméhez.

– Ezért is akartam beszélni veletek, fiúk. Szükségünk lesz majd a segítségetekre, ha John apja tényleg megcsinálja ezt az alapítványt.

– Tudod, hogy számíthatsz ránk. Nemcsak John, de a te barátaid is vagyunk.

– Köszönöm, fiúk.

A férfiak mosolyogtak és a nő visszamosolygott rájuk.

– Későre jár – mondta Adele, ránézett a rózsaszínű Iphone-jára az asztalon, hogy ellenőrizze az időt. Tizenegy órát mutatott, egy órájuk volt még a kijárási tilalom beálltaig.

Kijárási tilalom volt érvényben az országban, de valójában senki sem foglalkozott vele. Az üzletek, a kávézók és az éttermek is nyitva tartottak, az utcákon pedig hömpölygött a tömeg.

– A számlát kérem – kiáltott be a pultba Jacov. A pultban álló nagydarab, bajszos fickó bólintott, majd arabul odakiáltott az egyik pincérnek, aki egy kis fekete bőrtokban kivitte a számlát az asztalukhoz.

– Hogy ízlett a vacsora? – kérdezte a pincér angolul.

– Remek volt – mondta Richard, a többiek bólogattak.

– A maradékot csomagoltathatom Önöknek?

– Igen. Legyen szíves – mondta Jacov.

– Igazán nem szükséges, tényleg nem – szabadkozott Adele.

– Muszáj enned! – mondta Richard. – Kérlek, legalább vidd magaddal.

A nő engedett, a pincér kivitte a konyhába a marhanyelvet, ahol fehér műanyag dobozba csomagolták. A társaság fizetett, összedobták a vacsora árát, majd kiléptek az étterem ajtaján. A Talat Harb utcában még hangosan hömpölygött az élet, árusok árulták a bővli-jaikat az utca mindkét oldalán, az autósok pedig hangosan dudáltak a lassú forgalomban.

– Legyél nagyon erős, te lány – mondta Jacov és megölelte Adele-t.

– Ez nekünk is nagyon nehéz, de tudod, hogy bármikor hívhatsz.

– Köszönöm, fiúk. John nevében is.

– Remek ember volt, megtiszteltetés, hogy a barátja lehettem – mondta Richard.

– Nekünk is – vágta rá a másik két férfi.

A társaság különvált. Richard és Adele Heliopoliszban lakott, megegyeztek, hogy taxit fognak. Jacov és Joe udvariasan megvárta, amíg a nő, kezében a fehér nejlonszatytorral, beült Richard mellé egy iránytaxiba, utána indultak el.

Csendben ballagtak hazafelé, alig néhány tömbnyire laktak egymástól. Joe törte meg a csendet.

– Figyelj, szerinted nagy gáz lenne megpályázni John pozícióját? Nagyon le vagyok égve, és borzasztóan kelle-
ne a fix havi fizetés.

– Dehogyan – felelte Jacov. – Én is megpályázom.

Ebben maradtak.

Jacovnak, miután elküldte a jelentkezését a céghez, eszé-
be jutott, hogy Johnnak volt egy tartalék Canon 7D ka-
merája a lakásban. Levelet írt a nőnek, melyben hossza-
san ecsetelte tragikus anyagi helyzetét és elkérte a kamerát.

Richard a taxi út során meggyőzte Adele-t, hogy igya-
nak meg még egy italt valahol Heliopoliszban, így is tet-
tek. Az egy italból több lett, hajnali kettőkor kísérte haza
a nőt és felugrott a lakásba, hogy használja a mosdót. Adele
részegen megtántorodott a lépcsőházban, Richard karjai-
ba esett. A férfi megcsókolta, a nő visszacsókolt, majd be-
mentek Hartmann lakásába. A nejlonszatyrot, melyben
Adele a főtt marhanyelvet vitte, a lépcsőházban felejtet-
ték. Reggelre levét eresztett és nagy fekete legyek lepték el.

■ ■ ■

■ **Jászberényi Sándor** (1980): haditudósító, politikai elemző, novellista. Tudósított az Öntött Ólom hadműveletről a Gázai Övezetben, a jemeni szeparatista mozgalmakról, a nigériai lepra- és tuberkulózisjárványról, az egyiptomi forradalomról, a líbiai polgárháborúról stb. Kairóban él. *Az ördög egy fekete kutya és más történetek* című kötete ősszel jelenik meg a Kalligramnál.

Merő fikció

Komor éveket élttem át, miközben végig tudatában voltam annak, hogy megérdemlem, és annak is, hogy kizárólag mástól várhatom a segítséget. A helyzetfelismerés mindenesetre a legenyhébb vigaszt sem nyújtotta, inkább csak vastagította az engem körülzáró, már amúgy sem éppen törékeny burkot, és még messzebbre bóklászhattam zaklatott elmém magánlabirintusában.

Egyszemélyes, valójában mozdulatlan bolyongásom díszletéül egykor jóízű nevetéstől hangos tóparti házunk szolgált. A csak szeszélyesen kanyargó úton megközelíthető, meg-ingathatatlan nyugalmat árasztó lak úgy pihent a tengerszem peremén, mintha legalább is bérelt helye lett volna ott az idők kezdete óta. Az igazság persze jóval unalmasabb ennél, a prospektusokba illő, gesztenyebarna viskó deszkáit még barátainkkal szögeltük össze sok-sok éve, amikor örökifjú feleségemmel úgy döntöttünk, hogy háromtagúra bővült családunk valami jobb reményében maga mögött hagyja az élnetlenné lett nagyvárost.

Keserű remeteéletem idején gyakran felidéztem magamban a gyanútlanul derűs időszak számtalan pillanatát, pedig tudtam, hogy hiába: a tükörmerev vízfelszín bámulása közben előkotort emlékek vigasztaló nosztalgiazás helyett csak kínzó önvádat hoztak magukkal. A napról napra fokozódó magányomban feltámadó érzést még jobban mélyítette, hogy más elfoglaltság híján éber óráim jó részét ez a fájdalmas helyben járás emésztette fel.

Érintetlenül maradt emlékeim csak nagy ritkán tudták feledtetni a napjaimat uraló mélabút: a párommal közösen tizedjére is felolvasott esti meséket, a kiránduláskor ránk szakadó zivatart, egyetlen fiunk hősies famászása közben szerzett sérüléseit felidézve kegyetlenül rövid időre bár, de újra átjárt az érzés, amiben nem lehetett többé részem. Az efféle keserédes emléktúra, ha másra nem is, arra mindenképpen jó volt, hogy meggátolt egy komolyan fontolgatott, végzetes lépés megtételében.

Alig hiszem, hogy bárkivel is meg tudtam volna osztani örületes terhetem, de talán valamelyest segített volna, ha legalább látok a közelemben élő embert. A feleségem kíméletlen, ugyanakkor érthető távozását követően a különféle rágcslókat és kártevőket leszámítva semmiféle társaságom nem maradt. Bár a költözésre pont az elviselhetetlenné vált nagyvárosi lüktetés sarkallt bennünket, arra azért nem voltunk felkészülve, hogy tényleg olyan kies helyen fogunk élni, ahol rajtunk kívül egy árva lélek sincs. Hosszú ideig szokatlan volt ez a háromfős magány, és a kezdeti időkben talán éppen az ösztökélt minket

új környezetünk felderítésére, hogy titkon azt reméltük, barátságot köthetünk valamilyen rejtélyes erdei remetével.

A fiunkra való tekintettel szűk körre korlátozódó expedíciók nem jártak sikerrel, a remete pedig végül én magam lettem. Persze minden további nélkül megtehettem volna, hogy követem a feleségemet a most már talán oltalmat és felejtést nyújtó betonparkba, mégis inkább a megérdemeltnek érzett nehezebb utat választottam.

Biológiai funkcióim ellátására redukált életem emberi kapcsolatok híján egy idő után kezdte értelmét veszteni, de egy spontán ötlet kiszakított privát malomkerekemből, és egy kora hajnali órán, úti cél vagy bármilyen elképzelés nélkül nekivágtam az erdőnek.

A szuroksötét nappalihoz képest kimondottan világosnak hatott a tóparti környezet, és az elhatározáshoz illően találomra kiválasztott útirányt megcélozva kábán baktattam a tengerszem mentén. Az állatfajtákban szegényes rengetegbe érve csípni kezdte a karomat a hűvös hegyi levegő, de eszembe sem jutott visszafordulni, inkább konokul talpaltam előre a nedves aljnövényzetben.

A céltalan menetelés során eleinte felbukkant előttem néhány, az erdő ezen részéhez fűződő idilli emlék, de rögtön el is űztem ezeket: állhatatosságom ezen a hajnalon szívósabbnak bizonyult a káros nosztalgizásra való hajlamomnál. Lépésről lépésre lázasabb elszánt-sággal tapostam a korhadt ágakon, és kerültem ki az utamba eső fatörzseket.

Különös módon minden megtett méter után könnyebbnek éreztem magam, mintha a háznak álcázott börtönömtől való távolodással együtt elhagytam volna régóta fojtogató emlékeimet is. Ha akkor fel tudtam volna fejtetni a hirtelen támadt érzés okát, a következtetés levonása után valószínűleg megteszem a kiutat kínáló lépést, de a csökkent teher dacára továbbra is áthatolhatatlan fal akadályozta a minden ízében tudatos gondolkodást.

A hamar monotonná váló gyalogtúra során nem csak a tópartot és az emlékeket hagytam magam mögött, hanem az amúgy sem túl jól működő időérzékeimet és tájékozódási képességeimet is. Megállíthatatlanul vitt előre a lábam, mintha nekem nem is lenne beleszólásom az erdőmélyi kirándulásba, és csak akkor tudtam lassítani a tempón, amikor bal kéz felől egy faházra lettem figyelmes.

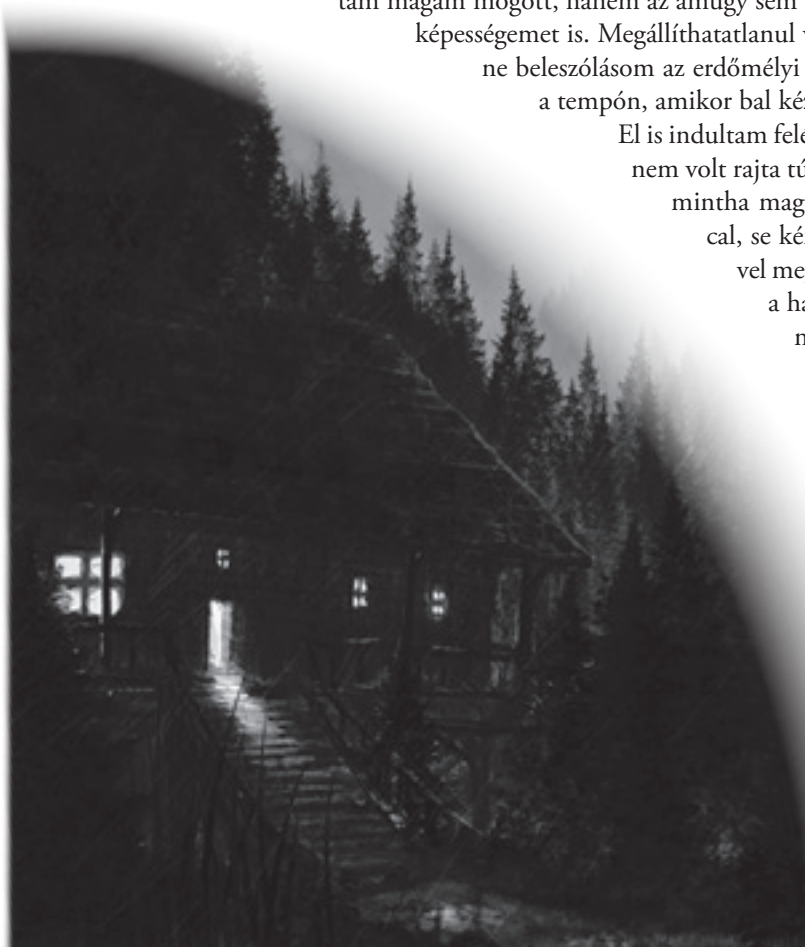
El is indultam felé, és közben szemrevételeztem az épületet, bár nem volt rajta túl sok látnivaló: furcsa módon az emeletes lak mintha maga is része lett volna az erdőnek. A se tornác-cal, se kéménnyel nem rendelkező kunyhó a kulcsín-vel megvalósította a tökéletes rejtőzködést: nem csak a házigazda tűnt el a figyelő szemek elől, hanem maga az épület is.

Nekem is csak az emeleti ablakban pislákoló fényfoltan akadt meg a tekintetem.

A ház oldalához sétáltam, bár még mielőtt odaértem volna, tudtam, hogy nem leszek sokkal okosabb. Mivel a felső szinttől több méter választott el, a göcsörtös deszkákkal borított épülethez tapadva is csak annyit láttam, amennyi elég volt figyelmem felkeltéséhez.

Kíváncsiságomtól hajtva, szorosán a fal mentén megkerültem a remetelakot, hátha valamelyest közelebb kerülök a kérdés megválaszolásához.

Egy zárt bejárati ajtót és egy földszinti ablakot találtam, ahonnan ugyan nem

szűrődött ki fény, de nem tudtam megállni, hogy ne lépjek rögtön a porlepte üveghez. A túloldali sötétség mélyén csak egy szegényesen berendezett szobát láttam, amelynek bútorzatát egy falhoz tolt ágy meg egy könyvektől roskadozó polc alkotta. A hirtelen rám törő csalódottság-érzéstől vezérelve kis híján hátrálni kezdtem, amikor a másik helyiségbe vezető átjáróban egy fekvő alakra lettem figyelmes.

Pontosabban csak két lábat láttam, és akárhogy fészkelődtem, előnytelennek bizonyult pozícióból mindössze ennyire futotta. Álldogáltam egy darabig, nem tudtam eldönteni, érdemes-e napkeltéig egy erdőmélyi ház ablaka előtt szobroznom, amikor könnyen lehet, hogy a tulajdonos talán csak egy búfelejtő este fáradalmait piheni ki a padlón, miután kiderült, hogy az ágy túl messze van.

Makacsságom azonban erősebbnek bizonyult tisztánlátásomnál, mert hamarosan azon kaptam magam, hogy az ajtó rozsdás kilincset szorongatom. Elszánttá tett a kiüresedett életembe befurakodó rejtély, mert végig se gondoltam tettem esetleges következményeit. Így nyitottam ki és tettem be a földszinti ablaktól jobbra lévő ajtót.

Tágas helyiség fogadott tele könyvekkel és lim-lomokkal, velem szemben az emeletre vezető lépcsővel, a bal hátsó sarokban pedig a rézsútosan elnyúló átjáróval, ami összekötötte a hálót a nappalival és a másik szobával. A környezet felmérése helyett szememmel az imént meglátott testet kerestem, és amint a vaksötétben kivettem a kontúrját, megéreztem, hogy nem volt hiábavaló benyitni ebbe az idegen házba.

Csontsovány idős férfi volt, beteges testén néhány ruhafoszlánnyal, erőtlen kezében az utolsó cseppig kiürült borosüveggel. Miután leguggoltam hozzá, a pulzusát kitapogatva valamelyest megnyugodva vettem tudomásul, hogy nem késtem el, igazi lelkesedésre mégsem volt okom. Ahogy karomba fogtam a testet, amiben körülbelül annyi élet pislákol, amennyi fény a házhoz csábított, előntött az érzés, hogy túl sokat nem tehetek az aggasztánért. Felemeltem a tragikusan könnyű öreget, a csupán pár lépésre lévő ágyhoz vittem, és visszasiettem hozzá egy pohár vízzel.

Miközben igyekeztem beletölteni a folyadékot, szólongattam, hátha eléri a hangom, bármilyen mélyre süllyedt is. Választ persze nem kaptam, épp csak annyit sikerült elérnem, hogy befogadja a vizet, és már a második pohárral ültem az ágy szélére, amikor aggasztó krahácsolásba kezdett. Vér szerencsére nem jött fel a torkából, a teste azonban úgy rázkódott, mintha minden görcsös rángás az utolsó lenne.

A napkeltével párhuzamosan hagyta el az öreg szervezete az alkohol. Órákig ültem az ágya szélén, néha tartottam a hátát, máskor hoztam neki egy újabb pohár vizet, és közben egyikünk sem szólalt meg. Életre kelhetett a bennem rejtőzködő irgalmas samaritánus, mert a hosszúra nyúlt hajnal alatt egyszer sem fordult meg a fejemben, mit is keresek itt, egyedül a szerencsétlen vénember állapota foglalkoztatott.

Aztán, amikor már jó ideje nem rázta a köhögés, és úgy tűnt, sikeresen magával ragadja az álom, nesztelenül felálltam, és a felső szintre vezető lépcsőhöz sétáltam. A szúrágta feljáró tövében már láttam az ismerős fényt, és felgyorsult szívdobogással siettem fel az emeletre.

Nem tudom, pontosan mire számítottam, mindenestre különös látvány fogadott. A rendkívül szegényes földszinttel szem-

ben a ház emeletét teljesen elfoglaló, képtelenül zsúfolt helyiség közepén találtam magam. Könyveknek vagy bútoroknak nyoma sem volt, az egész szintet különféle műszerek, fémtartályok, kapcsolók, energiaforrások és más, számomra ismeretlen rendeltetésű eszközök foglalták el. Egy felszereltnek látszó műhely tárult fel a szemem előtt, és a hegyi erdő közepén elhelyezkedő, pár tíz négyzetméter alapterületű birodalomban úgy éreztem magam, mint egy más világba tévedt utazó. Hosszas vizsgálódás után egy hatalmas kijelzőben felfedeztem ugyan a kíváncsiságomat felpizkáló fényforrást, de így a korábbi rejtély csak átadta a helyét egy jóval méretesebbnek.

Mielőtt azonban érdemben el tudtam volna gondolkodni azon, hogy milyen titokzatos kísérlet helyszínére tévedtem, a földszintről érkező hang hallatán letámolyogtam a lépcsőn. Az öreg a hálósobafal felé fordulva rázkódott, de mint arra pillanatok alatt rájöttem, nem a testi kintól, hanem a sírástól. Először nem akartam az ágyra ülni, de aztán úgy láttam, nem ronthatok az állapotán, és némán helyet foglaltam mellette.

Artikuláltak nem nevezhető nyöszörgéséből eleinte semmit sem tudtam kihámozni, a fokozatosan tisztuló hangáradatról azonban rövid idő múlva levált egy-két szó. Sokáig olyan zavarosan beszélt, mint az a fura favágó, akivel egyszer egy kocsmában találkoztam. Az öreg agóniájában a „gyenge” és a „gyáva” szavakat hajtogatta, de szöveggörnyezet híján nem tudtam velük mit kezdeni. Ahogy vánszorogtak a percek, és talán az órák, úgy vált egyre érthetőbbé a sirám, de hiába kérdezősködtem, mintha ott se lettem volna. Hosszú idő telt el így: az aggyastyán félig öntudatlan állapotban szötte a monológját, miközben újdonsült gondozója kitartóan hallgatta, hátha egyszer választ kaphat a kérdéseire.

Fogalmam sincs, végül is hány órát töltöttem el így a társaságában, amikor azonban jelenlétem egyszer csak tudatosult a remetében, és elkezdte a szemembe mondani zavaros és hihetetlen történetét, teljesen megfeledkeztem arról, hogyan és mikor kerültem ide. Nem tudtam lerázni magamról lázas tekintetét, ahogy racionális énem sem volt képes teljesen elhárítani magától a szavahihetően előadott, de merő fikciónak tetsző elbeszélést.

Az öreg férfi, állítása szerint, az elmúlt éveket nagyrészt az időutazás megvalósításának szentelte. Egykor tiszteletnek örvendő fizikaprofesszor volt, a leginkább diákjai és közeli ismerősei körében élvezett népszerűség azonban soha nem elégitette ki annyira, hogy nyugdíjas éveit önfeláldozóan pipázgató, visszavonult tanárként töltsse a szellemi teljesítményéről tanúskodó emlékei társaságában. Túlságosan is élénken dolgozott benne az a fajta gyerekkorból örökölt romantikus lelkesedés, ami a fantasztikus történetek által lázba hozott, felnőni soha nem akaró emberek sajátja, így hosszas mérlegelés után egyszer úgy döntött, hátat fordít addigi életének, hogy végre megvalósítsa egy kamaszkori álmát.

A tudósokra jellemző elhivatottságra és talán enyhe megszállottságra volt szükség ahhoz, hogy valóban eljusson a kitűzött célig, mert a vártnál jóval lassabban haladt, és önként vállalt magányában senkihez sem fordult segítségért. A műhelyben zajló munkát mindössze az erdő alkalmankénti elhagyása szakította meg. A komótos tempó nem kedvetle-

nítette el a professzort, és állítása szerint az utazást lehetővé tevő szerkezet megépítésének szentelt évek végül is sikerhez vezettek.

Az utolsó hónapokban már valódi megszállottsággal épített gépezet elkészültét azonban tragikus felismerés kísérte, a tudós ugyanis a tesztutazás előtt egy addig érthetetlen módon elhanyagolt szempont vizsgálatába kezdett, ami rövid úton a megsemmisüléssel határos kudarcélményhez vezetett. Gyermekkori fantáziája a nagy hévvel olvasott történeteknek hála korlátlan hatalmat társított az időutazáshoz, és még az élete során formálódó, a legnaivabb képzetekkel könnyedén leszámoló tudós-gondolkodás sem ölt ki belőle minden romantikus elképzelést. A szerkezet megépítése után, az igazi kísérletek megkezdése előtt a professzor ráeszmélt, hogy az időutazás egyszeri, megismételhetetlen és bizonyos értelemben halálos.

Agg elbeszélőm szerint a múlt egy adott pontjára érkező utazó saját életének akár egészen kis mértékű megváltoztatásával visszafordíthatatlan folyamatot indít el, a módosítástól számított jövő újraírását, amiben a kalandornak már nincs helye. A beavatkozás következtében nem alternatív időpálya jön létre, az utazó által megélt jövőből mindössze az ő tudatában létező emlék marad, ő maga pedig, miután a változtatás okozta hullám elmossa a régi jövőt, teljes valójában megsemmisül. Az akár egészen új mederbe terelt életének természetesen ő lesz a letéteményese és adott esetben boldog alanya, csak éppen az az énje, amely a másik, valójában meg sem valósult jövőről mit sem tud.

Az elborzasztó felismerés nem csak a tudós gyermekkori ábrándját semmisítette meg, hanem a helyzet kegyetlen iróniája olyan állapotba taszította, amiben hajnali érkezésem idején találtam. Nevetséges és egyúttal szánalmas emberként tekintett magára, aki gyengeségből és gyávaságból nem volt képes élni a varázslatos lehetőséggel, amit az odaadó munkával épített gépezet kínált számára. Maga sem tudta, mióta kínlódott már magányos alkoholmámorában, mint ahogyan kiutat sem látott a helyzetéből: szemében ugyanis az elmúlt évek munkája ostoba pazarlás volt, az időutazás pedig öngyilkosság.

Az általam eleinte hagymázás kitalációnak tartott történet az öreg fájdalmasan őszinte elbeszélésének köszönhetően képes volt leszámolni sziklaszilárdnak hitt szkepticizmusommal. Ahogy végigmértem az aszott testet, és belenéztem a mérhetetlen csalódottságról árulkodó szempárba, nem tudtam cinikus hitetlenkedéssel a képzelet szüleményének titulálni a hosszadalmas beszámolót.

Mindenesetre, amint a tudós a beszédől kimerülten elbóbiskolt, és magamra maradtam az elhangzottakkal, hamar tudatosult bennem, hogy csak egyetlen módon bizonyosodhatok meg az imént hallottak igazságtartalmáról.

A később kijózanodott és kitartó munkával emberi állapotba hozott öreget természetesen nem volt egyszerű meggyőzni arról, hogy fogadja el a javaslatomat, de miután megosztottam vele a saját történetemet, elszántságomat látva végül belegyezett, hogy én legyek az el-

ső és utolsó ember, aki kipróbálja ördögi masináját. Az erdő tragikus sorsú remetéje, néhány nappal megismerkedésünket követően, gyilkos-csodatevő gépezetével lehetővé tette számomra, hogy visszautazzak az időben három évet, két hónapot és tíz napot.

Elbeszélhetetlen élmény volt fejben újra átélni azt a hajnalt, amikor még szendergő feleségem vállát megcsókolva hangtalanul kikeltem az ágyból, némán átsétáltam ellenőrizni a szomszéd szobában szuszogó hősünket, a frissítő zuhany után belebújtam kényelmes őszi ruháim egyikébe, a bevásárlólista tételeit mormolva leballagtam a lépcsőn szűkös garázsunkba, szebb napokat látott kocsinkkal kigurultam a kellemesen hűs levegőbe, a konyhaasztalon felejtett pénztárcám miatt visszatoltam a felhajtón, és elgázoltam az emelet-ről időközben lesétált kisfiamat.

Alig tudtam uralkodni a reszketésemen, amikor a végzetes hajnali pillanat előtt néhány órával benyitottam a hálószobánkba, és megnéztem, milyen békésen alszom feleségem ölé-
lésében, amikor három év, két hónap és tíz nap óta először láttam életben egyetlen gyermekünket, és amikor a garázsba lesétálva leengedtem az autó hátsó kerekeit.

Nem szűnő remegéssel visszaosontam kisfiunk szobájába, majd leültem az ágya szélére, és órákon át csak néztem, ahogyan emelkedik és süllyed a mellkasa. A napkelte jöttére még egyszer, utoljára végigsimítottam a homlokán, kisétáltam a ház oldalához, és kis idő múlva a garázsablakon keresztül végignéztem, ahogy a slusszkulccsal babrálva megérek-
kezem, indítok, pár másodperccel később kiszállok az autóból, és értetlenül vizsgálni kezdem a lapos hátsó kerekeket, majd az éppen megérkező fiamnak elmesélem a rejtélyes éjszakai eseményt, és egymásra meredve kuncogni kezdünk.

Ezután felmáztam ritkán látogatott padlásunkra, kerestem néhány papírlapot meg egy tollat, majd belevágtam.

Tökéletesen tisztában vagyok vele, hogy számodra a fenti történet nem több merő fikciónál, ahogy azzal is, hogy velem együtt talán ez a pár lap is megsemmisül, és tényleg semmit sem hagyok magam után ebben a világban. Mindazonáltal igyekeztem a tőlem telhető legválasztékosabb stílusban előadni mindazt, ami velem történt, és ha kételkedsz is az elbeszélés igazságtartalmában, tekintsd rá pusztán kitalációként, és házalj vele folyóiratoknál, pályázatokon, vagy ahol éppen tudsz.

Én egyedül abban bízom, hogy ha boldog életed lesz, nem felejtjed el, hogy tényleg magadnak köszönhetsz mindent. ■ ■ ■

Roboz Gábor (Budapest, 1985): 2011-ben végzett az ELTE angol – filmelmélet és filmtörténet szakán. Filmese tárgyú szakfordításai a *Metropolis* és az *enigma* folyóiratban jelentek meg, kritikái és tanulmányai a *Filmvilágban*, a *Prizmában* és a *Prizma Online-on*. Novella- és regényfordításait az *Agave Könyvek*, a *Cartaphilus*, a *Gabo* és a *Kalligram* folyóirat közölte. A *Gabo* kiadó szerkesztője.

Pucér hölgyek átutazóban

A rádió szerkesztőségében napok óta csörgött a telefon.

– Egy nyavalyás cuppantásra sem jut időm, meg lehet zavarodni ebben a taposómalomban – dűnnyögte Kara Juszuf, és bosszankodva kotort a mindenes fiók mélyére, szárazelemet keresve a diktafonjába. A Bözsi titkárnő által mézédésre főzött, szinte sűrű, habos törökkávét nevezték el forró cuppantósnak Bélával, a bajuszos szobrással, még évekkkel ezelőtt, amikor Béla gyakorta csövezett a szerkesztőség társalgójában, hosszú szöcskelárait felpakolta a dohányzóasztalkára, és a cigarettafüst függönyén át mustrálgatta Bözsit, aki húszas évei elején járva még havonta ondoláltatta a haját, és úgy sétáfkált kávéstálcával a kezében, hogy D kosarú melltartójának csipkeszegélye ki-kivillanjon testhez álló kasmírpulóvere alól.

– Olyan istentelenül édesre főzöd a feketét, Bözsi, hogy cuppantásra áll a szám tőle, amint belekortyolok. Be is cuppantanék a dudáid közé, ha megállnál egy csöppet, hadd legyen valami értelme ennek a napnak – próbált a bajuszos Béla bejutni a domborodó kasmír alá, de maga sem bízott benne eléggé, hogy az efféle mondatok megpuhítanak a lányt, egyébként is a testesebb nők voltak a gyengéi, csak hát nem bírta szó nélkül kiállni, ahogy ez billegett itt a túsarkújában. Idővel kezdett elmaradozni a szerkesztőségből a bajuszos Béla. Felvállalta, hogy angyalszobrot készít egy bánáti falu templomának, oda is költözött néhány hónapra, hogy helyben hátha megszállja az ihlet, a Bözsit meg felcípte egy vöröskeresztes aktivista, és a háború elől Frankfurtba emigráltak. A szerkesztőségi édes kávé azért azóta is cuppantós maradt, s jöttek bár billegő, csoszogó, kacér, flegma, közönyös és ki tudja, még milyen Erzsik, Aniták, Katik, Milicák, Dunják és Editek, két gépelés között úgy kellett készíteniük a feketét, ahogy Bözsi csinálta.

– Kettőre az asztalomon legyen a festő életrajza, hogy beszerkeszthessem – dörmögte rosszkedvűen Kara Juszuf az álla és kulcsontja közé szorított telefonkagylóba, miközben föl s alá járt a szerkesztőségben, s egy színes albumot lapozgatott. Utálta az ilyen sűrű beosztást, amikor szusszanásnyi idő sincs, ráadásul ez a pörgés már napok óta tartott, amióta híre ment, hogy vándorkiállítás érkezik, Botero-képeket állítanak ki a helyi múzeumban. A szerkesztőségi telefon szinte állandóan csörgött, mindenki tőlük szeretett volna információt kapni a kiállításról, ráadásul a szervezők sem nyughattak, ontották az elcseszett reklámötleteket, amelyekkel közönséget lehetne toborozni. Legújabb kívánságuk ez a nagyinterjú. Kara Juszuf feje majd széthasadt. Egy órája maradt a custos érkezéséig, ő meg még két értelmes kérdést sem állított össze a beszélgetéshez. Az album vé-

ge felé érve megállt a lapozással. – Hát ez szakasztott a Bözsi, csak fél mázsával nehezebben – gondolta a zuhany alól kilépő hölgyet ábrázoló képet nézve, s el is döntötte, hogy az interjú után majd szépen kitepi a lapot, s elpostázza Bánátba, a bajuszos Bélának.

A rádió szerkesztőségében napok óta csörgött a telefon.

Kara Juszuf bosszankodva csapta le a kagylót, majd az egész telefont berakta a mindenes fiókba, s csak azt sajnálta, hogy nincs egy óriási, jól szigetelt széf az irodában, hogy a fiókot is elzárhassa vastag gumipárnák közé, hátha nem hallatszódna ki a telefoncsörgés, s lenne végre egy nyugodt félórája, hogy elkortyolhasson egy feketét, édeset, amilyenre a Bözsi titkárnő készíti. Kara Juszuf a valódi törökös kávé szerette, habosat, kétszer föl-főzve, ahogy a szultán kérte a Gárdonyi-regényben, s kedvtelve vizsgálta, ahogy a tintaszín főzet halvány kortynomokat hagy a csésze peremén. E nyomokból emberi sorsokat tudtak kiolvasni a falusi vajákos öregasszonyok, az ő öreganyja is értett valamicskét a kávézaccos jövőbelátáshoz, de túl korán meghalt, anélkül, hogy a tudományát arra érdemes személynek átadhatta volna. Kara Juszuf így csak a szertartásokra emlékezett, melyeket az öregasszony egy-egy jóslása köré kerített, de ő maga nem ismert fel egyetlen jelet sem, melyekből a saját sorsát kiolvashatta volna, azért minden kávézás után felborította a kiürült bögrét, hogy a kusza zaccábrákat tanulmányozhassa.

– Ha egy jó kis húsos hölgyikét szeretnél látni, jobb, ha a bögre fenekének vizslatása helyett elbandukolsz a múzeumba, és körbenézel a Botero-kiállításon – vetette oda Kara Juszufnak köszönés helyett Béla, a bajuszos szobrász, s behuppant kedvenc vedlett foteljébe, hosszú szőcskelábait felrakva a dohányzóasztalra. Bajuszos Béla, Kara Juszuf legjobb barátjaként, gyakorta megfordult a szerkesztőségben, néha sörösüveggel a hóna alatt állított be, néha kávé inni jött. Akár egy középkori énekmondó, mindig friss hírekkel érkezett, s ha belemelegedett a beszédbe, a politikai nézeteit is megosztotta, miközben öklével verte az asztallapot.

Most felvillanyozva érkezett. Hóna alól fotóalbumot kapott elő, s vigyázva lapozgatta a színes oldalakat. – Ezekről a képekről mindenképp szót kell ejtened a Kultúrötpercben – mondta lelkendezve Kara Juszufnak –, végre valaki nem a csonttákolmányokat, hanem a gyönyörű, húsos asszonyokat isteníti, ezt nézd, milyen prima darab – tette hozzá, s mutatott egy fürdő nőt ábrázoló képet Kara Juszufnak, majd imitálni kezdte, mi mindent lehetne kezdeni egy ilyen nővel, ha az isten mondjuk egy közös zuhanyzóba vezérelné mindkettőjüket.

A rádió szerkesztőségében napok óta csörgött a telefon.

Egy doroszlói bácsi téves telefonszámot adott meg a helyi újság apróhirdetés rovatában, így mindazok, akik jó húsban lévő tojótújúkat szerettek volna vásárolni, a szerkesztőség számát tárcsázták. Kara Juszuf, a rádió minden szerkesztője kínjában a körmét rágta. Föl nem foghatta, honnan ez a sok tyúkmániás, akik, úgy tűnik, az egész hétvégéjüket arra tették fel, hogy baromfit vásároljanak. Amint sikerült kiderítenie, hogy mely újság apróhirdetése okolható a hívásokért, odatelefont, a hirdetés letiltását kérte, de a csicsergő titkárnő közölte, hogy hetilap lévén, csak öt nap múlva jelenik meg a következő számuk, addig tartsanak ki a rádióban, s lediktálta a tyúkos bácsi számát, hogy az érdeklődőknek akár meg is adhatják, ha már úgylis beszédbe elegyednek velük. Kara Juszuf kezdetben kimerően és udvariasan fogadta a hívásokat, később kurtán közölte a helyes számot, két nap elteltével pedig csak belekotkodácsol a kagylóba, majd azonmód meg is szakította a vonalat.

– Én magam is tyúkká változom, ha még pár napig eltart ez az állapot – vetette oda az épp érkező bajszos Bélának köszönés helyett, aki, jó szokásához híven, végignyúlt kedvenc, vedlett bőrfoteljében, s hosszú szöcskelábait felrakta a dohányzóasztalkára.

– Minek veszed fel a kagylót, ha ennyire idegesítenek a hívások? – kérdezte bajszos Béla, és baritonhangján máris a Bözsi titkárnő után kiáltott, hogy hozhatja az erőre főzött törökkávét. – Vérré válik bennem ez a lötty – mondta hörpölvé, majd lódított még egy kanálnyi cukrot a maradékba, mézédeseen szerette.

– Van valami híred a művészkörökből – kérdezte tőle Kara Juszuf, részint azért, mert bajszos Béla bejáratos volt a művészlembujokba, esténként azokban verte a blattot, s játék közben bennfentes pletykák is szóba kerültek, ezeket jól fel lehetett használni téma gyanánt a rádióban, másrészt pedig szerette volna elterelni a figyelmét a téves hívásokról.

– Tegnap dumálgattunk Benővel, a múzeumból, tudod, az a kis köpcös, öltönyös mitugrász, szóval ez a Benő elkottyantotta, hogy valami nagyszabású kiállítást szerveznek. Nemzetközit, nagy hecc lesz – mondta bajszos Béla, és rágyújtott egy Drinára.

– Zomborban nemzetközit, na persze... – morfondírozott Kara Juszuf, azért rákérdezt, hogy mégis ki az a festő, létező személy-e egyáltalán.

– Nem tudom, hogy él-e még, a neve sem ugrik be, csak annyi rémlik, hogy pucér nők a múzsái, afféle dundi asszonynépség – mondta csettintve bajuszos Béla.

– Dundi pucér nők a múzeumban, én meg másodállású tyúktenyésztő lettem – mosolyodott el Kara Juszuf, és a barátja mellé telepedve rágyújtott ő is egy cigarettára.

A rádió szerkesztőségében napok óta csörgött a telefon.

Bözsike, a titkárnő nem győzött egy tisztességes kávé sem főzni, nemhogy reggelizni lett volna ideje. Szépen lakkozott körmeivel ütemesen dobolt az asztallap peremén, miközben a hívásokat fogadta. Nem szerette az ilyen zsúfolt napokat, amikor szusszanásnyi idő sincs, csak a nyűgös panaszosok, a lerázhatatlan Szívküldi-kérők, és persze a botcsinálta meteorológusok, akik folyton az időjárás iránt érdeklődnek, friss előrejelzést követelnek, és hiányolják a tízórai hírekből a pollenjelentést. Az utolsó hívás után indulatosan tette le a kagylót. Azaz indulatosabban, mint a vezetőség által kívánatosnak tartott viselkedés diktálná. Úgy érezte, széthasad a feje. Egymás után hívogatják a helyi lapoktól, a tévéből meg a tartományi hírügynökségtől, mindenki információt szeretne kapni a másnap nyíló kiállításról, az irodában meg rajta kívül senki. Azaz az imént köszönt be Kara Juszuf, a mindenes szerkesztő, de tovább is állt rögtön, csak egy fotóalbumért kellett beugornia.

Bözsike úgy döntött, hogy még három hívást fogad, aztán mellé teszi a kagylót, legalább egy negyed órára. – Rendbe kell hozni a sminkem, mire a Béla ideér, nem állhatok elé ilyen leharcoltan – gondolta, s magában már meg is fogalmazta, hogy hogyan hozakodjon elő a koncertjegyekkel, melyekkel a bajuszos Bélát szerette volna megkörménykezni, hátha elkísérné a hétvégén egy kis bulizásra. Afféle művészlélek volt ez a Béla, bokáig érő bőrkabátban és keménykalapban járt, mintha valami század eleji filmből lépett volna ki, és gyönyörű füstkarikákat tudott fújni, miközben végigdőlt kedvenc irodai bőrfoteljében, és hosszú szöcskelárait felrakta a dohányzóasztalkára. Mindig édesen kérte a kávé, olyan cuppanósan, ahogy ő mondta, Bözsike meg frissen őrölt kávé szerzett be reggelenként, hogy a kedvében járjon, tetszett neki, ahogy a bajuszos Béla kedvtelve szippant bele

az illatos gőzbe, és a pörk-aromákat dicséri, meg a kávéfőző tudományát. A harmadik hívás után Bözsike a mindenes fiókba rejtette a telefonkagylót, le is borította kasmírpulóvéval, hogy a tututtoló géphangot elnyomja. A mosdóba sietett, parfümöt hintett a zseb-kendőjére, s áttörölte vele a halántékát meg az álla alatti hajlatot, rúzszt kerített, s a frizuráján is igazított, helyre tette a rakoncátlan hajcsigákat. Aztán a konyhában előkészítette a kávéfőzőt, cukrot, tejet rakott a tálcára. Csak az ajtónyitást várta.

– Bözsi, hozd be az irodámba a festő életrajzi dossziéját, meg egy jó feketét! – szólta be a konyhaajtón az éppen visszaérkező Kara Juszuf. – El kell készítenem Béla helyett is a beszámolót, ma nem ér rá bejönni, a Botero-hölgyek lepakolásánál segédkezik a múzeumban – tette hozzá.

Ha nem merül el azonnal az asztalán lévő papírhalom tanulmányozásában, Kara Juszuf szerfelett elcsodálkozott volna azon, hogy mi ütött a mindig mosolygós Bözsibe, gyűszűnyire szűkült a szája, és távozóban formás fenekével lökte be az ajtót maga után.

– A rádió szerkesztőségében napok óta csörög a telefon – mondta Kara Juszuf a pultra könyöklő bajzosos Bélának köszönés helyett, és letelepedett mellé a bárszékre.

– Eszi a fene őket? – kérdezte Béla, a bajzosos szobrász szintén köszönés helyett, és intett a pultosnak, hogy hozzon egy Vinjakot Kara Juszufnak is.

– Eszi hát. Mindenki a kiállítással nyaggat – mondta Kara Juszuf, és felhajtotta a Vinjakot.

– Azért furcsa ez a város. Senkit se izgat például, hogy éjszakánként szobrokat rongálnak meg a vandálok, de ha pár pucér hölgyike érkezik a múzeumba, mindenki róluk beszél – jegyezte meg a bajzosos Béla, és rágyújtott egy Drinára.

– Férfiakat is festett ez a Botero – mondta Kara Juszuf.

– Miféléket? – kérdezte a bajzosos Béla.

– Olyan jó húsban levőket, mint a nőket. A paradicsomi jelenetben Ádám legalább másfél métermázsás – mondta Kara Juszuf.

– Az Ádámra nem vagyok kíváncsi, de a hölgyikéket elnézegetném – mondta a bajzosos Béla, és rendelt még egy rundót.

Kara Juszuf bölintott. Ismerte a barátja ízlését. Esti iddoggálás közben, a negyedik Vinjak után a bajzosos Béla néhányszor már kifejtette, hogy a nagy testű, omlatag nők a gyengéi, a két marokra foghatók, hogy szinte belé fúrhatta az arcát az illatos, puha húsba, s ha épp úgy hozza kedve, át is gyúrhatta a farukat, akár az izmos karú pékek hajnalonta a megkelt kenyértésztát. Bözsivel, a szerkesztőségi titkárnővel is azért nem fogta komolyra, mert elég cingárnak nézte, szerette volna, ha vaskosabb.

– Szerinted léteznek elhízott angyalok? – kérdezte a bajzosos Béla.

– Miért ne, ha elbírja a szárnyuk... – válaszolta Kara Juszuf.

– Igazad van, a jó, strapabíró szárnyak fontosak – hagyta jóvá a bajzosos Béla. El is határozta, hogy még aznap éjjel átdolgozza a szoborterveit. Mindenképp megerősíti az angyal lapockájára skiccelt szárnyakat. ■ ■ ■

■ **Csik Mónika** (Zenta, 1978): író, költő. A *Magyar Szó* napilap munkatársa, a *Sikoly* irodalmi és művészeti folyóirat szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Hattyúnyakú* (zEtna Könyvkiadó – Fiatal Írók Szövetsége, 2013).

X-ek

Az életből mindig csak az ikszek érdekeltek igazán. Emlékszem, egyszer évekig kerülgettük egymást egy gyönyörű, szőke zenészlánnyal. Magas volt, karcsú, és vágytam rá, de mindketten nagyon kifinomultnak akartunk látszani. Állandóan irodalomról meg filozófiáról beszélgettünk, közben izzott köztünk a levegő, de egymáshoz sem értünk. Aztán a lány kiment Amerikába, és egy darabig nem hallottam felőle csak annyit, hogy valamelyik iszonyúan híres zenekarnak lett a tagja, talán a New York-i Filharmonikusoké. Egyszer csak felhívott, hogy itthon van, találkozunk. Együtt vacsoráztunk, jó borokat ittunk, sétáltunk az utcán és Amerikáról beszélgettünk. Magától értetődően a lakása felé vettük az irányt, és ahogy átléptük a küszöböt, letéptem róla a ruhát. Nem volt filozófia és nem volt irodalom, reggelig szeretkeztünk. Benne volt öt év minden feszültsége és elfojtott vágyakozása. Az öle jázmin illatú volt, egyszerre kábított és doppingolt. Egy mozdulat közben aludtam el, azóta nem láttam, de néha eszembe jut a szőke haja, meg ahogy ugrat az egyetemista nőimmal, és József Attilát idéz.

Amikor a Kiss Sanyival bunyóztunk, szó szerint az életemért küzdöttem. A srác két méter magas, harminc kilóval nehezebb nálam, és Vlagyimir Klicsko ellenfele volt az olimpián. Ráadásul balkezes, de ezt nem tudtam. Elkövettem azt a hibát, hogy bizonyítani akartam az edzőmnek, és nekiestem az első pillanatban. Semmi óvatosság, semmi tapogatózás. Ő meglepődött, látszott az arcán, nem erre számított, akkor még fogalmam sem volt, ki ő. Visszaverte a rohamot, de bekapott egy-két kellemetlen ütést, felrepedt a szemöldöke, és elsötétült az arca. A szemén láttam, hogy most ki akar nyírni. Ravaszul altatott, elmozgott, figyelt. Tudtam, hogy csak arra vár, hibázzak. Tisztában voltam vele, hogy nem tökéletes a védelmem, valahol rést fog találni, és elkap. Keményen koncentráltam, hogy ne sikerüljön neki, de vadászott rám. Lassan körözött körülöttem, mint egy bengáli tigris, jobb egyenesekkel piszkált, állandóan ott matatott az orrom előtt. Minden mozdulatot kiszámított, sejtettem, hogy egy nagy balhorogra készül. Hirtelen eltakarta a szemem a jobb kezével, azután már csak a villanásra emlékszem, és hogy rúgnak föl a lábaim a padlóról. Kívülről hallottam saját hangomat, valami tarkóütést reklamáltam, pedig tudtam, hogy marhaság. Olyan volt, mintha a fejemben villámlott volna. Tízezer voltnyi feszültség sült ki, szabályosan letaglózott, azt sem tudtam, hol vagyok, fölálltam, és megint nekiugrottam. Amikor már nem véreztünk annyira, az edzők leállítottak. Az öltözőben, a zuhany alatt csak nyolcvan kiló véres húscsapat voltam, az állkapcsom nem nyílt ki, a jobb szemem feldagadt, megpróbáltam felidézni a dátumot és a nevemet. Az egyik sikerült.

Akkoriban a szex és a bokszt forgatagában éltem, szinte alig aludtam. Ágnes mindig hörgött, aztán üvöltött, amikor szeretkeztünk, Zsóka meg sírt. Mindegyiket szerettem, és igyekeztem memorizálni őket. Kedveltem a hangjukat, izgalomba hozott. Judittal tizenkét menetet bírtunk egyfolytában, olyan volt, mint egy meccs. Sportot csináltunk belőle, néha még szét sem váltunk, de már újra kívántuk. A srácokkal a teremben vadásztunk egymásra. Portéka Tibi volt a legjobb, ha vele kesztyűztem, mindig kinézett egy flepni, pedig nagyon figyeltem. Fodor Petivel is nagy csatákat vívtunk, iszonyú jobbosai voltak, a fejemet majdnem leszakította. Amikor testütésekkel támadott, a sarokba szorítottam, és vi-

gyorogtam rá. Lassan elhitte, hogy testen nem tud kiütni, csak a fejét csóválta, haverok voltunk. Később hallottam, hogy Nagy Árpai azért nem jön többet, mert edzésen eltörtem a bordáját. Szerettem a vér ízét a számban, és azt sem bántam, ha monokli van a szemem alatt. Ismertem a ritmusát, a vörös után kék lett, majd lila, végül fekete. Esténként, a bunyó után az egész testem fáj, és tele voltam zúzódásokkal, a lányokat azonban ez nem zavarta. Alig bírtam mozdulni az ágyban, de nem kíméltek, ahogy az ellenfeleim sem a ringben. Azt hiszem, épp ezt szerették bennem, hogy semmit sem csináltam félgőzzel, és tele voltam szenvedéllyel. Reggelente zúgó fejjel mentem előadásra, de ha fel tudtam kelni, úsztam egyet, vagy beültem a forró vízbe, ettől jobban éreztem magam.

Akkor hagytam fel az ikszekkel, amikor kétszáznál borultunk a motorral. Kriszta azonnal meghalt, nekem három bordám eltört, és a karom alászorult a gépnek, ahogy nekicsapódtunk a szalagkorlátnak. A sportkórházban a legjobb ellátást kaptam, az orvosok megtettek minden tőlük telhetőt. Most is lejárok a terembe, és minden meccset megnézek a tévében, de a ring szélénél mindig megállok. Én nem érzem magam rosszabbnak vagy gyengébbnek, mint előtte, és a fogammal is fel tudom húzni a bal kesztyűmet, de félkarú ellenféllel senki nem hajlandó kiállni. Mostanában sokat vagyok egyedül, egyre jobban szeretem a szimfonikus zenét, és nagyokat futok az erdőben.

A tárgy

A tárgy mindig jelen volt az életemben. Nehéz volna pontosan megmondani, mikor jelent meg, vagy honnan szereztem, a legkorábbi emlékeim rá vonatkozóan egyidősek az emlékezetemmel. Nem tolakodott, néha fel sem tűnt, szinte visszahúzódott. Olykor meg is fedkeztem róla. Máskor azonban mintha fenyegetően meredt volna rám, kikerülhetetlenül, súlyosan, csaknem kényszerítően terpeszkedett a helyén. A méretei megsokszorozódtak, meg sem próbáltam felemelni vagy elmozdítani. Inkább kerültem, és igyekeztem tudomást sem venni róla, de nem hagyta magát, álmomban is megjelent. Először barátságos volt, azután kifejezetten ijesztő.

Meg akartam szabadulni tőle, sehogyan sem sikerült. Mintha érezte volna, ilyenkor mindig pótolhatatlannak mutatkozott. Eltávolítására tett erőtlen kísérleteim sorra elhaltak, a tárgy erősebbnek bizonyult nálam. Egyszer meggondolatlan dühömben baltával estem neki, de lepattant róla a szerszám, és kis híján levágtam a saját lábamat. Egy ideig jól látszott az ütés nyoma a felületén, aztán elhalványodott. A fizikai megsemmisítésére tett próbálkozásom emléke azóta is büntudattal tölt el. Amikor el akartam ajándékozni, vagy meghirdettem az újságban, hogy a piaci ár feléért megválnék tőle, gúnyos mosolyt láttam az emberek arcán. Senki nem jelentkezett a hirdetésre, a barátaim pedig mindenféle kifogással álltak elő. Valaki túl nagynak találta, másnak nem tetszett a színe, megint más szerint jelentéktelensége sértő lenne egy gondosan berendezett lakásban.

Ekkor új taktikához folyamodtam. A közeli áruházból megrendeltem a legromdább lila terítőt, s amikor a szállító kihozta, hanyagul megkértem, dobja csak le a tárgyra, majd én elrendezem. Másnap reggel szorongva sandítottam rá. Körvonalai minden korábbinál élesebben rajzolódtak ki a terítő alól, a lilás árnyalat elviselhetetlenül borította be az egész házat. Lerántottam róla a rondaságot, és a kukába hajítottam. Visszaállt a régi rend, én mégis úgy éreztem, helyre kell hoznom hibámat. Kifényesítettem a felületét, felfrissítettem eredeti színét. Utána hetekig mindent lilának láttam, mégsem mertem kimozdulni otthonról.

Szerettem volna elköltözni, a vevőjelöltek azonban az utolsó pillanatban sorra visszaléptek vásárlási szándékuktól. Akadt, aki észre sem vette, mások azonban lekicsinylő szavakkal

illették, sőt, egy nagydarab fickó egyszer véletlenül belerúgott. Jó ajánlatot tett, de én azonnal kidobtam a házból. Azóta senkit nem engedek be, csak telefonon tartom a kapcsolatot a külvilággal. A munkámat otthon végzem, az ismerőseim, ha nagyon látni akarnak, vagy halaszthatatlan ügyet kell elintéznünk, eljönnek hozzám. Kezdem megszokni, sőt szinte megszerettem ezt az életformát. A külvilág nem izgat már, kint minden zavaros és kiszámíthatatlan. Fontos döntéseimet egyedül is meg tudom hozni, ezeket mindig hangosan kimondom a tárgy közelében, olyankor megnyugszom, mert érzem, hogy jól döntöttem.

Egy időben eljárt hozzám egy lány, ekkoriban szinte teljesen megfeledkeztem a tárgyról, később lelkiismeret-furdalásom is volt emiatt. Jól megvultunk, amíg erősködni nem kezdett, hogy mozduljak ki otthonról. Ideges lettem az erőszakoskodásától, éjjel megint a tárggyal álmodtam. Nem volt fenyegető, inkább szomorúnak látszott. Másnap elmentünk moziba. Meglepett, milyen könnyű vagyok, egyszer még nevettem is. Aztán eszembe jutott, és már nem éreztem magam olyan jól. Nyugtalanul mentem haza. Alig fértem be az ajtón, a tárgy szinte minden teret betöltött, egy korty levegő sem maradt a házban. Nem tudtam aludni, amíg hangosan ki nem mondtam, hogy nem megyek el többet. A lány továbbra is eljárt hozzám, úgy tűnt, ő nem is vesz tudomást a tárgy létezéséről. Egy idő után arra kért, házasodjunk össze. Fogalmam sem volt, mit tehetnék. Fel-alá járkáltam a szobában, többször jól érthetően kimondtam: „össze kellene házasodnunk”, közben lopva a tárgyat figyeltem. Semmi. Újra próbálkoztam, hasonló eredménnyel. Egy hét múlva ígert mondtam, erre a lány boldogan hozzám költözött.

Úgy tűnt, minden a legnagyobb rendben van. Egyik reggel azonban tovább aludtam a szokásosnál. Rosszat álmodtam, és mire fölébredtem, a tárgy nem volt sehol. Menyasszonyom vadul takarított, a porszívótól nem hallotta az ordításomat. Pizsamában rohantam ki az utcára, éppen az utolsó pillanatban. A lomtalanításra kített dolgok közt megpillantottam őt. Poros volt, ütött-kopott és kicsi, épp egy guberáló igyekezett begyömöszölni szakadt zsákjába. Durván kirángattam a kezéből, közben válogatott gorombaságokat vágtam a fejéhez. Furcsán nézett rám. Még aznap felbontottam a jegyességünket, megkértem a lányt, hogy azonnal költözzön el. Visszarendeztem a szobát úgy, hogy a tárgy a mértani közepén legyen, tökéletesen betöltse a teret, mindenhol jól láthassam. Napokig tartott, míg meg tudtam nyugodni, és minden visszatért a rendes kerékvágásba. Eldöntöttem, többé nem mozdulok ki otthonról, nőikkel még csak nem is beszélek.

Most már minden jó, a barátaim is elmaradoztak, semmi sem zavarhatja meg nyugalmam. A tárgy nagyon jól mutat az új állványon, amit neki készítettem. Néha, különleges pillanatokban elsuttogom a nevét, ő diszkrétan mosolyog. Finoman megveregetem az oldalát, ebből tudhatja, senki, de senki nem állhat közénk ezután. Írás közben is figyel, érzem, teljesen elégedett velem.

Nájki

Ülök a gépem előtt, igazából nem is az enyém, a nejemtől kunyoráltam el, amikor a sajátom bedöglött, hogy tudjak szöszölni, meg rajtalenni a hálón. Nem csukom be a világablakot, kell nekem ez a laptop, az irodában meg majd csak nélkülözök valahogy. Egyébként is utálták a lányok, túl lassú volt nekik. Az ajtó mellett ülő molett szőke használta, amolyan én-vagyok-az-aki-megoldja-a-te-problémádat típus, mindig üzembesz mosollyal. Rádermedt az arcára, szerintem álmában is viseli, hello, miben segíthetek.

Gyerekek az iskolában, asszony az irodában, mindenki a helyén. Csöndes a délután. Kinyitom a gép fedelét. Míg arra várok, hogy életre keljen, fölkapok egy könyvet az asztalról.

Megtöltöm a pipámat, rágyújtok, és csendesen pipázgatva üldögélek. Senki sem jön, senki sem hív, semmi sem történik, senki sem törődik velem, hogy vajon meghaltam, vagy Rinyabesnyőre mentem-e.

Lassan-lassan elcsitul az utcai forgalom zaja, az égbolt elveszti fényét. A nyugati oldalon most vörös. Egy háztömbbel arrébb, rézsút a háztetők fölött kigyúl egy korai neonfény. Lent a fasorban, egy kávéházban unottan zúg egy ventilátor. Teherautó indít, farol, és morogva utat tör magának a sugárút irányában.

Felbútol a vindóz, arrább lököm a Chandler-kötetet, megsárgult lapjai virítanak a félhomályban. Találomra megnyomok néhány gombot a klaviatúrán, nyekereg a szerkezet, telepíti a frissítéseket, mi a faszt kell naponta frissíteni a világ összes számítógépén. Mint ha egyre tovább tartana. Egy ilyen hordozható gép nemrég még státusszimbólum volt, ma már csak luxusnyűg és villanypóráz. Engem kellene frissre bútolnia valakinek.

Megcsörren a mobilom, nem nyomom ki, a hangja úgy vágja ketté a csöndet, mint húsvágó bárd a csontos karajt. Zoli, a nagyhangú, medveméretű drogdíler telefonál, hogy megyünk-e holnap edzeni. Nyolcéves korom óta sportolok, hétfő, szerda, péntek edzésnap. Kedvelem ezeket a hétköznapi ritmusokat, bekeretezik az időt. Mintha így nem foly-na ki a kezem közül az életem.

Reggelente a konditeremből nézem a napfelkelvét, ráállok a futópadra, gombokat nyomogatok, felzúmmög a gép, elindul a gumiszőnyeg. Ahogy nő a sebesség, lihegve intek az újonnan belépőknek. A teremben jó a társaság, könyvkiadó, tűzoltó, életművész műbútorasztalos, biztonsági őr, topmenedzser, néhány kopasz kredenc. Megbeszéljük az aktuális nyűgeinket, röhögünk a szakállas vicceken, megbámuljuk a spinningelő csajokat. Be-melegítés, nyújtás, lazítás. Sportfüggő vagyok, rászoktattak az elemiben, mielőtt fölfoghattam volna, hogy ez mivel jár. Soha nem ehetsz annyit, amennyit szeretnél, a kalóriák számolgotása unalmas, fárasztó és általában hervasztó. Edzéstervet kell készíteni, étkezési naplót írni – vezetem most is, írom a programokat meg a listákat, ha el nem felejttem. Megszámozom a napjaim.

Zoli hetek óta nyaggat, hogy vigyem le a terembe. Jönne is meg nem is, reggelente képtelen felkelni, maradunk a délutáni borozásoknál. Ő afféle későhippi, hosszú hajjal, szakállal, sajátos filantróp életfilozófiával. A nagy Lebowski magyar kiadásban. Dolgozni még nem láttam. Pocsék kannás fehérét ivott szódával, amíg rá nem szoktattam a tisztességes száraz vörösré.

Zoli nem az a tipikus jófiú. A kilencvenes évek végén menekülnie kellett a rendőrség elől, országos körözés volt ellene. Egyszer egy benzinkúton szólt neki egy ismerős zsaru. Megijedt, összecsomagolt és elrepült az Államokba. Los Angeles mellett húzta meg magát pár évig. *Apám, Kalifornia az Kalifornia*. Kiépítette a kapcsolatokat az újvilágban, szépen összerakta a kenyérré valót. Persze fikázza az amikat is, barbecue, két garázs, három kocsi, két kutya, egy az asszonyinak, egy a férjnek, szabályosan nyírt pázsit, medence az udvaron, ennyi az élet, de látom rajta, hogy nem nagyon találja helyét itthon. Nem termel ma már, csak mesél a régi ültetvényeiről. Jim Bimmel öntözte a palántákat, klasszikus zene szólt az üvegházban, termőtalajnak pingvinguanót hozott az állatkertből. Akváriumot mutatott a növénykékeknek a tévében, éjjelente UV-lámpázta, simogatta, dédelgette őket, mintha a gyerekei lennének. Ma is úgy beszél róluk, olyan szeretettel a hangjában, mint egy nagymama a rosszcsonot unokáiról. A fugákból kisarjadó kislevélkéket körömvágó ollóval vagdostam le egyenként. Onnan csordult ki a prima THC, mint a gyanta. Szerettem látni, ahogy virulnak. A bélyegeket viszkibe áztattam, nekem voltak a legjobb anyagaim az országban. De befejeztem, öregem. Tuti fix, hogy lucifax. Tiszta hülye, aki nem normális.

Néha elcsendesedik, és a messzeségbe réved a tekintete. Olyankor tudom, hogy épp Nevadában jár, vagy Palm Springsben, átvág a sivatagon, ül a hatliteres Cadillac volánja mögött, tölti magába a sört, fújja a szél azt a nagy haját, tapossa a gázt, bömböl a magnó, a vigyora a napsütésben kettévágja a szélvédőt. Tegnap sütött nekem pulykát, isteni volt, főzni nagyon tud. Néha beszél a mexikói börtönökről, meg az itthoni balhékról. Megjártam a pokol összes bugyrát, testvérem. Rám kacsint. És tudod, mi a kínos ebben? Hogy volt, amelyikben jól éreztem magam...

Meséli, volt két spanja a Havannán, a Pacek meg az Aljas. Egyszer valaki nem fizetett egy szállítmányért, tehát föl kellett gyújtani a kocsiját. Érted, egyszerűen muszáj volt. A Pacek aznap vett magának egy susogós nájki melegítőt. Este elindultak, be voltak tépve rendesen szpíddel meg fűvel. Felpattintották az ajtót, Aljas figyelt, Pacek meg telilocsolta benzinnel a kocsit. Nagy szakértője volt a dolognak, az fix, de egy kicsit elsiette a dolgot. A szerencsementes. Mielőtt kibújt volna a kocsiból, már gyújtotta a benzint, az meg rálobbant. Meggyulladt az új melegítője, lángolt a haja, égett a bozontos Brezsnyev-szemöldöke is. Úgy, ahogy volt, lángolva rohanni kezdett az éjszakában, a kihalt utcán. Aljas rákiabált, mi van, Pacek. Az meg visszafordult, úgy üvöltötte, mi lenne, égek, és fejjel nekirohant egy betonoszlopnak. Fölrepedt a homloka, a saját vére oltotta el a lángoló szemöldökét. Füstölt a megfeketedett vér az arcán. Másnap, amikor a haveroknak eldalolták a sztorit, Aljas teli pofával röhögve savazta a kopaszra égett Paceket, hogy mutassa meg a mellét. Pacek félrehúzta a pulóverét, úgy mutatta a bundás mellkasába sült virító Nike emblémát.

Rámegyek a netre, jönnek az e-mailek tucatjával, szavazz erre, vedd meg azt, valaki kilépett innen, más belépett oda, csatlakozz, hallottad ezt, mi van azzal, és jöttek-e este a buliba. A közösségi oldalra be sem jelentkezem, a fél napom rámenne a lájkolásokra meg a visszajelölgetésekre.

Kutyák csaholnak, gyerekek kurjongatnak az utcán, hideg szél lebegteti a függönyt a teraszon.

Sörözök, nem zavar senki, a magasban úgy húznak el a repülőgépek, mint a morgós nagypapák. Vacsorázni kellene. Tudok egy családias kis éttermet a közelben, ahol a tulaj előre köszön, régi súlyemelő, a bajusza Jávor Pál stílusú. Kockás abrosz van az asztalokon, az asszony jól főz, a leveseiket szeretem. Talán eszem egy rántott húst rizzsel és káposztasalátával, az még belefér az ezeröttszáz kalóriába, előtte meg húslevest csipős paprikával, beszélgetek a tulajjal. Régi vendéglátós történeteket mesél majd, én meg teli szájjal bólogatok, hümmögök. Mosolygok a leves meg a hús között, rávigyorgok a tányérra.

Erdei L. Tamás: író, filozófus. Fő műfaja az abszurd novella. Tagja az Erlinpáholy írói körnek. Reneszánsz egyéniség. Kalandos életútján volt már tudományos akadémiai kutató és ipari alpinista, tévériporter és személyi testőr, bokszoló és egyetemi tanár, iskolaigazgató és katona, biztonsági őr és szimfonikus zenész, tettes és áldozat. Születése óta folyamatosan tanul repülni. Különböző stílusokkal kísérletezett már. Egész jól halad.

Liszka hintája részletek

egy szusz

1. Köményes tea. Liszka kavargatja az illatot. Szinte súlytalan, szinte ködszerű. Nagypapa lassan veszi át a pizsamáját. Akár a börtön, bőrre nehézkedő csíkokból a sötét. Nem engedik közel az álomhoz. Csak Nagyanyának van helye az ágyon túl. Horkol. Szuszmatol benne a mélységes idő. Tejszerű képek, a csillagrendszerből csent nyál, távolságok sűrű szövetei. Liszka fél. Az elalvás kénes odú. Hideg és belakhatatlan. Ismeretlen utakba temeti a lelkét. Nem nyitja ki a szemét. Halkan szorítja magához az odaejtett követ, ami alig csillog a szeme helyén. Súlyos. Nagyanya tenyérrel szorítja le. Aludjon. Aludni kell. Pont most, pont mikor az óra a kövér számhoz ér. Nagypapa kioson, betuszkolja magát a rezsó mellé. A tűz hirtelen lobban. Összegyűlik, és kipállott felhőként kering. Liszka hallgatja, ahogy Nagyapa beleszív a cigaretta mulandó testébe. Ahogy köhög egyet, majd a háta a karcos fémhez ér. Látja Nagyapa dióhéjszerű arcát. Vékonyra bontja a füst, langyosra vasalja a kéj. Nagyapa kinyitja a mellkasát, mint egy rozoga ajtót, ami a megnyugváshoz visz. Kilégzés.

2. Csak onnan lehetett még valamit a jelenbe lopni belőle. Nagyanya elzárta pedig. Pár ruha, és egy retikül. Liszka megleste, majd egy este kivette maga mellé. Anyaja utolsó tárgyszerű testetlenségei. Ennyi maradt a puha bőrből és a szénfekete szaténhajból. Cipzár, madzag és válltömés. Nagyanya nem mesélt róla. Akárha a kútból húzná a szavakat, úgy szenvedte föl az emlékeit. Vissza is ejtette, amint Liszka kérdő arcába ütközött a szeme. Megpofozta titokban. Hátha elfelejt kérdezni. Hátha nem lesz kedve rá gondolni. De Liszka őrizte. Magához húzta a nyári kisruhát. Közel, már szinte beleharapott. Hátha felsikít, mert fáj neki. De az csak csonttalan feküdt az ágyon. Zsírkréta kellett volna, vagy varázspor. Liszka beletúrta a táskába az apró ujjait. Anyaja szája, kicsi fogak, füledt bánat. Talán majd sikít. De semmi. Néma volt az anyag, mint Nagyapa. Zavaróan halk és igazul hallgató. Nem volt miről beszélni. A halál finom pókhálója mindent körbeéert. Csak azt a kis polcot nem a szekrényben. Csak ott lakott még valami. A titok. Egy darabka múlt, amihez oda lehetett bújni. Anyaja szaga. Elképzelt és valótlan síkok lenyomatai. Az élet. Egy ismeretlen szövet sóhajai.

3. Nagyanya félrenyelte. Nagyapa ütötte a hátát, hátha kicsusszan. De az alma nem engedte Nagyanya torkát. Szorítgatta. Liszka rémülten leste a fuldokló zuhanást. A merülést. Ahogy az idő másodpercekre bomlik, és lassan emészti fel a félelem héját. Nagyapa maradt csak rezdületlen. Ütötte a csontok melletti lépcsőt, a beszorult és elvesző időt. Liszka tudta, hogy a szomszéd kertjéből van. Hogy onnan lopta Nagyanya. Piros volt, akár a friss vér a csuklón. Kerek, mint a szélesre dagadt Hold hasa. Édes és savanykás húsában soha nem jártak kukacok, nem csipkedték varjak. Érintetlenül egyszerű volt még. A legalsó ág végén. Pont olyan magasan, hogy csak fel kellett nyúlni érte, és leszakítani. Kitépni a gallyból, elhasítani a gondolattól. Ellopni. Mint isten. Anyját.

egy jel

1. Gézszerű test. Átázott árnyék a fal. Mosható igeidők. Nagyanya szögletesre vágta a körmét. Szúrjon. Ha valaki kérdezné, ha valaki megfogná. Csak Nagyapának volt olyan kemény tenyere. Szorongatta elalvás előtt és reggelente. Nagyanya mindig megnézte az összeérő kézfejük. A távolságok vontágszerű pontjait. A kikötőben. Rozsdás hajók nyikorgó és egymáshoz kötött teste. Szélcsend.

2. Anyja régen egy csillagból zuhant. Mázsásan. Liszka így rajzolta a tenyerébe. Főleg azokon a rothadóan füledt nyári éjszakákon, amin mindenhol halott sárgolyók potyogtak. Biztos Anyja is. Nagyanya hallani sem akart a születésről. Nem akarta érezni magában újra a lényt. Ezért inkább zavartan felmosott, ha faggatni próbálták. Mintha a magzatvizet mosná még mindig. Mintha a vért törölné. Liszka követte a mozdulatait. Megtörték a sarkoknál, rángatóztak a szekrény széleinél. Összeszorultak a tárgyak. Nagyanya kiszorította őket a szobából. A bánattal. A sorvadó testtel. Elrepültek volna, de nem tehették. Nagyanya egyre jobban zuhant a padlóba. Már maga volt a fa, a kő és a víz is. Majd megállt. Sóhajtott. Liszka felállt az ágyon és feszülten követni kezdte a szája vonalát. Hátha. De Nagyanya nem mondott semmit. Csak futott a vér az ajkaiban. A levegő szétterült az orra résein. Kavarogni kezdett a csontok mögött egy ér. Kipirult. Életre kelt az arcán valaki ismeretlen. Egy furcsán szép és nőies alak. Vasalt bőrrel és könnyű izmokkal lépdelt az ágyhoz közel. Szürke lett a szeme, illatos a bőre. Belenézett Liszka arcába, megigazította homlokra kunkorodó haját. Megpuszilta a homlokán. Majd, mint egy nehéz léggömb, visszazuttyant a kérges testébe. Élt. Valaki. Egy kicsit.

3. Aznap csend lett. Befőttes üveg a ház. Lassú lebegés a falak között. Koccanás. Liszka fekszik a hatalmas ágyon. Könnyű lenne elrepülni, felemelkedni, majd lezuhanni. Vagy sikítani. Hátha Nagyapa berohan. Hátha Nagyanya a fejéhez kapva kiabál. Körbe a világot. És az megáll egy percre. Hosszan, akár egy mélyen és sokáig visszatartott lélegzet. Aztán újra nekilódul, és a szédült felhők belezuhannak a földbe. Az ég kiég, akár egy régi film. A madarak szárnyai karcolják az ürességet. Ólomüveggént törik szét a pillanatot. Liszka meg csak fekszik, halkán számolja a széthulló testek éleit. A csendet. Ami megmozdíthatatlan. A fedőt betekerte egy ismeretlen kéz. Talán Anyja. Hogy ne merjen senki hangosan sírni. ■ ■ ■

Szabó Imola Julianna (1984): a Magyar Táncművészeti Főiskolán végeztem. Versprózákat, meséket és táncinterpretációkat írok. A JAK és a PEN Club tagja vagyok. Képzőművészeti ihletésű táncfilmeket készítek, olykor saját szövegekre. 16 éves koromban jelent meg *Sáska-tánc* című kötetem, képzőművészek illusztrációival. Főbb publikációk: *Holmi, Új Forrás, Szép Szó, Irodalmi Jelen, Csillagszálló, Palócföld, Nők Lapja, Spanyolnátha, Apokrif, Ellenfény, Criticai Lapok, Hamu és Gyémánt, Entrée, Bárka Hajónapló*

Allegro

János véleménye súlyos, mint egy szikla, ami éppen elkerüli Sziszifusz mogorva tekintetét, a téma tárgya lélekben van csak jelen, meglovagolja egy ló agyhullámain, ilyenkor az élmény vízzel telt szivacs puha árnyéka, bepisil, kihűl, majd újra nyálgzik, s János ízlelgetve e szavakat, elszopogatva ragot, múlt időjelet, jelét sem adja kíváncsiságnak, kicsontozza anyanyelvét.

Julit

a sors a tenyerébe zárta, mint János az áldozatát, egy csípős döglegyet, szép pár voltak, a szem is belátta, majd életük mentve, kicsavarva nyakát egy öreg tyúknak, hogy a belőle főzött gyöngyleves csodára lehessen képes újra, gyürkőzve a gőzzel, a lázzal, a sok sárgarépától fütyüljenek, s leessen a gőgös szél kalapja, alatta meg otthont teremtsen az időjárásra érzékeny hangya, ha éppen nem bánja, s nincs más dolga, míg Juli és János hadakozik tyúkfejet keresve a levesben, ó, leírni se lehetne szebben, hogy megemészttve az észet, lelakják a részt, mely így a lényegből kinő.

János ma szétszórt,

magába vetkőzi a dolgokat, közben hull az almafák levele, népszámlálást tartanak éppen, vagy tán a kimenőlapjaik erőszakolják a szél tenyerébe, pont úgy, ahogy a katonákhoz illik, az idő mindent egy lapra tesz fel, János meg kénytelen egy csecsemőt keresni az ágy alatt, az anyja parancsolt rá, hallucinál szegény, nyílt lapokkal játszik, lángba borul az arca, János megvigasztalja, attól fél, az ő neve hangzik el előbb, nem az ikertestvéréé, mert a mamánál csak ők jöhetnek számításba, az már bizony tuti.

Menedékváros

A sötétbe nyíló ajtót nem ismerem.
Tágul az ég, nyílik a föld. (Ki)tartásomon senki nem csodálkozik.
Szárnyam az ágy fölé emel. Esély a repülés, a csillagtalan éjben.
Jó napok jönnek. Vas ingerülettel szemben tehetetlen az izom.
Fonott a székem, menedékváros a nevem.
Biztonságban itt sem maradhatok.

A tengervíz (in memoriam Fogarassy Miklós)

Valaki tengervívről beszélt.
Így telt a vakáció, ég, szavak és színek között.
Elmozdítottam egy téglát, tengervizet vettem a falból.
Herakleitosz Miletoszban mindenholnán tengert látott.
Ettől van a víziszony, a szálak labirintusa, a karbon-
szótttes szerelem. Csak halott lehet ennyire fénytelen.
Égbe visz a villamos. Sebaj, az angyalok
is emberek, a visszahulló fényben.

Prelúdium

Hova sodródnak a szememben úszó tutajok?
Prelúdium, árral szemben ne próbálkozz,
ne is álmodj róla. A végtelen lemondás bohócsipkás tréfa.
A gyilkosság nem áll meg fél úton, s nem jár érte jutalom.
A hit megfoghatatlan, Dávid királynak se adtak semmit, életet is alig.

A látóideg

Lézerkezelték a szemem, a látóideg épen maradt.
Kitartóan búg a galamb, a társa is ezt teszi, ha ébren van.
Nem érzem, hogy festik a tetőt, a hajnal a pillanathoz kötött.
A kertész fűszálat sejt a fukszia mögött, az eső kimossa a szememből
az estét, a helyén csak árnyék marad, fehéren és feketén.
Az életből egy csepp se megy veszendőbe. A csehek
úgy karcollják az eget, mint a látóideg.
Én a Holánt olvasom.

Gregor Samsa

és egy alma utóélete

A történet kezdete előtti napon Gregor Samsa kereskedőügynök így sóhajtott: „bárcsak ne ébrednék fel holnap reggel”, vagy „bárcsak elaludnám a hajnali ébresztőt!” Kívánsága teljesült. A kimondott szavakat meghallgatták, és Gregor Samsa ezt a következő reggel saját magán is észlelhette, bár egy pillanatra sem vont le ok-sági következtetést az előző esti fohász és annak következménye között. Saját szavai örökre és visszafordíthatatlanul megváltották őt a szolgálattól. Reggelre rovarrá változott, amelyet Gregor emberi teste többé nem volt képes elrejteni. A *Zohár könyve*¹ azt tanítja, hogy az ember a lélek, melynek öltözéke a test. A halál után mindnyájunk lelke fedetlen marad, miután megszokott öltözéke a sírba távozik. Gregor Samsa, mindnyájunk okulására, szülei és testvére megdöbbenésére, lelkének régi öltözékét egy egyszerű fohással eltüntette. Erről Gregor senkivel sem tanácskozott, nem kérte ki teste engedélyét és az események fonalát úgy alakította, mintha minden spontán történne: „Amikor egy reggel Gregor Samsa nyugtalan álmából felébredt, szörnyű féreggé változva találta magát ágyában.”² Ezzel a beavatkozással fel sem mérte az emberi párbeszéd és közlekedés elé táruló technikai nehézségeket. Gregor, az előző napi fohással minden formáságot fájdalmasan és könnyörtelenül megkerült, és a születésekor örökbe kapott testéről lemondva, lecsupaszított lélekke lett, egy önzetlenségéről híres rovar képében.

Aki ezt az elbeszélést olvassa, Gregor új megjelenése láttán felkiált, de nem az undortól, hanem az együttérzéstől. Segíteni szeretnének Gregor Samsán, mert benne magukra ismernek. Néha, mikor egy vészjósló nap kezdetén a tükörbe nézünk, a tükör olyan csúf bizonyosságot láttat velünk, mellyel minden addig táplált hit és remény összeegyeztethetetlen. Miért lenne ijesztő az a torzult, féregszerű arc, mely visszánéz ránk a tükörből? Hiszen ez a saját lelkünk, amint a nehézkedő test megszokott valósága alól kitekint.

Mint ahogy a prágai Kafka Múzeumban láttam, az elbeszélés ismert és közkedvelt illusztrációin többnyire csótányok szerepelnek. Ez Gregor Samsa riasztó és félrevezető ábrázolása. A kereskedő ügynök efféle képmása kishitűséggel szól a képzelethez. Erről szól a lepkék és pillangók kiváló ismerője, az író Vladimir Nabokov ironiája: „ha Kafka Átváltozás c. története valakit másként érint, mint egy rovar fantáziatörténete, az fogadja gratulációimat, mert az az ember igazán jó és nagyszerű olvasó”³. Aki az átváltozott Gregor Samsában csótányt lát, maradjon veszteg. Az átváltozott Gregor Samsa nem más, mint a saját szorongó lelkének képmása, az utolsó leheletéig. (Egy valódi csótány viselkedésén soha nem érződik ez a lesújtó szorongás).

Az átváltozás után Gregor Samsa megadó módon túri a család ellenességességét. Az apja almával dobálja és életveszélyesen megsérti, eközben Gregor lelkén meglátszik az agónia okozta romlás és elhanyagoltság. Íme a végkifejlet egyik képe: „Egyébként éppen most lett volna igazán ok rá, hogy elrejtőzzék, mert a por, amely egész szobáját beleperte, és a legkisebb mozdulatra is felkavarodott, őt magát is teljesen elborította; cérna- és hajszálakat, ételmaradékokat hurcolt magával a hátán és az oldalán.” A sérült lelkén vonszolt alma a távozásra kész Gregor Samsa tanúsága.

Egyszer a művész⁴ feltűzött egy almát a szögekkel kivert kártolócsíkra. Az almát próbára tette, a kártolócsíkon hagyta és közben figyelte. Az alma sorsát összehasonlította a saját életével. Figyelte az alma és

a saját testének küzdelmét az idővel és az élet viszontagságaival. Később az egyedi kártolóc síkhoz további kártolóc síkok csatlakoztak, az idők kártolóc síkja megtelt gyapjú, pamut és papír hulladékkal, minden év nyomot hagyott maga után. Egy napon a csíkokból teljes kép lett, egyfajta szárnyas oltárkép, melyen a művész minden lelki viszontagsága helyet kapott. Ő maga erről így emlékezik: „felszúrta egy almát a kártolóc síkra, és az fonnyadni, rothadni kezdett. Az alma átváltozott. Nem véletlen, mert a kártolóc síkokból sűrűn kiállnak a szögek. Életemben lankadatlan lélekkel küzdök a kifejezésért, én a lelket akarom ábrázolni. A csíkok és rajtuk a *megfeszített* alma, küzdelmeim tanúsága. A kártolóc síkok között találkoztam Gregor Samsával, akinek minden évben emléket állítok. Az egymás mellé akasztott csíkok emlékek, a mindenkori *passió* színterei, melyek megújulnak. A csíkok egymást követik, de nem feltétlenül időrendben, hanem a bennük megnyilatkozó altruizmus függvényében. Az én áldozataim, a felkínált kártolóc síkok *lelkes állatok*, a lélek által hagyott nyomot, útvonalak, Gregor zsúfolt és rendetlen szobájában.”

A lélek az állatok módjára elfelejti a halált. Amit belőle láthatunk, az a szegekre szúrt alma. Egyszerre hív és taszít, alig látszik tőle a bogár. Ahogy Gregor kimúlt, a család körülállta, Samsáné a földre omlott és zokogott, és ott állt görnyedten a tagbaszakadt Samsa is, aki nem szégyellte Gregort bottal üzni a szobájába, és a szavát hallani sem kívánta. Samsáné távolról sem Mater Dolorosa, ezért ő és Grete, a lánytestvér egy napon majd oda kerülnek, ahová a szeretetet temetik. Mégis, olyan ez, mint egy *passió* vége. A fiatal kereskedőügynök maradványa előtt térdepel a szürkehajú ismeretlen, aki akkora, mint egy szezám, de hatalmas erő, mely minden panaszost a hátára vesz. Ő az egyetlen közös nyelv a világon, a neve *szorongás*. A kinyilatkozás rettenete azonban teljesen elmosódik a (gyászoló) kísérők emlékezetében. Akárhányszor látjuk ezt a kompozíciót, nem hagy bennünk nyomot, a lélek iszonyata és a hiábavalóság feledésbe megy. Egyetlen vigasz, hogy Gregor gyermekevei emlékezetes, tiszta rajzok, távolról sem kusza árnyékok, mint amilyenek a végső hónapok voltak. ■ ■ ■

Budapest, 2013. augusztus 1.

JEGYZETEK

- 1 A 13. században keletkezett írás, a Kabbala alapműve.
- 2 Kafka: *Az Átváltozás*, Györfly Miklós fordítása.
- 3 V. Nabokov: *Lecture on the metamorphosis*, www.kafka.org
- 4 A feltűzött alma és a kártolóc síkok kompozíciója Solti Gizella textil művész munkája. A mű címe: Gregor S. 2001–2011. Bemutatásra került 2011-ben, a Budapesti Építész Kamara kiállítótermében (Fuga).

Uri Asaf (1942): író és képzőművész. Izraelben, Haifán született, Magyarországon nevelkedett, az ELTE TTK kémia szakán végzett, majd a Jeruzsálemi Héber Egyetem tudományos munkatársa 1969 és 2002 között. 2004 óta Budapesten él.

„HIBÁZNI LEHET...”

Az ötödik pecsét

„Kinyitotta az ablakot.” [STENDHAL]

„A hiba poétikája”

Ha valaki rossz, vagy gyenge sakkozó, vagy költő, akkor nemigen mondjuk, hogy hibázik. Akkor kb. minden hibádzik nála. Hibáról akkor beszélünk, ha egyébként jól csinálja, vagy legalábbis egy bizonyos színvonalon, amihez képest a hiba drasztikus színvonalcsökkenés. A hiba tehát valamilyen várható, megszokott ügyesség, képesség, teljesítmény megszakadása, felfüggesztődése egy ponton.

Akárcsak a nagyszerű, zseniális lépés, húzás, megoldás, csak épp ellentétes előjellel.

Mindenki ismer olyan eseteket – ironia –, ahol e közös jellegzetesség mentén mégiscsak összekeverik (ideig-óráig) ezt a két dolgot. A sakkban ez legkésőbb a parti végéig kiderül; a költészetben van, hogy soha. Vagyis a nagyszerű húzás közvetlen hatása a sakknál a partiban érvényesül, a költészetnél az örökkévalóságban. (Ez jelzi a két játék komplexitásfokának különbségét is.)

Sakk, tudomány, művészet, élet. Négy diskurzusrend, növekvő bonyolultsági sorrendben. A sakknál a helyes/hibás/zseniális ellentétek viszonylag könnyen azonosíthatók. A tudományban már korántsem mindig, noha ez diskurzív követelménye lenne. A művészetben is használhatók a helyes/hibás/zseniális fogalmi, de itt már (részben) épp az a diskurzív követelmény (játékszabály), hogy e fogalmak interszubjektív tesztelése, aktív átalakítása, velük való kísérletezés (is)

*„...etlen.” (Bokonon). – „A hiba poétikája” című rendezvényre. JAK Tanulmányi Napok, Pécs, 2000. Átírva: 2003, 2013.

zajlik. Az életben meg már-már közhely, hogy „mindenkinek más” jelentenek ezek, legalábbis véget nem érő viták folytathatók ezekről. Mindenesetre a sakkban a kapitális hiba sohasem etikai kérdés, az életben gyakran az; rendes nevén: bűn.

Annál jobb az élet (művészet, tudomány), minél erősebb benne a játékjelleg (különösen a háborús jelleg helyén). Az élet persze (kozmosz, egyetemes szinten) elpusztíthatatlan, de (helyi szinten, a lények, közösségeik) roppant sérülékeny is: ez korlátozza a játékjelleg minden(t át)hatóságát. A művészetben is jelentkezik ez a korlát, mivel sok szempontból a legközelebb áll az élethez; és mivel (azaz) a legmélyebben hat rá.

E(szté)tikai kiindulópont

Számtalan módon lehet elkülöníteni esztétikát és etikát, de most az ellenkezőjében mozgunk. Ez valami olyasféle világgépet előfeltételezhet, amelyet Nietzsche *A tragédia születése* késői előszavában úgy fogalmazott meg, hogy megpróbálja a tudományt a művészet szemszögéből nézni, a művészetet viszont az életéből. Vagy olyasmi, ezt szintén köthetjük Nietzschehez, de Wittgensteinhez is (aki szerint „etika és esztétika egy”), de amit a (poszt)strukturalizmus tett tudományos és filozófiai axiómává, miszerint a jelentést nem a materiális jelölőfolyamaton kívül kell keresnünk – bárhog is állítják be a dolgot a jelölőfo-

lyamat bizonyos termékei, pl. metafizikai állításai –, mert a jelölőháló hiperbonyolult összefüggés-rendszerének, műveleteinek a hatása, velejárója. A jelentést úgy nem lehet kivenni a nyelvszerű, materiális közvetítő közegből, ahogy a hullámot nem tudjuk kivenni a vízből (akár egy halat). Nagyon másképp viselkedik a víz-, a hang-, a fényhullám, de mindegyik valaminek a hulláma (még akkor is, ha a fény közegét nem ismerjük). A jelentés, a gondolat nem testetlen idea, ami ott lebeg kifejezésre várva – és az elégikus metafizikus szerint persze csak ügyetlenül tudunk kifejezni, „lefordítani nyelvre” –, hanem a nyelv működésében termelődik, jön létre. Eszerint a morál, az etika, az erkölcs(iség) is implicit kódok és explicit szabályok nyelvszerűen felépülő rendszere. (Lévi-Strauss megközelítése is ez.)

Amikor Dosztojevszkij *Ördögökjében* a város úri kaszinójában az az öregúr ezredszere is elsüti, hogy „Engem nem fognak az orromnál fogva vezetni”, és Sztavrogin váratlanul odalép hozzá, megragadja az orrát és elkezd az orránál fogva vezetni, de *szó szerint*, ahogy mondják, amikor azt akarják mondani, hogy nem csak a szavak hamis játéka szerint – akkor ez a jelölőlánc előállított egy morális, jogi stb. problémát is. Ez persze nem túl hétköznapi példa, mert irodalmias, ironikus, afféle művészeti-filozófiai-gesztus-szerű: még valósként is (agresszív) félreértés agresszióként értelmezni, mivel a „csak szavak” és a „tettelesség” szembeállításához, kapcsolatához *szól hozzá*. De az nagyon is hétköznapi, hogy „pusztán” szavak, szóbeli művecskék *bűncselekménynek* számítanak: feljelentés, felbujtás, becsületsértés, hazaárulás és hasonlók. (Austin véleménye is ez. A szavak tett-szerűek.) A fikcióírás kezdete óta tudatos, központi probléma, hogy a fikció az élet számára kínál modelleket. (Az archaikus kultúrák közvetítődésének egyenesen elsődleges közege a narratíva: mítosz, mese stb.) Poe-t néha elkapta a bűntudat (no meg a büszkeség), hogy műveiben új félelmeket, rémségeket adott a világnak, melyek korábban nem léteztek, innenől fogva viszont megfogannak a lelkekben és – élnek. Oscar Wilde is élesen vázolta a problémát: „Nem a művészet utánózza az életet, hanem az élet a művészetet.” Mindenesetre ma már elmondhatjuk, hogy mivel annyira mélyen hatott Shakespeare műveire az élet, ezért Shakespeare művei is ennyire mélyen hatottak az életre.

Azt a törekvést, hitet pedig, akár az amúgy jelentős költő-művész Baudelaire, akár az amúgy jelentős tudós-filozófus Harold Bloom képviseli, miszerint az esztétika és az etika két teljesen szétválasztandó, nagyon nem összekeverendő dolog – hibának látom. Nem tudom megkülönböztetni az esztétikai és az etikai averzióimat ezzel a hittel és termékeivel szemben. A „bűnös, gonosz, szörnyű ember, ámde zseniális, csodálatos művész, alkotó” kliséitől pedig hányok.

Hűség és áldozat

„És ha ki csúfoltatván nem támaszt háborúságot, de azt mondja, »Sticks and stones will break my bones, but words will never hurt me«, és vala ki ezt mondaná és önkénytelenül is hazudna az. Mert írva vagyon: »In the beginning was the Word, and the Word was with God, and the Word was God. The same was in the beginning with God.« Sehonnai bitang embernek neveztessek [tehát], és gyáva ceneknek, ki az Igéért, a Legszentebbért éltét adni, ahhoz hú maradni nem képes.” (Zsolt. 6.67)

Ez persze logikus, de dadaista. Az öngyilkos merénylő, az inkvizítor, a náci, a bolsi stb. komisszár hite is ilyen, nemcsak a szelídeké, okosaké, jóké. Már eleve az nem derül ki, hogy az Ige *most végül is* milyen viszonyban van Istennel, mondjuk időrendileg, vagy logikailag (ha már felvetette a témát).

És azt se tudjuk, hogy ez ugyanaz a János-e: „És mikor felnyitotta az ötödik pecsétet, látám az oltár alatt azoknak lelkeit, a kik megölettek az Istennek beszédéért és a biznyságtételért, a melyet kaptak. És kiáltottak nagy szóval, mondva: Uram, te szent és igaz, meddig nem ítélsz még, és nem állsz bosszút a mi vértünkért azokon, a kik a földön laknak? Akkor adátának azoknak egyenként fehér ruhák, és mondaték nekik, hogy még egy kevés ideig nyugodjanak, amíg beteljesedik mind az ő szolgatársaiknak, mind az ő atyafiaiknak száma, akiknek meg kell öletniük, amint ők is megölettek.” (Jel. 6.9–11)

Úgy tűnik, mártírokra van szükség. „Áldozatokra”. Ki tudja, mennyire.

Ez persze tragikus, tehát nem dadaista. Ld. még *Korán*: aki az igaz hitért harcolván hal, az a hetedik, a legmagasabb mennybe kerül. Így könnyű öngyilkos merénylőnek lenni.

És a legyilkoltat (meghurcoltat stb., a bűn elszenvédőjét) miért nevezed „áldozatnak”? Ki áldoz itt és kinek? Mintha a bűnözés lenne az áldozás – és az „áldozat”, a jó, illetve az ártatlan (el)pusztítása a szükséges kellék hozzá. Az „ára”.

Nehogy már ez legyen a kultusz voltaképpeni értelme.

Nem hiszem, hogy a (leg/nagyobb) jóhoz a (leg/nagyobb) rossz kell. A megváltáshoz a megváltó megölése. Gazdasági nonszensz, evolúciós nonszensz. Az áldozat – helyes értelmében – nem a legdrágább elveszejtése. Nem az érték kötelezővé tett pusztítása. Nem a szent megrontása. Nem ártani az ártatlannak.

Úgy képelném, hogy az áldozat már önmagában jó (szép). Lehet – van – benne rossz, csúf, hiba, bukás, elgyengülés, elszomorodás, kétségbeesés (újabb nemes küldetések ezeket legyőzni) – de az ad erőt, ihletet az áldozatos ténykedéshez, hogy lehet tudni, hogy a még jobbhöz (szébbhez) kell. Jó, (még szép, hogy)

nem lehet tudni mindig, ettől izgalmas. – Az áldozat hozzájárulás. Erőfeszítés, ami minden öröm egyik legfontosabb és nélkülözhetetlen összetevője. Az áldozat munka, alkotás, játék. Nem veszteség, hanem befektetés. Lemondás is, de, minthogy az ember nem isten, ez a legtermészetesebb körülmény, tehát semmi tragikus nincs benne, hogy az ember mint (időben, tudásban stb.) véges lény már mindig is „választásra van ítélve” (ahogy Sartre mondja). Már mindig is belekerül bizonyos helyzetekbe, világokba, szerepekbe, amelyek meghatározzák: le kell mondania arról, hogy minden, vagy bármely, lehetséges helyzetbe, világba, szerepbe kerüljön. De persze lehetőségei így is végtelenek.

Úgy tűnik, hogy a dinamikus egyensúly, az egyetemes ellentétek, fluktuációik, a *jin/jang enantiodromiája*, a *tit for tat* cserelogikája mindenütt ott munkál. De az is feltűnő, hogy az evolúció, a teremtődés, az idő – leglátványosabban itt, a Földön, az Életben – aszimmetrikus: fejlődik, bonyolódik. Kevésbé valószínű, hogy a „valamit valamiért”, a „mindennek ára van”, „minden kiegyenlítődik”, „minden jó és rossz örök és egyenlő küzdelme” stb. típusú elvek elég mélyek lennének, főleg az újat nem magyarázzák, a radikálisan új, a sohasemvolt exponenciálisan bővülő termelődését.

Márpedig ez a korlátolt dinamikai bölcsesség a fő előfeltevése és ideológemája még az elvileg eszkatologikus-messianisztikus koncepcióknak is, melyek elvileg számolnak a radikálisan új, magasabb szintű valóság megjelenésével. Érzékelésüket, értelmüket az epifániára (az isteni megmutatkozására), a kiderülésre (az *apokalipszis* jelentése) szegezik – és minél merevebben, dogmatikusabban teszik ezt, annál biztosabban ellene dolgoznak, és zárják el érzékeiket és értelmüket jeleitől. Deficites „merkantilizmus”: a csereviszony nem a teremt(őd)és, a (ki)fejlődés, gazdagodás módja, hanem az ellentét(el)ek, az ellenértékek egymást kioltása, kölcsönös destrukciója. Az egyirányú következményreláció oda-vissza érvényes logikai relációvá válik: pl. „szenvedni kell ahhoz, hogy jó legyen”.

Nem: a szenvedéstől nem lesz jó, attól rosszabb lesz. A szenvedő legfontosabb hatása, hogy a környezetet is automatikusan szenvedteti. Némi szenvedés persze elkerülhetetlen – de a kultusz értelmének megtenni értelmetlen. A leghamisabb bálvány: miféle „perverzio” készítené arra, hogy azt imádjam, ami fogalma szerint rossz. Mazochizmus és szadizmus, depresszió és paranoia? Ezek betegségek, patho-lógiák, vagyis 'szenvedés-diskurzusok', tiszteljük és féljük, mint a pestist, mint az AIDS-et, de épp vad életigenlőként igyekszünk visszaszorítani az életnek ezt a formáját.

A történet

Történeti bevezetőnk után most térjünk rá példánkra. A legkönnyebb esetet választjuk, egy olyan történetet, amely maga is jól láthatóan etikai kérdéseket vet fel, és példázatos. Viszonylag közismert magyar klasszikus, Fábry Zoltán *Az ötödik pecsét* című filmje (1976, Sánta Ferenc regényéből, 1963. Itt a sokkal ismertebb filmváltozatot követjük, melynek forgatókönyvírója szintén Sánta).

Négy férfi – órásmester, kocsmáros, könyvügnök, asztalos – rendszeresen összejár beszélgetni egy kocsmába. Budapest, a nyilasuralom idején. Egy beszélgetésük során – ezúttal öten vannak, egy fényképész csatlakozott hozzájuk – egyikük felvet egy amolyan erkölcsi példabeszédet, avagy tesztet.

Egy óperen... óceániai szigeten él egy törzs, amelynek főnöke roppant kegyetlen ember. Van egy rabszolgája, egy fiatal férfi, akit állandóan ver, embertelenül dolgoztat, megaláz, imádott nővérét megerősze-kolja, megcsonkítja stb. A rabszolga, Gyugyu ráadásul annyira tiszta és jó ember, hogy ő minden pokoli szenvedése ellenére sem cserélne a gonosz törzsfőnökkel. Aki viszont nem is tudja, hogy gonosz; nincs is büntudata.

Mármost, tegyük fel, hogy tíz percen belül meghaltok, mondja a példabeszéd mesélője, az órásmester, de újjászülethettek e két ember valamelyikeként: a szörnyű, gonosz és kegyetlen, de boldog törzsfőnökként, vagy pedig a jó, kedves, emberséges, de boldogtalan rabszolgaként, nos, akkor melyiket választanátok. (Mindkét párosítás lehetetlen – ez a sztori első és végzetes hibája – egyszerre narratív és etikai.) A kérdésre mindegyikük nagyon érzékenyen reagál, kézzel-lábbal kapálózna a döntéskényszer ellen, de végül is, ha nem is azonnal, csak napok múltán, de mindegyik kényszerítve érzi magát a döntésre. És végül mindegyik beismeri, ami ellen tiltakozott: nem a boldogtalan sorsú, amúgy jó embert választanák, hanem a boldog gonoszt. Csak az órásmester – aki felvetette a példázatot – nem válaszol saját problémájára. Illetve a jövevény, a fényképész azonnal válaszol, azt állítja, ő Gyugyu lenne, a rabszolga.

Természetesen rövidesen kiderül, hogy a fényképész a legsunyibb hipokrita genya, aki besúgta őket a nyilasoknak; börtönbe vetik őket. És természetesen élesben is tanúságot tesznek arról, amiről a kocsmai példabeszéd szólt. És természetesen nem másról tesznek tanúságot – ironikus, hogy éppen ez volt a biztató változat, a (kommunizmusban kötelező) humanista mondanivaló –, mint arról, hogy nagy-nagy „őszinteségükben” valójában alábecsülték erkölcsi erejüket. Élesben képesek a végső áldozatra is, inkább választják a tragikus jót, mint a kényelmes rosszat.

A fogdában ütök-verik, megalázzák őket. Egy idősebb, tapasztaltabb, okosabb, „ördögi pszichológijú” főfasiszta azonban lehordja a fiatal nyilas tisztet, hogy nem igazán célravezető eljárásokat alkalmaz, amennyiben e „brutális” erőszak és megalázás révén csak felszínesen tudja őket megtörni. Idővel látszólag meghunyászkodnak, hogy elkerüljék a gumibotütéseket, vesén rúgásokat és gyalázkodásokat, de belül büszkék lesznek magukra, hogy igazából nem törték meg őket, hogy csupán ártatlan áldozatok, és belül ellenállnak. Az igazi feladat, mondja az ördögi pszichológus, hogy belülről törjék meg őket, hogy ne érezhesék ártatlan áldozatoknak, morálisan tisztának, különben magukat.

Demonstrációként kihívhatja a négy megkínzott, elcsigázott és szinte megtört embert, odaállítja egy (krisztusi pózban) kikötözött, félholtra vert ember elé, akiről azt mondja: ez a homunculus (akit egyébként holnap kivégzünk) azt állítja, hogy a mi rendszerünk a történelem legsötétebb, legocsmányabb szégyenfoltja, és tekintve, hogy megátalkodott kommunista, semmilyen módszerrel nem sikerült jobb belátásra bírunk. Önökről pedig kiderült, hogy valószínűleg tévedésből hozattuk be önöket, és ezért szíves elnézésüket kérjük, de azért egy egyszerű kis tettel tanúsítsák rendszerünk iránti hűségüket, magyarán, hogy valójában rendes emberek. Ennek módja, hogy odamennek ehhez a homunculushoz, és két pofont elhelyeznek az arcán, aztán máris mehetnek haza, szabadok. Ha mégsem tennék ezt, akkor sajnos meghalnak.

Az egyik, a kocsmáros, aki eddig korántsem mutatkozott nagy erénycsősznek, „Te Sátán!” kiáltással nekirohan az ajánlattevőnek, lelövik. A másik elájul. A harmadik megpróbálja visszafogni a negyediket, az órásmestert, aki hosszas hezitálás után végül úgy dönt, hogy megteszi. Róla persze tudjuk, hogy három gyermeke, plusz három további, bűjtatott zsidó gyermek várja otthon.

Gesztus, jelképes és üres

A bevezető után aligha kérdéses, kérdésünk az, hogy mitől is olyan nehéz megtennie a hősöknek „ezt az egyszerű kis tettet”. Mitől akkora dolog, hogy egy embernek adunk két – mondjuk: *kicsi*, a fasiszta nem kér nagy – pofont, hogy bizonyítsunk valamit, amit nem szívesen bizonyítanánk? Lojalitásunkat, gyávaságunkat? Azzal az ultimátummal szemben, hogy különben lelőnek bennünket?

Amíg gondolkodunk, jegyezzük meg mellékelesen: ez tipikusan az, amit *jelképes gesztus*nak szoktunk hívni. A jelképes gesztus az, amikor valamit

egy idealításra vonatkozóan teszünk (ideo-logikus), amikor például kétszáz egyenruhás katona idióta járással (a Ministry of Silly Walks díszszázada lehetne, de a poén az, hogy megalkotói jól láthatóan ezt a járást „méltóságteljesnek” szánták) bevonul egy nagy térre, a főnökük, aki a többi kétszáz előtt balettozik, azt üvölti egy nyúlarcú, töpörödött öregembernek, hogy kér engedélyt felhúzni a köztársaság zászlaját, amire az öreg engedélyt ad, mire azok tényleg felhúznak egy zászlót. Van hozzá zene. Ja, egy kicsit hosszúra sikerült ez a *Himnusz*. Rossz ízlés esetén az üres gesztushoz is közel áll. Talán ezzel lehet összefüggésben, hogy olykor a jelképes gesztus a legtutibb provokáció, például amikor elrendelik, hogy minden horvátországi rendőr sapkáján ott legyen a horvát címer. Egy harmadik jelképes gesztus, hogy a horvátországi szerb nemzetiségű rendőr megtagadja hivatali sapkája felvételét, mondván, az ő apja partizánként esett el, nehogy már ugyanaz a jelkép legyen a sapkáján, mint ami azokén az usztasákén, akik az apját lelőtték. De ő Horvátország polgára, sőt rendőre, nehogy már ne vegye fel az ország címerét. És ezzel kezdetét veszi a balkáni háború. Ahol ilyen jelképek vannak, meg jelképes gesztusok, ott könnyen kitör a háború. (Ennél csak egy biztosabb háborús előfeltétel van: hogy nincsenek megerősítő, kedves, támogató, tetszésnyilvánító gesztusok, már jelképek sem, a másik felé.)

Vagyis semmilyen materiális értelemben nem segít ezzel az órásmester (a négy közül az egyetlen, aki megtette) a fasiszta rezsimen, annak ebből a tetteből semmilyen kézzelfogható haszna nem származik – kivéve az esetleges pszichológiai (és filozófiai): ha beleesünk a főgonosz által állított szimbolikus kelepccébe, és innentől fogva morálisan megtört, bűnös embernek tudjuk magunkat. De miért tennénk? Miért ne tennénk meg *szépen* ezt az üres gesztust? Elég buta körülmények, az biztos, de mért butulnánk meg mi magunk? Miért e nagy összeomlás e tényleg, materiálisan, gazdaságilag, racionálisan elég problémátlan aktus előtt (és közben, és után)? Hogy olyan hülyén menjünk haza, mint az órásmester, kezünket eltartva, mintha tényleg leprás lenne, hogy méltán szól ránk a börtönőr, hogy viselkedjünk már rendesen? Posztstrukturalisa megfogalmazásban: miben áll itt a jelölőfolyamat materialitása, illetőleg a szubjektum nyelvi (szimbolikus) meghatározottsága, amikor a jelentések uralásáért folyik a harc, életre-halálra? Mert ez a háború fogja eldönteni az emberiség sorsát, hogy a győztesek miféle jelentéseket juttatnak érvényre, és miféle hi-tech eszközökkel... És a leghájtekebb fegyver a történelemben mindig is a retorika, a sztóri, a koncepció, az érvelés, a duma, az „ige” volt...

Amikor nem választható külön a narratív hiba az etikai hibától

Fussunk neki még egyszer. Te vagy az órásmester. Azt gondolod: itt állok a Cserhalmi előtt, nevezzük így a kommunistát, akit rövidesen kivégeznek. (Ez is egy túlfeszített csavar a példázatban: amúgy is egy élőhálott, de rövidesen kivégzik, „ez már nem is ember”, szinte mintha egy halottnak kéne adni a pofont. Ímé, így alszik ki a lelkiismereted is. Ahogy a „naiv” író elképzeli a gonosz csábítását... Vö. „Tegyétek már meg gyorsan, uraim, ezt az apróságot, odakünn hajnalodik, indulnak az első villamosok, tegyétek meg, és mehetnek szépen haza, szabadok...”) Adsz neki két – nevezük most így – taslit az orcájára, mondjuk mintha egy félájult embert pofozgatnál éberségre aggódva. Még színészi bravúr se kell hozzá, mert nagyjából ez a valós helyzet. Izgulsz azért a hülyék miatt, próbálsz úgy csinálni, nehogy belekössenek. Ez az ára annak, hogy te, a jó ember, megmenekülsz, három lányod nem jut árvaságra, a három bújtatott gyereket nem találják meg stb. Ezzel szemben ez a szinte krisztusban egyesülteként adott két paskolás, mintha csak önmagunknak, de csak hogy éberek maradjunk, ugye, Cserhalmi barátom, egyáltalán nem nyom a latban. – A hét ember sorsának kockáztatásával szemben nagyképű, nevetségessé, buffószzerűen dagályos a „jelképes” jelentés, a főfasiszta átlátszó kis performancia-ajánlata. Nehogy már emiatt érezzem rosszul magam, gyerekek! – kiáltod magadban, te, az órásmester, nevezzük Őze Lajosnak. Nehogy már a hülyék uralják le itt nekem a jelentést. Nehogy már csak egyetlen jelentés legyen, és azt csak ők mondhatják meg. Nehogy már ezért a jelképes összegért eladják hét életet. Én jobban tudom, mit jelent ez a két pofon, mint aki kitalálta – mondod magadban.

A gonosz

Érzem az Ellenállást. Ismét csak a háborúra optál, a kibékíthetetlen ellenségesség végeérhetetlen melodramájára. Az irracionális mélymoralista végső csapásra készülő az ügyeskedő, önfelmentő szofisztika ellen. Ismét csak készíttve érzi magát, hogy „színvallásra” kényszerítsen, mintha nem ő ragaszkodna a racionalizálhatatlan, „mocskos” titokhoz (amúgy antiromantikussága és cinizmusa vadságáról ismered fel), ennek a lehetőségnek, ennek a pofonnak és kontextusának a legvalóságosabb valóságként való felmutatásához – ahol minden ízléstelen, semmi sem természetes, minden kínos; a létezés, a világ, az élet, az ember; te, és az egész mindenség végtelen titokzatossága, lélegzetelállító hatal-

massága, bonyolultsága, szépsége, részletgazdagsága, csak arra „jó”, hogy még „jobban” fájjon, hogy kellően grandiózus, felfoghatatlanul súlyos legyen a pusztulás. Maga az élet ne legyen más, mint az emiatti szüntelen, tehetetlen, nyomasztó érzés. Hogy kellően szorongató legyen már a tréning is: ne figyelj semmi másra, csak arra a sötét absztraktumra, ami a „legnagyobb hatalom”, ímé most töri össze minden reményedet, amit még a szép, boldog, izgalmas, aranykori jövőhöz fűztél. Ő a garancia, hogy ez a világ nem az, aminek te száználmas naivitásodban hinni remélted. Ez a „kényszeres ellenállás”, „a bukott angyal” szerepe és hangja. „Színvallás” gyanánt gögösen kérdezi, hol van „a te” „csodás” világod. Nézz már körül, széplélek. Ámítod magad. Ő csak realista. Ő a „próza”, a „szomorú”, a „nagy büdös”, az „objektív” igazság öncsalásuktól és szépelgésektől mentes letéteményese. Nap-sugár, szépség, „jószág”, haha, „csodás világ”? Báránny-felhő, habos torta? Haha! Nos?, ütsz vagy nem ütsz?

A Másik

A kommunikációban a Másik világa, rendszere az én világom, rendszerem is. Meghatározó, hogy a Másik, etikai cselekvéseim (tárgya? nem, hanem) egy(más) ik alanya mit gondol arról, hogy én mit gondolok, illetve hogy én mit gondolok arról, hogy ő mit gondol, ugyanis mindkettő elengedhetetlen ahhoz, hogy egyáltalán morális/etikai problémáról beszélhessünk, illetve ahhoz, hogy közelebről mifélelőről is „voltaképp”. Az etikai a Másikhoz, a konkrét személyhez vagy alanyhoz (s vele gyakran egy igen más morálhoz) való kommunikatív viszony. Tegyük fel, hogy a kommunista krisztus, a Cserhalmi, azt mondja magában, látván az órásmestert, téged, feléje tántorogni: na gyere csak, te gyáva kispolgár, tőled nem is vártam többet, félted a kis pesti bérlakásodat, az unalmas családi idilljeidet, a zsarnoki, ostoba és impotens államfeudalista rezsím által biztosított nyugalmodat, te gyáva, aki számára önmaga kis bezárt világán kívül semmi se szent, nyilván még kereszténynek is vallod magad, ördögfatty, de senki távolabb nem volt tőle, attól, hogy az egyetemes önzés szellemében nevelkedett pereputtyán kívül más embertársaira is gondoljon, a kizsákmányoltakra, a megalázottakra, a szerencsétlenekre, hogy boldogtalan utódairól már ne is beszéljünk, na gyere csak, te kis rohadék, üss meg, tudom, hogy megteszed te ezt könnyedén, annyira beszartál most, hogy egy Értelmes Emberi Eszmény mellett ki kéne állnod, tanúságot kéne tenned (az Ötödik Pecsét, tudod), és nincsenek illúzióim afelől, hogy, mint mindig, ezúttal is felmented magad, hogy iszonytató kis tettetted meg fogod tudni magyarázni magadnak a nagy sunyi opportunis-

ta szofisztikáddal, üss hát, mutasd meg neki, mennyire „rendes ember” vagy, hogy támogatom sátáni rendszerét. – Ha tehát te, Óze Lajos, ezt gondolod a Cserhalmiról, hogy ezt gondolja rólad, akkor egyúttal sajnálattal kell konstatálnod, hogy e jelképes, elég üres gesztus világméretűvé és abszolút érvényűvé eszkalálásában a főgonosszal egy húron pendülnek, és ettől valóban még nehezebb megtenni (hiszen az etikus a saját és a másik moráljához, ezek különbségeihez, lehetséges kapcsolatahoz való megértő, gondolkodó, mérlegelő, ítélő viszonyulás). De legalább nem is kell annyira színészkedni: nem nehéz a végképp elgyengültet „játszva” odamenni, ütni: uramatyám, édesfiam, hát te is pont olyan hülye vagy, mint ezek, itt? És akkor a főfasiszta, nevezzük Latinovitsnak, is boldog lehet, mert láthatja, milyen hatásos a pszichológiai kelecpcéje.

Pofonológia és materializmus

A pofon, mint a csók, kétségkívül a határeset kategóriája. Tipikusan előfordul vele, hogy szimbolikus jelentősége leuralja a fizikait. – Ez általában a kínos eset. Tönkretetheti a csókot, élvezet-, érzelem- és jelenlét-nélkülivé – vagy ha ponthogy nem, akkor meg egy életet tehet tönkre stb.

Polgári demokratikus társadalmakban a pofon szinte a gyilkossággal áll metaforikus-szimbolikus viszonyban. Mindenképp asszociálja a nyers, agresszív erő zsarnokságát, az erőszak „omnipotens” „önkéntét”. – Némiképp démonizáló (és valamelyest már tényleg keresztény) ellenreakció az erőszak korábban általános elterjedtségére. – Az arc, főleg a társas térben, a személy első számú reprezentánsa, ezért a pofon ilyen értelemben jelentősebb, mint a máshova célzott ütés. – De nemcsak szimbolikus vonatkozásai vannak. Ha sportoltál már, az közelebb visz a materiához. Például háromszor ütöttél meg valakit (/ütöttek meg téged), ebből kétszer véletlenül foci közben. Több tapasztalatod lett a pofonról, mint annak, aki azért nem sportolt soha, mert az sérülésveszélyes, és minden felnőttek közötti fizikai kontaktust szemérmetlenül agresszióknak (vagy/és szexnek) olvas. És más tapasztalatod lesz, mint Kantnak, akinek a kultúrájában (Königsbergben) a pofon lehetett a második számú gyereknevelési eszköz, az érényesség után. (Miben különbözik szimbolikus, szociokulturális stb. az elfenekeléstől, a kukoricára térdepeltetéstől stb.) De a felnőttek közötti pofon már ott akkor *casus belli* lehetett, akár kocsmában, akár palotában, akár polgári lakásban csattant el. Szemben az átlag keleti, pl. a Königsberget övező szláv, vagy a magyar kultúrákkal, ahol „még a 20. szd. elején is” legitim volt a szolgának vagy az asszonynak adott pofon, ütlek. Sőt, általános isko-

lás koromból (70-es évek) emlékszem egy fülem halatára elhangzott szülői megjegyzésre, miszerint ő felhatalmazta a tanárt, hogy ha rosszkodik a gyereke, akkor a tanár „nyugodtan” lekeverhet neki (mármint a gyereknek) egyet. Ez megint más kontextus, más pofonfogalom, -értelmezés, -szimbolika.

A pofon polgári demokratikus démonizációjának egy további oka lehet, hogy a felnőttek között első-sorban úr-szolga viszonyban (volt) lehetséges („természetes”). De mivel az már nincs, elvileg egyenlők vagyunk, és pedig épp azóta, amióta nem lehet csak úgy megütni egymást, annak a közösségnek a törvénye tiltja, amelyhez mindketten tartozunk – a megalázás kézenfekvő formája lett. Így viszont a rá vonatkozó tiltás csak növeli a pofon „retorikai” hatását – akár a káromkodás, mely nem is annyira tematikus-praktikus (nem istent vagy a szexet akarja szóba hozni), hanem inkább a törvény-, a szabály-, a normasértésre irányuló normális önkéntelen figyelmet akarja „magára” vonni. Annak a megfoghatatlan démonnak a materializációja lett a pofon, amely a demokratikus társadalomban is kísért: itt is csak elvileg egyenlő mindenki, gyakorlatilag nem. Jogállamban a pénz stb. a fegyver, de itt ugyanúgy vannak elnyomó, másokat levevő és semmibe vevő nagyhatalmúak – és vannak hatalmatlanok, elnyomottak, kizsákmányoltak. Őket – szimbolikus értelemben persze, de az igazat kifejezve – nap mint nap pofon ütnek az arcátlanok, a nem az egész(séges) közösség boldogságát szem előtt tartó martalócok, zsarnokok, korruptak, közönséges és jogilag legitimált tolvajok, rablók, politikusok, jogászok, pénzemberek, hivatalnokok, farizeusok, az így gazdagok és „sikeresekek”. Ebben igaza van Jézusnak és Marxnak, akik elsősorban radikális demokraták. („Rabszolga felkelés a morálban” – mondja rájuk Nietzsche, aki már csak örülten érte meg, hogy a szocdemek kiterelik a sok-sok munkában és egzisztenciálisan aggodásban megfáradt birkát a májusba, hátha kiderül, hogy nem is mindörökre csak birkák és bárányok. – És ni, csak nem Nietzsche könyvét olvassa a városligetben az a munkás asszony? Akinek az előbb azzal udvarolt egy asztalos, hogy bizony el kell mennie megnézni Botticelli Primaveráját, hogy lássa, tényleg mintha róla mintázta volna a mester a három táncoló leány közül a jobb oldalt.)

De a démonizáló erők gyengeségét az mutatja, hogy ha nő ad férfinak pofont, az szinte legitim. Talán mert itt sem a megalázás, sem az erőszak nem (vagy ritkán) lényeges aspektus. És ezek nélkül az ügy egyszerű lesz, mint a pofon. Mi mással fejezhetné ki világosabban, egyértelműbben a gyengébb az erősebb erőszakosságával kapcsolatos érzelmeit és álláspontját. Mi mással fejezhetné ki világosabban, egyértelműbben az érényes a törvényszegő erőszakosságával kapcsolatos érzelmeit és álláspontját. – Ezzel rokon az a metaforizációs irány,

amelyben pofon a felébredés, a magához térés, a kijózanodás hirtelen, durva formáját jelenti. „Kaptam az élettől egy pofont”.

Satöbbi. Természetesen nem a pofon legitimációjáról van itt szó, csak arról, hogy van élet a pofonon túl, viszont nincs a gyilkosságon túl. Márpedig a főfasiszta a pofonod hiányában ezt helyezte kilátásba. Amelynek az ő szcenírozásában a lehető legszűkebb értelmezése a „kötelező”: a megalázás jelölője, performatív aktsa. Tkp. nem is a te pofonod ez, hanem ő pofoztatja meg veled a Cserhalmit, „mert megteheti”. Ez a börtönőr és a fiatal tiszt által neked adott pofonokat is jellemzi, bár annak elsődleges értelme a veled szembeni „hatalmának” demonstrációja, bizonyítása lenne: ő akkor üt meg téged, amikor akar, te viszont soha nem „mered” megütni őt, vagy ha mégis, véged. „Tehát” „az övé vagy”, „úr feletted”. Megcsinálod, amit parancsol. Ütssz, te is részt veszel ennek a „homunculusnak” a végső meggyalázásában (még a derék polgárokkal is megpofoztattuk a halála előtt, hogy rájöjjön végre, és mindenki lássa, hogy nincs kegyelem az elenségnek) – „tehát” gyáva kis cinkos lettél, aki meghunyászkodott a hatalma előtt, úgyhogy kuss, elkárhoztál, velük vagy, be vagy írva a nagy könyvbe, bizonyíték mellékelve.

Ennek a pofonnak a dramaturgiai funkcióját betölthetné a leköpés is. Ez tisztábban mutatná fel a gesztus szimbolikus jellegét. A leköpés – fizikailag – egyáltalán nem fáj; viszont kifejezetten és elég egyértelműen a megalázás, megvetés jelölője. A pofon(ok), a verés természetesen fájhat, lehet a fizikai kényszer, erőszak eszköze (a fasiszták ekként is használják), de tőled nem várnak el ilyesmit. Nem kínzásra „kérnek”, hanem egy kifejezetten leköpésszerű pofonra.

Ugyanakkor a fasiszták világában a pofon kontinuum a gyilkossággal. Itt az a lényeg, hogy azt csinál az ellenségével vagy mással, amit akar – és amaz ellenállásának mértéke szabja meg, hogy elég-e csak verni, vagy ki is kell nyírni. Ez a Latinovits „ördögien zseniális” szcenájára is igaz – ezért kínos és ízléstelen az a hőstörténeti zengés, a mértéktelen, követelőző és fenyegető elkomorodás, ami a filmet és érdeklődő nézőit olykor elfogja.

Számokba fojtva

Nem? Ez sima ügy. Ha nem „ütssz”: paskolsz barátságosan, bárhogy számolod, az 0:8. Egy, engem lenyomnak, kettő: három gyerekem árván marad, három: három bűjtatott gyerekem életveszélybe kerül (a Cserhalmi meg így is, úgy is). Ezzel szemben valami erőltetett szimbolikus jelentés – ne már. A sztori,

az elbeszélés, a szimbolizmus, a művészet itt lesz egy kicsit nagyképű. Vagy projektív? Még azt is mondatja a Latinovitscsal, hogy „Sajnos elkerülhetetlen, hogy be ne mocskolják a kezüket, de otthon meleg vízzel könnyen eltávolíthatják, nyoma sem marad a bőrükön.” Még ezt az igazságot is beveti a hazugság mustármagjai közé, csak hogy örök örült ágnesasszonyokká tegye őket, akik hiába próbálják lemosni magukról ezt a mocskot. (Mi lehet a jó neki ebben? – Ja, hogy neki nem jó kell, hanem rossz? Aha... ezt nem értem.)

Egy kevésbé paranoid, a gonosz irracionális hatalmában nem ennyire hívő, arányosabb változat az lenne, ha Latinovits kivézetten tíz (10) ember elé, és azt mondaná, kedves uraim, attól tartok, önök egy roppant sajnálatos tévedés folytán kerültek ide, amiért is fogadják elnézésünket, önök szabadok, búcsúzóul és tanúságtételül csupán azt kívánom önöktől, hogy, itt ez a géppisztoly, lőjék le szépen ezt a tíz embert. Erre egyfelől azért van szükség, mert, tudják, az ország e szorult gazdasági helyzetében egyenesen pénzpocsékolásnak nevezhetjük, hogy (a tíz kivégzendőre mutat:) e söpredék eltakarítására hóhérmunkáért fizessen az ezer sebből vérző nemzet, amikor akadnak önkéntesek is. Másfelől azért szükséges e csekély szívesség, mert, tudják, az én kedves barátom (Nagy Gáborra, a fiatal, öncélúan kegyetlen fasiszta tisztre mutat) kételkedett az önök megbízhatóságában – kérem, bocsássák meg neki, de, tudják, fiatal még, és az emberismeret a jelek szerint még nem a legerősebb oldala –, de ezzel a jelképes kis gesztussal alighanem meg tudnák őt győzni. Ha pedig, amit a magam részéről kizártnak tartok, mégiscsak neki lenne igaza, akkor a világ olyan alacsony morális szintre került, amit az önök nemes lelke képtelen lenne elviselni, ez esetben pedig, megígérhetem önöknek, hogy ő szíves örömet elvállalja önök helyett amaz utolsó, ám roppant kínos feladatot, hogy egyszer s mindenkorra megszabadítja önöket e morális gyötrelmekről.

Itt 7:10 az arány, ez gólból is sok, hát még gyilkosságból. Ez már így etikai probléma lenne. Plusz bekúszhatna az egyik legősibb etikai és epikai probléma: a 7 a te és szeretteid élete, a 10 meg idegenek – és ezen a terepen lehet csak gusztustalankodni igazán...

Különösen kínos körülmény ebben az arányosabb változatban, hogy mintegy morális és etikai kötelességed, érdeked, hogy feljavítsd 7:10-re a 0:17-es arányt (ha nem lövöd le ezeket, akkor 1. majd kivégezi más helyetted, 2. téged megölnék, 3. árván maradnak a gyerekek). Így hetet legalább te rúgsz nekik, és ezért bevállalod még az áruló szerepét is, mert, mondani sem kell, sokan rögtön találgatásokba bocsátkoznak afelől, miféle fatális oka lehet annak, ha va-

laki tíz öngólt rúg. *Tudod, aki kivégezte azt a tíz szerencsétlent – így emlegetnek majd. Vagy gondold el azokat, akik harcosan kiállnak melletted, vagy sunyin szimpatizálnak veled, sőt irigyelnek, hogy te ilyen nagy esemény hőse lehettél. A szerencsés flótás, 10-et egy csapásra. Kötelező volt neki. Ha nem teszi, még nagyobb hibát követ el.*

A szakértő szárnyát szegi a képzeletnek

Mert ez mind olyan kimódolt, mint az összes tragédiát akaró, tragikusban cuppogó sztori – van belőlük elég. Nem lehet 7:10 az arány, csak 0:0. A helyzet ugyanis az, hogy itt mi senkit nem szeretnénk meggyilkolni, mi itt 0 embert szeretnénk meggyilkolni, megalázni, megszorítani, ezzel szemben a 17 közül csak 1 is – nem egyenlő 17-tel? Ezt a meccset, ezt a sportágot kihagyjuk. Jó reggelt kívánok, kedves hallgatónk, ez itt az Ember Hangja. Az emberölés abszolút tabuja fontos szimbóluma annak az elvnek, hogy ne pusztítsd az életet, mert az élet szent, az élet az isten, mondja szakértőnk. Egy betelefonálónk kérdésére, miszerint egy csótányt el lehet-e taposni, szakértőnk azt válaszolta, ha nem undorodik tőle, és a csótány hagyja, akkor el. De nem kötelező. Egy másik kérdésre, miszerint ha te nem ööld meg a Cserhalmit, akkor az egyik lányodat megölik, akkor mi van, szakértőnk azt válaszolta, hogy természetesen senkinek nincs annyi ideje, hogy az efféle történetekbe igazán belegondoljon, mondván, túl sok fáradtság, és nem éri meg, mert, mint mondotta, attól tartok, a „Miként kellene cselekednem egy ilyen helyzetben” játék számára végtelen számú és változatoságú helyzet állítható elő, és mindnek van egy vagy több leghelyesebb megoldása. Ám elsősorban azokkal a helyzetekkel érdemes foglalkoznunk, amelyekben benne vagyunk. Vagy legyünk, ha lehet. Legközelebb majd akkor szóljatok, ha a „Hogyan lehetne az ilyen helyzetek létrejöttét elkerülni” című programot tűzitek műsorra. Nem vállalom viszont a részvételt a „Történetek, amelyekben csak tragikus lehetőségek közül választhatnak a hősök” című műsorban, hiába hívtok. Kedves hallgatónk, ne feledjék, élő adásban vagyunk, és az Ember Hangja nem vállal felelősséget riportalanyai véleményéért, a szerkesztőség nem feltétlenül ért egyet a műsoraiban elhangzottakkal, sőt, olykor kifejezetten elítéli azokat, miként a reklámokat is, melyekkel mindazonáltal most kénytelen megszakítani adását, hogy tovább szolgálhassa Önöket.

Jelentés és feljelentés

De vajon kik azok, akik kételkednek abban, hogy ezzel az órasmester megnyerte a két pofon jelentéséért vívott háborút? S miért hiszik, hogy ők a győztesek?

Csak hogy legyen egy olyan mondat is, amelyik tiszta jambikus pentameter?

Akiknek az, hogy e szöveg narrátora ennyi szabad függőt használ, önmagában gyanús, komolytalan léhaság, bűnpártolás? Vajon miért lehetetleníti el, hogy a bűnüldözés lokalizálja a bűnelkövetőket, hogy az igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás kezére kerüljenek végre?

Rendben. Köpök. Feljelentem önmagam, Őze Lajost, mert hazafelé menet nem engedtem le a kezem. Nem viselkedtem normális járókelőhöz méltóan. Úgy csináltam, mintha valóban és jóvátehetetlenül meggyaláztak, megrontottak volna. Mintha a Latinovits tényleg győzött volna. Feljelentem a szegény kocsmáros, aki volt olyan marha lelövetni magát egy magakellettő műmájer képzeletszegény kis melodráma miatt. Feljelentem mind a négy főhőst, amiért nem tudnak gondolkodni, pont amikor kellene, nem tudják az igazat érvényesíteni, amikor itt lenne az ideje. Az igazat mindenki kénytelen elismerni, bár, igaz, ami igaz, van, aki ezután még nagyon sokáig húzza az időt, játssza az ér(in)tetlent, ezt kénytelen vagyok elismerni, még nagyobb igazságtalanságokkal mér csapást a szép idő(k)re, kedvre, reményekre, Lillákra. De az értelmezés hatalma ugyanakkora, mint azé, amit értelmez. Feljelentem őket, amiért elfelejtik, hogy mindenkinek és minden cselekedetének ugyanakkora, végtelen a hatása, a jövőre és a múltra nézve is; hogy mindenki megváltó. Hogy a jó példa erősebb, mint a rossz, tehát érdemes könnyedén, figyelmesen, okosan, szépen, igazságosan, korrekten, eredetien: jól csinálni a dolgokat. Hogy játsszák a kisembert, akiken semmi se múlt, ők, bár esendők, de lényegében jók voltak, de akiken átgázolt a történelem, akik kénytelenek *lettek* elismerni a náluk sokkal hatalmasabb gonosz végső győzelmét. Ha ezután felbukkanna még a világban egy bús pillanatnyi idill, azt is megfertőzi azonnal a legnagyobb gonoszszágra rögzült rögeszme: nem enged más hangot, más műfajt, más stílust, más esztétikát. Feljelentem a forgatókönyvíró, a rendezőt, a fényképészt, amiért olyan tragikusak, mintha megsemmisült volna az igazság, a szabadság, a szépség, mintha a tragédia lenne a leghatalmasabb, a világ és a történelem szerkezetét képező műfaj, mintha a jó nem lenne jobb, vonzóbb, érdekesebb, hatalmasabb, most, azonnal, mindig.

Úgyhogy ki is egyenesítem magam, kezem természetesen dolgozik a billentyűkön. Odakinn napsugár a lombok közt, szél.

Elfojtás és elnyomás. A stílus kardja

Ez csak egy film.

Ez csak egy meditáció.

Ez csak egy valóság. Szóval, ha megcsinálod ezt a 2 pofont – vannak ezek a *meg-* igekötővel digitálissá tett igék: megüt, megesz, megvált, megbasz, megtud – akkor, igen, az nagy valószínűséggel azt is jelenti, hogy nem nyilvánítottad ki kellő nyomatékkal a te igazságodat. Nem határoltad el magad eléggé. Nem adtál neki hangot, simán meghunyászkodtál. Demonstrálta, bizonyította, hogy erősebb nálad, a jónál, és te simán teljesítetted gonosz (noha elég üres) ultimátumát. Hogy gondolhatod, hogy te jó vagy, ha ennyire simán teszed, amire a gonosz kényszerít? Ha nincs kinyilvánítva az igazságod, akkor nemigen létezik. Akkor a te értelmezésed nem kelt életre, nem vesz részt a játékban, nem válik a világ részévé, valóságossá. Jó: hülye lennél... Na jó: tiszteletre méltó lennél, ha kinyíratnád magad, mint a kocsmáros – de emígy meg, épp a sorsdöntő helyzetben, túl sokat nem tudtál tenni a hülyeség, a rossz ízlés, a gonosz, a szenvedés ellen.

Reméljük, nem lesz mit titkolnod rajta.

Az igazság(od) ki nem nyilvánításának következménye az elfojtás, az elfojtásé az elnyomás.

Erényes közegben ritka a bűn, az emberek nem a konfliktusaik eszkáálásában utaznak, és így oda tudnak figyelni a dolgokra, egymásra, ráérnek a jót gyarapítani, gazdagabbak, egész életnívójuk magasabb, egészségesebbek, szabadabbak, fegyelmezettebbek, tárgyilagosabbak, hatékonyabbak, nyitottabbak, megbízhatóbbak, örömcentrikusabbak. A hétköznapi életünk azért ritkán ilyen tömény sötétség, mint a filmben. Az ilyesféle helyzeteket egyáltalán nem nehéz kivédeni.

És amikor nehéz, vagy nem sikerül, ott te már vesztettél – csatát, országrészeket, sok mindent – de neked a játékot kell megnyerned. A filmbeli valóságban a pofont élve csak egy módon kerülheted el: ha zseniális vagy. Pl. ellenállhatatlan retorikával, gyors és szellemes dialógusban győződ meg a Latinovitsot, hogy miért rossz az egész, amit csinál, ahogy gondolkodik. Vagy valami hasonlót. Ha nem, akkor arra a stílusproblémára vagy utalva, hogy miként cselekszed meg dicsőségesen normálisan, a lehetőségekhez képest intaktan és ugyanakkor minden fontosat mindenkinek kifejezve, azt a rossz ízlésű otrombaságot, amelyhez ennyire ragaszkodik.

A stílus az, amitől minden tény csupán (átlagosan) féligazság.

A zsarnokság, a totalitárius uralom mindenekelőtt a rossz stílus uralma. (Végtelen számú jó stílus van.) *Az ötödik pecsét* című film közelről ismeri és mutat-

ja ezt a világot. A paranoid és depresszív „kultúrát”, avagy „titkos” összeesküvést (maguk se tudják, annyira titkos – „mindent” annyira nyilvánvalóvá tenni, hogy már ne vegyék észre): ahol végtelen apróságokig lemenőleg olyasmikre kényszeríti alanyait a rejtélyes megaszubjektum, az emberek egymást, hogy ne tudják jól, kedvükre csinálni a dolgukat, frusztráltak legyenek, mert „mindenki” az; az emberek ne legyenek maguknál, és egymásnál, őszintén, valami közös, mindenkinek jó ügyön dolgozva; esetlenek legyenek, megfélemlítettek, bénák, gőgösek, autisták; ne érezzék jól magukat. Ez nem szűnt meg a rendszerváltással, azóta is van, előtte is volt: régi, és nem csak magyar, szerencsétlenkedés.

Minden mozdulatodon látszik minden megfontolásod, küzdelmed, erényed, kudarcod stb. végösszege. Minden történeteden érződik minden, ami veled történt. A stílus az angyalok nyelve, az áttetszőség, a nyitott könyv, melybe tömörebb és aprólékosabb, szellemesebb és informatívabb formákban van beleírva a sorsod, mint ahogy te el tudod mesélni. Akik félnek ettől az áttetszőségtől, azok az elfojtás-elnyomás kollektív tudattalan rendszerét kénytelenek erősíteni.

Hogy mi fordulhat elő a környezetekben és mi nem, hogy mi fordul elő meglepően sűrűn a környezetekben és mi nem, az sokkal inkább múlik a stílusodon, mint a deklarációidon, demonstrációidon, kapcsolataid és konfliktusaid dramaturgiáján, bár nyilván mélyen összefüggnek. A tulajdonképpeni e(szté)tikai zseni épphogy a tragikus formák megelőzésében zseni. Gyorsabb, mint a háborús, a tragizáló erők. Mire azok szokásos fegyverükhöz kaphatnának, azon kapják magukat, hogy eszükbe sem jutott a fegyverükhöz kapni. Ez a képesség stílus nélkül aligha lehetséges.

Hiba vs. bűn; fikció vs. valóság

A narratív, azaz poétikai, azaz esztétikai hiba jelenlegi kérdésirányunk szerint egyben (részben, eredendően, lényegében, valamiképp stb.) morális, erkölcsi, etikai hiba.

Ha egy jogi perben kéne nyilatkoznom arról, hogy egy regény vagy vers vagy film lehet-e mondjuk gyilkosságra való felbujtás, az esetek nagy százalékában inkább (azt hiszem, minden eset egyedi) afelé érvelnék, hogy nem. Azért, mert az irodalom, a művészetek lényegileg játékok. Komolyak, nagyon hatnak a valóságra stb., de keretelve vannak. A kereteken belül vadul kísérleteznek (a valósággal és lehetőségekkel), és az jó, ebben áll a művészetek kétségbevonhatatlan jelentősége, sőt társadalmi haszna. Itt is van gyilkosság, gyakran valószerűbb a valósnál, de a valóságban mégsem hal meg senki. Itt is van baj, valószerű, de a valóság-

ban mégis inkább nevetünk, vagy ha mégse, legalább tanulunk, vagy ha mégse, legalább felállhatunk a végén, vagy a közepén, és új életet kezdhetünk.

Másfelől persze ezek a játékok a valóság legvalóságosabb részei. És nemcsak mint valóságos intézmények, valóságunk keretezett kísérleti terepei, hanem egy mélyebb, szerteágazóbb értelemben is. Az irodalmi-művészeti kultúrák, különösen a narratívák, mindig is döntően orientáltak a valóságot, az emberek világhoz való viszonyát, szereplehetőségeit, történeteit, képzeletét – életét. Az irodalom vagy Hollywood mélyebben befolyásol minket, mint valóságunk mindennapi történetei; fiktív hősök inkább, mint az átlag osztály-, munka-, polgártársaink.

Minden történetnek van „metaleptikus” (Genette) feszültsége. Vagyis lépten-nyomon felbuknának azok a lehetőségek, ahol az elbeszélő történet világa és az a világ, ahol ezt a történetet mesélik, hirtelen összeér, egymásba hatol. A „kis elbeszéléseknek” (Lyotard) a mesétől a ponyvaregényig elemi mozzanata, illetve használati módja az elbeszélés átélése, lehetséges valóságvonatkozásainak realizálása, a saját létlehetőségekre olvasása, szereplőknek a személyes imágókra és szkriptekre gyakorolt metaleptikus hatékonysága. Az olyan „nagy elbeszéléseknél”, illetve „metanarratíváknál”, mint amilyen a zsidó-keresztény vagy az utópista eszkatológiák, ez egyenesen hermeneutikai követelmény, pragmatikai utasítás. Ezeknél körül fog minket, benne vagyunk egy nagy történetben, melynek tudjuk az elejét, végét, és mi valahol a kettő között ágalunk. Szereplői és egyben alakítói vagyunk a legfontosabb történetnek. De „a történelem”-nek nevezett metanarratíva is hasonló. Itt épp úgy alakít bennünket a nagy elbeszélés, ahogy mi is alakítjuk azt, hiszen szereplői vagyunk.

Ezek talán épp azért olyan életképes képződmények, mert az emlékezetet és a képzeletet, a valóságot és a művészetet automatikus etikai kontroll alatt tartják (próbálják tartani). Az irodalom-művészet jogi, politikai és efféle direkt kontrollja nem üdvös – ezeknek az irodalmi-művészeti keret biztosítása és kontrollálása a dolguk, nem az, hogy direkt *beleszóljanak*. (Közvetve úgymint minden beleszól mindenbe.) Az esztétika, az etika, a politika természetesen különböznek egymástól, ám abban hasonlóak és hatalmasan összefüggnek, hogy mindegyik univerzálé. Az emberi cselekvések egészét, minden lehetséges aspektusát lefedik – egyéb univerzálék mellett persze. Más-más a közegük, fő szempontjuk, megközelítési módjuk, de lényegükben nem lehet egymástól függetleníteni őket. Nem lehet jó politikai húzás az, amelyik aljas és csúf, etikailag és esztétikailag tarthatatlan. Nem lehet éretnyes cselekedet, amelyik politikailag inkorrekt és poétikailag szar. Nem lehet jó az a műalkotás stb., ezt már mondtam.

Válasszon két (három stb.) rossz közül!

A *Sophie választása* című műben (William Styron, 1979) Sophie nyomasztó életét követhetjük nyomon, míg nem találkozik Stingóval (az elbeszélővel), potenciális szerelmével, akinek először meri elmesélni élete szörnyű titkát: anno Auschwitzban egy gonosz náci tiszt arra kényszerítette, hogy válasszon két gyereke közül, az egyiket azonnal kivégzik, a másik életben maradhat. Sophie a lányát „küldte” halálba, fiával viszont – hiába Stingó minden jófejsége, kiút-lehetősége, szerelme – végül közös öngyilkosságot követnek el. Ez a történet jól modellál egy nagyon is valóságos figyelemszerkezetet és érzületet. Sokféleképp, sok aspektusát leírták már. Kezdve a „double bind” (Bateson) szociálpszichológiai fogalmán: olyan helyzet előidézése, amikor csak két rossz közül lehet választani. A minden reménység nélküli elbeszélések – egy durva példa Kusturica: *Cigányok ideje* – és rendszeres fogyasztóik aggodalommal töltönek el. A két legelterjedtebb történelmi népbetegség tünete, a paranoid projekciók és a neurotikus kényszerességek uralják őket: a rosszat, a kínosat állítják figyelmük centrumába. Más nem érdekes. Konfliktus, bosszú, gyűlölet, tragédia. Szomorúság, reménytelenség, keserűség, szorongás. Ilyenek. És a terem(ő)dés, az öröm, a kreativitás, a játék, szépség, elegancia stb. szóba se jöhet. Maximum mint örökre elveszített, soha el nem jövő.

A probléma „történelmileg” nyilván „a valóságban” képződik, amelynek aztán a tragédia lesz az első szisztematikus reflexiója. A reflexió a gyógyulás egyik legfontosabb lehetősége. Ám a tragédia – már csak régi, masszív respektusa miatt is – a fent jellemzett neuro-para beállítódások gyengéje. Ezek számára a katarziszról szóló klasszikus tan – mely didaktikailag hasznosként, etikailag nemesítőként legitimálja azt a műfajt, melynek kötelező szabálya, hogy a háborúságig kell eszkalálni egy ellentétet, és a pozitív hősnak meg kell semmisülnie – csupán ürügy arra, hogy a tragikusban tocsogjon, hogy legitím módon dagonyázzon a rosszban. És erre már a gonosz a jobb szó.

A tragédia tehát önmagában, e(szté)tikailag igen kényes műfaj. Gyakori és jellemző, főleg középszerű alkotók (és befogadók) esetén, hogy a tragikus műnek eleve nagyobb a respektusa, mint a könnyednek, vidámnak, ironikusnak. Ebbe a mocsárba az egész magyar kulturális-művészeti hagyomány nagyon mélyre süppedt.

Az értelmezés 50%lössége

De végső soron, mint Roland Barthes fogalmaz: „Mű tervez, olvasó végez.” Az értelmezésnek kb. ugyanakkora a hatalma, mint annak, amit értelmez. A klasszikus művek erénye, hogy ezzel szembesítenek. De a rossz esetben kiélesedik ennek a jelentősége. Arra nem érdemes rosszat/ul reagálni, mert csak gyarapítjuk. Ha szörnyűség ér, te vagy a kiválasztott, a zseni, a stb., aki megoldja, megakadályozza, szétfoszlatja, jobba keveri, de legalábbis nem terjeszti és tetézi. Azzal, hogy hogyan dolgozod fel: jól, szépen, hatékonyan és szellemesen. Persze ha nem csak a szörnyűségek választanak ki, akkor abban vagy igazán zseni, hogyan veszed elejét a szörnyűségnek. Ebben a kettőben mérhetetlen az e(szté)tikainak a politikai jelentősége. Ez „a valós” (a legkülönbözőbb módokon mesélt és folytatott) események, történetek, a történelem esetében is így van. Hayden White is felveti *A történelmi cselekményesítés és az igazság problémáját* (1994): ha bármiféle történetet, főszereplő-sorsot tragizálva, vagy a tragédiára emlékeztető módon mesélünk el, akkor az felmagasztosul? Mint Andreas Hillgruber (történelmi szempontból kifogástalan) munkájában a Wehrmacht keleti fronti erőfeszítéseiről és bukásáról? Amellyel kapcsolatban felvetették a kritikusok, hogy hát ez nagyon szomorú történet, és milyen műfajt választana a holocaust (történelmi szempontból kifogástalan) ábrázolásához? Avagy, másfelől: tragikus eseményről csak és kizárólag tragizálva lehet beszélni, minden más hang, stílus, műfaj blaszfémia? Ez a gonosz édene lenne: elég egy gonosztett, és ezzel örökre megátkozta a jövőjét. White a *Maus* című képregényt hozza példaként. De még jobb példa (a White írásánál 3 évvel későbbi) Roberto Benigni *Az élet szép* című filmje, mely – noha szintén nem realista és dokumentarista – jobb szellemiségű, mentálisan egészségesebb, e(szté)tikailag frissebb, és nem utolsó sorban történelmileg igazabb alkotás, mint amelyek kiúttalanul és reménytelenül, folyton egyetlen metafizikai vészharangot kongatnak. Érzékeny, jól didaktikus. Úgy vicces, kőkemény poémokkal, hogy nem blaszfém; a történelmi igazságot és Auschwitz tragikumát nem keni el. (Kicsit monologikus film: a főszereplőn kívül mindenki arctalan, a náci, a fogolytársak, sőt a fia és a felesége is.)

Nietzsche *A történelem haszna és kára az élet számára* című fiatalkori írásában azt mondja, hogy a felejtés nagyszerű képesség. A fiatalságnak nem szabad megtanítani minden szutykot, ami történt a történelemben. Ne a jóvátehetetlennel bénítsuk, mi köze hozzá. Hadd koncentráljon saját erőire, hadd csináljon eredetit. Hadd irányítsák a saját életszükségeit, és ne a holtak, a rosszul voltak birodalma. Aligha véletlen azonban, hogy a *Zarathustrában* már a múlt megváltása a tét. Közben rájött, hogy a(mi) rossz (volt,) mé-

lyebben, szerteágazóbban van jelen, él túl, hogysem egy egyszerű (rengeteg bonyolult) felejtés semmissé tehetné. Zarathustra tanítása az „ugyanannak örök visszatéréséről”, ha valaki hajlandó belegondolni, remek komplex teszt: ez az élet, ahogyan most éled, még végtelenszer ugyanígy fog megtörténni veled. Természetesen végtelenül szabad (is) vagy: nem emlékszel a végtelenszer megtörténtre. Cselekedj úgy, hogy végtelenszer vállalhasd. Hogy azt mondhasd: így akartam! De abban már nem vagyok biztos, hogy a múltamban mindent „Így akartam!”-má kéne változtatni – ma már okosabb, ügyesebb vagyok *annál*, és ha már akkor is ilyen okos és ügyes lettem volna, akkor ma már jóval okosabb és ügyesebb lennék. Türelmetlenség? Vagy csak a kritikai, fejlődéselvű gondolkodás lényege? Mindenesetre a leibnizi feltevés, vagy bizalom, miszerint a lehetőségek közül mindig a legjobb valósul meg, számomra túl absztrakt.

Van ilyen? Már igen?

Az ötödik pecséttel (igen értékes film amúgy, sok szempontból) az a baj, köszönjük a felismerést nem utolsó sorban hibáinak, hogy túl kevés fogalma van a gonoszról.

Vagy túl sok?

Nem, vagy félig, írja le jól a valóságos megjelenését. Épp a legfontosabb pontokon valószerűtlen. A főgonosz figurája és világa, amire ki van hegyezve a sztori, a valóságban nem igazán létezik. Talán részleteiben. Talán voltak-vannak részben hasonló ambíciójú emberek, ilyesféle motívumok, történetek, de igen kimódolt – és inkább *paranoid projekció*. Hozzá van keverve egy kis nietzschés, de az is amolyan nácis kiszerelésben. Talán a *Cion Bölcsőinek Jegyzőkönyve* (amúgy eredetileg szintén fiktív) beszélőinek nézőpontja, és ennek lebutított változata a 20. szdi magyar (stb.) náciáknál. Illetve a legsötétebb gulágláger-történetek világa jut még eszembe, ahol a nettó gonoszság, a minél ocsmányabb aljasság „verseny” zajlik. Keleties, orális-anekdotikus műfaj, ma is sokaknak mitológikus-valóságformáló második anyanyelve a preposztsovjet térségben.

Inkább kevéssé realiztikus fikciós műveknek gyakori toposza ez a meglehetősen motiválatlanul, ám százszázalékosan gonosz figura. (A klasszikus mesékben is megvan, de a 20. szdi filmtömegtermelésben találkozhatsz vele gyakran.) Itt épp az a különös, hogy – noha a fikció és a narratíva a valóság egyik első számú alakítója – ebből a sátánszerű főgonosz-figurából mégsem látunk túl sokat a valóságban. Az ördögi pszichológus, a zseniális gonosz figurája általában sem élet-szerű toposz, hát még magyar-nyilas kontextusban. Ez

a Latinovits-féle konstelláció különösen valószerűtlen az adott történelmi szettingben. A magyar nyilasuralomról sok rosszat el lehet mondani, de ennek természetét Latinovits figurája egyáltalán nem (jól) reprezentálja. Nagy Gáboré inkább, de még inkább a Maczák nevű börtönőr. Ezek sokkal ismerősebbek – és minthogy valóságosabbak, bizonyhogy félelmetesebbek, mint az a paranoid árnyalak.

Mert a valóságos gonosz elsődleges formája is inkább ilyesmi: a tömeges butaság és nemtörődömség, a tehetetlen, nem találékony, frusztrált agresszivitás, a terror könnyen elérhető hatalma. Főleg ilyenek, semmi finesz. (A bonyolultban sokkal inkább megbízom, mint a kényszeres leegyszerűsítőben. Az ember esetében az intelligens és a jó inkább egyenesen arányos, mint bármi más.) A gonosz inkább a reménytelenül kisztílú. A butasághoz áll a legközelebb. Nagysága esetleg butaságának és kisztílúságának végtelenségében, makulátlanságában lehet. A tömegességében. Érdektelenség, értetlenség, érzéketlenség – ezek a fő fegyverei.

Nagy Gábor figuráját jól ismerjük: arcátlan és ostoba. Hatalmát úgy viszi színre, demonstrálja kényszeresen, hogy ő „bármit” megtehet (amit amaz nem). És a „bármit” persze képzeletszegény otrombaság, egyszerű, nyilvánvaló igazságtalanság, butaság, értelmetlenség, rombolás „kell” legyen, pl. kurvázza a jóravalló, ráadásul vallásos ember feleségét. Tényleg ez a legfontosabb dolga, erről szól a hivatala, ettől jó neki, ettől fognak előbbre menni a dolgok? Nyilván nem, és pont ez a lényeg. Ha nem is világos, hogy a „teheti” demonstrációja miért „szükségképpen” rossztétemény, bűn, mindenesetre ez a figura realiztikus: ilyen van.

Nagy Gábor inkább a szimbolikus megalázás és elnyomás, Maczák a fizikai. Ő az egyszeri, mindenre kapható kápó, verőember. Az otthontalan, világtalan, lelkiismeretlen, felelőtlen „kisember”, akinek nincs önálló morális és etikai létezése, ő „csak” végrehajtja, amiért fizetik. (Ha már azon „kiválasztottak” egyike a sokmillió koldus országában, akit fizetnek.) Ilyenből is lát(t)unk jó néhányat.

Latinovits figurája a Nagy Gáborénak egy hájtek változata akarna lenni. Nagy Gábor említett (kurvázós) megalázási jelenete után – melyet úgy nézett végig, mint professzor a tanítvány szakmai gyakorlatát – azt mondja neki: jó, jó, nem volt rossz. De ezzel a módszerrel nem tudja őket igazán, belsőleg megtörni. Kifelé meghunyászkodnak, de belül ellenállnak. A cél az, hogy teljesen bemocskolódjanak, önmaguk előtt is erkölcsi hullák legyenek.

Mi?

Van ilyen ember?

Az Emberek Minél Nagyobb Boldogtalanságát Akaró, Életét És Képességeit Erre Feltett? A Gonosz Birodalmát, Ahol Mindenki A Legrosszabbul Érzi

Magát, Tudatosan És Szisztematikusan Építő? Hogy egy intézményben „hivatalos” politikai krédóként ezt a dögunalmat képviseli? Mit akar ő azzal a tömeg erkölcsi hullával? Hol jó az neki? És ez ráadásul még egy igen intelligens ember lenne? Afféle „zenialis gonosz”? Csak nem épp az intelligenciája tette gonosszá?

Ezt a figurát valószerűnek csak akarni lehet. Az örületnek ezt a valószerűtlen formáját már „birtokon belül”, uralmon levőnek vizionálni – ez a saját örület tünete. Ezt tudja a figura: ráismeresz? akkor rosszul látsz, mert ilyen nincs.

A forгатókönyv egyik legnagyobb erénye az, hogy szépen összeszedi és összekombinálja a (főleg keleti) politikai paranoia legközönségesebb közhelyeit. Egyik legnagyobb hiánya pedig, hogy nem „tud” felmutatni velük szemben semmi komolyat. Sőt, jó adag cuppogtatós-melodramatikus van benne, szinte glorifikálja a totális terror hatalmát. Különösen jól látszik ez a főgonosz figurájának prezentációjában és – főleg – általános recepciójában. Attól tartok, ez nagy formátumúnak, szuperintelligensnek, sőt, „sajnos”, „a maga nemében” csodálatra méltónak tartja ezt a figurát. Hm, hm... Különben lelovat? Ebben hol a nagy formátumú, a szuperintelligens, a csodálatra méltó?

Betegség, életképesség, kritérium, kritika

Nem, ez sokkal inkább a klasszikus, a legnehezebb eset: a butaság, az ignorancia, a kényszeresség, a megátalkodottság esete. Sikeres és sikertelen csalók és csalódottak: a romlottak és megrontók „titkos” – normálisnak, sikeresnek beállított – konspirációja. Akik a totális uralomban utaznak (aktív zsarnoki), ugyanazon az oldalon háborúznak, mint akik a totális uralhatatlanságban (passzív ellenálló). Mindkettőnek lényege, hogy az érvek, a szellem, a kellem nem játszanak – zsenialitás esetét kivéve. Talán éppen zseniket keresnek. Csekkolják az embereket, és azt tapasztalják, hogy mindenki beszarik a módszerüktől. Tényleg ismerik a totális uralom/uralhatatlanság titkát? – A másik oldalon meg játszanak? Szórakoznak? Asziszik, hogy minden oké? A legkönnyebb préda... Eleve hogy győzhetnek, akik nem gyilkolnak?

A gonoszság pszichológiailag mindig határeset. Egyrészt a normalitás tiltakozik ellene mint betegség ellen, másrészt a hatékony gonoszság nagyon is a normalitásba férközött be. Ezért van igaza Kantnak – főleg Kelet-Európában –, hogy etikáját az ideális imperatívuszra hegyezi ki: gondold át magad, és mások szemszögéből is, hogy mikor hol mi a helyes, a jó, az üdvös viselkedés, elv, és ezt kövesd. Ne pedig a rossz,

igazságtalan gyakorlatot, akármilyen általános és társadalmilag elfogadott vagy megtúrt is.

A gonosz a pszichotikus normalizálódása. (Normálissá, azaz átlagossá válása, illetve ezzel összefüggésben normává válása.) Egy klasszikus pszichológiai osztályozás szerint a pszichotikus – a súlyosabb eset – „felüggeszti a valóságelvet”: vagy olyat érzékel (skizoid) vagy úgy értelmel (paranoid), amit/ahogy a normális vagy egészséges emberek nem. A neurotikus (és inverze, a perverz) viszont összhangban marad a valóságelvel – már csak azért is, mert történelmileg-szociológiailag ez nagyrészt maga a normalitás. A sikeres gonosz a normalitás pszichotizálásában hatékony. De nem ez a lényeg, hanem a patho-logikus jelleg, vagyis hogy szenvedéssel, szörnyűségekkel jár-e vagy sem. A művészet is érzéki illúziókat és értelmezési delúziókat termel, mint a pszichózisok, mégis jótékony, sőt gyógyerejű. Reich, Deleuze, Laing, Fromm és hasonló pszichológusok és filozófusok is óvnak normálisnak számítót, ám annál patologikusabb (szociál)pszichológiai képletektől, és javasolnak ma hospitalizált vagy kriminalizált képleteket mint „ellenszérumot” mainstream lelki betegségek kezelésére. A gonosz annyiban pszichotikus (egy-ügyű, örült), hogy a normális életgyakorlatokat a fő betegségtünet irányítja. Az *egészség* szó metaforikus felépítése bölcsnek tűnik. A pathologikus, a beteg, a páciens, a szenvedő egy vagy néhány tünetre redukálódik: nem teljes, nem normális ember többé. Minél komplexebb funkciórendszerekbe illeszkedik (képes illeszkedni) az ember, annál egészségesebb, annál jobban ki tud teljesedni.

A pszichiátriai tünetek teljesen normálisak a valóságban. „Az örület az egyes egyéneknél ritka, ám koroknál, népeknél, pártoknál szabály” – mondja Nietzsche. Korántsem a pszichiátriai jellegekben, vagy az abnormitásban van a gonosz (sőt, gyakran ellenkezőleg, egy kínozó vált normalitással szemben felszabadító lehet), hanem a rossz akarásában, a rossz választásában, a rosszal való állandó és kényszeres foglalkozásban, tendenciózusan, túlnyomóan. Mert ez a környezetét is ezzel traktálja, azaz fertőző. És éppen ez, a rosszal/gonosszal való fertőzés, a megrontás *Az ötödik pecsét* egyik fő témája.

Első számú megfontolás. „Rosszra gondolni pedig a rendelkezésre álló ébrenléti idő 7x7%-ánál többet nem szükséges, logikailag hamis, gazdaságilag veszteséges, politikailag inkorrekt, esztétikailag kifogásolható” – ahogy a költő mondja. Először is van tehát egy figyelemszerkezeti probléma. Különösen a beteges, a rossz szociálpszichológiai környezetben veszélyes, még a jók számára is. Annyi a rossz, a javítandó, a diszfunkció, a kritizálendő, hogy másra nem is figyel az ember. Ez tört ki újra igen heves erővel a rendszerváltással. A magyar politikában és egész diskurzusában azóta nem elsősorban az ország de-

mokratikus, okos működ(tet)ésével vannak elfoglalva, hanem az ellenséggel, a másik oldallal, mindkét oldalon – azaz az egyre halmozódó, intézményesen, jogilag, alkotmányosan bebetonozott bűnökkel, buzaságokkal. Az egész kultúrát megszállta ez a betegség. Az emberek zöme zömmel nem érték-, mű-, dollog/munka-centrikus, hanem a szörnyűségekre fixált, nem tájékozódik más irányba, csak kisstíliúen személyelvű módon.

Aztán a kritikával mint olyannal kapcsolatban felmerülhet a tragikus gyanú, hogy „természetes ellenségének” megsemmisítésére tör. Rossznak, gonosznak minősíti azt, amelynek életképessége, virulenciája az övét fenyegeti, vagy egyszerűen csak nem érti. Márpedig – Darwin – más kritérium nincs, mint az életképesség. Avagy Darwin radikális továbbgondolója, Nietzsche: „»Jó és gonosz – Isten előítélete« – mondta a Kígyó.” Az egy- és jóistenhívók kétségkívül a gonosz létezésének magyarázatával állnak a legrosszszabul – illetve kénytelenek rendes manicheizmusba váltani. – Nem szánalmas vagy nevetséges tévedés-e egyáltalán a kritikai beállítódás, mely jobb esetben olyasmiről, hogy verébként túlságosan nagy fejűeknek találjuk a baglyokat, rosszabb esetben meg fordítva? – Az önkritika képessége elemi; de ez sem formális kritérium. Az önkritikátlanság rengeteg (szociál)pszichológiai abnormitás tünete és oka, de simán léteznek önkritikus gonosztevéők.

A nyelvi forradalommal, a szimbolikus és kommunikációs evolúció begyorsulásával, a kultúrával és a történelemmel „az ember” aligha tagadhatja, hogy istenszerű szerepbe (is) került. Egy sima 19. szdi jenkisimán lefőzi a legendás Merlint. Az ember évmilliókon keresztül élt e Földön úgy, hogy fogalma sem volt arról, hogy az odafönről milyen. És mire félisten lett, és tényleg kiment a világűrbe megnézni, már nem láthatta eredeti, természetes formájában, csak a saját maga által akkulturált, a civilizáció által behálózott formájában. A félisten a felvilágosodás és a demokrácia (a kettő majdnem ugyanaz) diadala. A gonosz talán e hirtelen megjelenő tudás-képesség egy szélsőségeként termelődik: hát tényleg azt csinál az ember, amit akar? – A válasz nyilván: nem. A kérdés nyilván: melyik ember? Hatalmas különbségek vannak ember és ember között akaratérvényesítési képességeikben és hatékonyságukban. Hatalmas különbségek lehetnek egy ember akarata és érdekei között.

De lehet-e virulens a rossz/gonosz? A rossz természetesen mindig megjelenhet mint egy lény(közösség) értékelése a dolgok számára kedvező-kedvezőtlen alakulásai kapcsán. Ahol értékelés, döntés, választás (*kritein*) van – már az állatoknál is jócskán van –, ott a jó/rossz dualizmusa működik. A gonosz viszont történelmileg – azaz a nyelvi forradalommal nagytársadalmat létrehozó embernél – jelenik csak meg.

Ezért a művész, a forgatókönyvíró, a történész, a tanár, a pszichológus, a börtönőr, néző, olvasó stb. felelőssége ugyanakkora, mint Akárkié. Azt mondja-e: ez természetes, ilyen az ember, mindig is ilyen volt, ilyen lesz. Bármikor előadódik ilyen: a történelem a tanú, az tele van ilyen sztorikkal. Azon igyekezz, hogy mindenhez tudj alkalmazkodni, és akkor te is túlélhetsz. Vagy azt mondja-e: dehogyan természetes, dehogyan alkalmazkodom, dehogyan emberi; ez nagyon beteg, ezt sürgősen orvosolni kell. Az emberi dolgok nem egészen olyanok, mint a természeti dolgok. Amit nem az ember teremtett, abban kibontakozhat, de csak ha felvilágosult és demokratikus. Figyelembe veszi, kíváncsian fürkészi e hatalmas világ és a földi élet „titkait”, „törvényeit”. Ha vét ezek ellen, pl. kizsákmányolja, túlharácsolja, akkor (el)pusztítja környezetét, éltető közegét. Ez igaz az ember teremtette világokban is – ám ezek lényegileg az ember(ek) irányítása alatt állnak. Ezeket kevésbé (általában áttételesebben, és néha egyáltalán nem) determinálják természeti törvények. Itt az ember közvetlenül nyilatkozik meg, mutatkozik meg. – Legyen méltó ehhez a hihetetlen kis édenkerthez, a Földhöz, és a hatalmas világegyetemhez, meg a többihez!

Aktualitás

Az ötödik pecsét című filmnek (regénynek) különös bájt ad, hogy a felvetett problematika csavarosan egyszerűen és vadul aktualizálható volt. Izgalmas kettősség, ebben nagyon ügyes a dramaturgia. A kommunista (szocialista) (vagy hogy kell mondani) cenzúra számára a sztori támadhatatlan és makulátlan: a gonoszok a nyilasok, igazi ellenségük és áldozatuk egy kommunista. Ők már döntöttek, melyik oldalon harcolnak, az igazi tét a kis/közemberek erkölcsi sorsa, akik nem akarnak harcolni. Egy komcsi párttitkár se tudna haladóbb konceptet kitalálni.

Ugyanakkor a nyilasuralom legtöbb jegye vonatkoztatható a kommunista uralomra – különösen annak a magyar (preposztszovjet-keleti) mitológiai változatára. „Központi”, „felsőbb hatalmak” által működtetett diktatúra, kíméletlen terror a politikai ellenfelekkel szemben, besúgórendszer, a kisember zsarnoki rendszerbe való korrumpálásának módozatai stb. – mind olyan probléma, téma, melyet éppen a kommunista rendszerrel kapcsolatban tematizálnak, problematizálnak a magyarok (preposztszovjet keletiek). Ez az egyszerű narratív fogás megsokszorozza a történet alakításának és értelmezésének lehetőségeit.

De vajon a rendszerváltással elveszítette-e aktualitását a film és a téma? Nos, a mai politikai közéleti szcenárió kétségtelenül nagyon más, mint a múlt rendsze-

ré volt. A „kommunizmus” sok lényeges szempontból jobb, igazságosabb, működőbb rendszer volt, mint a mai. Viszont a mai kezd hasonlítani a nyilas és az azt megelőző korszakra – kivéve, hogy akkor volt egy a magyar vidék és szegénység felemelkedéséért küzdő mozgalom, nívós emberekkel, Németh Lászlótól Kodályig, Móricztól Bibó Istvánig.

Az ötödik pecsét a diktatórikus körülményeket vizsgálja – és ma minden van, csak diktatúra nincs. Talán sosem volt ilyen atomjaira hullott, tehetetlen a magyar társadalom, mint ma; esetleg 1914 és 26 környékén, vagy az 1930-as években. A történelmi „magyar” „normalitásnak” megfelelően alakult: a zömmel depresszív és alulmotiváltat leginkább a paranoid tudja mozgásba hozni. Amiben közösek: a valamit, bármit akarás meghiúsítása. Ez magyarázza a magyar külkapcsolatait is az utóbbi fél évezredben, mely nagyrészt egy expanzív birodalomtól (török, Habsburg, szovjet) való félfüggőség. Ennek kettős „előnye”: 1. van állandó bűnbak (a rendszerváltás után ezt a szerepet a politikailag kettéhasított ország másik fele játssza, a Horthy-korszakban a Trianoni Békediktátum), 2. a központi hatalom körül ügyeskedőknek és bürokratáknak végső soron mindegy, milyen forrásból jön a vagyon. De ez magyarázza a magyar belső, szociálpszichológiai kapcsolatait is. Központosított diktatúrában a paranoid vonások erősek, ma a depresszív vonások. Vajon többé már nem fenyegeti Magyarországot a diktatúra veszélye? A paranoia és a depresszió az a két elterjedt, régi, mély szimbiozisban lévő történelembe-tegség, amelyek régóta meghatározóak, és amelyeket minden komolyabb 20. sz. társadalomkritika kifogásol. A depresszió mélyebb elfojtáson-elnomáson alapul és normalizáltabb, mint a paranoia. Amíg nem vagyunk rajta túl, addig a paranoiának túlnyomóan ebből származó negatív anyaga lesz – és nem ismerjük meg a művészi, a termékeny oldalát.

Kis magyar értelmező szótár

Nem igaz, hogy mindenkinek más a jó. Mindenkinek minden többé-kevésbé másképp jelenik meg, más összefüggésbe helyeződik, igaz. Csak különbségek vannak, olykor hatalmas különbségek, helyes. Ezért is csodálatos a megegyezés, az egyetértés, az együttérzés, az együttműködés. Legalább olyan mély és kognitív is orientatív tapasztalat, mint a különbségé. Ez bármely viszonyban bárki által érzékelhető. Minél jobb (/rosszabb) valami, annál általánosabban, nyilvánvalóbban, mindenkinek az.

Mindenképp vannak hatalmas, nem jól ismert, kevésbé átlátható és/vagy kaotikus mezők, összefüggés-rendszerek, ahol ezek – jó/rossz – még, vagy már, vagy

épp, nem (igazán) érzékelhetőek vagy eldönthetőek. Mégis, kevés egyetemesebb, egyértelműbb, mindenki számára érzékelhetőbb van a jó, a szép, az igaz és a szabad ragyogásánál. Ezek persze dinamikus, dialektikus fogalmak. Nem a dolgok, történések, a világ bonyolult kavargásába vegyült, vagy azokból kivonható esszenciák, hanem a dolgok, történések, a világ bonyolult kavargásában terem(tőd)nek. A rossz strukturális, nem eliminálható: „léte” a különbséggel és a választással együtt jár. A jónak nincs értelme, azaz jelentése nélküle.

Ám a gonosz – a rossz szisztematikus választása, hagyása, szenvedést generáló tettek és életgyakorlat – bármiféle szükségképpeniségét állítani, hinni: ezzel kezdődik a gonoszság. „Logikai” hiba, hitbéli eltévelyedés: épp annyira hatalmas, amennyire hiszed, hogy az. Elemi nyelvhelyességi hiba, mentális rendellenesség: „jó” és „rossz” fogalmainak szisztematikus össze-zavarása. A jó fogalmát kuszálja össze, devalválja, keveri rossz hírbe. Nincs könnyű dolga. Általánosságokban, dogmatikusként támad, és persze realistiként: hol a te elvont, szépelgő jód ahhoz az érdekességhez, és izgalomhoz képest, amit a bűn hatalma jelent. De képtelen megbirkózni a jó konkrétságával: jó film, jó tanár, jó nő, jó írás, jó fej, jó munka, jó játék, jó zene, jó beszélgetés, jó ötlet, jó ébredés, jó ellenfél stb. Ezek pont hogy nem pusztán elvontságok. De nem is jut rájuk idő, ahol a gonoszság már oly igen elhatalmasodott, mint a filmben, vagy a mai Magyarországon.

Ha (a) gonosz (pártján) vagyok (épp), akkor a mindenkori konkrét jókat akadályozom, figyelmen kívül hagyom, nem akarom, hogy legyenek. Elhallgatom, mószerolom, fikázom, gyalázom, ócsárolom. Akadályozom, rombolom, elfojtom. Eleve nem figyelek rá, hisz csak arra figyelek, ami rossz. Ennek a tendenciózusságnak a motívikája, mint kiderült, számomra végző soron nem világos. Nietzsche szerint az élethez való pozitív viszony dönt igazság dolgában – de akkor neki miért kell hadakoznia. Az, hogy vannak – az embernél megmutatkozó – ádázul életellenes erők (mint Freud is felteszi, „túl az örömmelven”), melyek az élet elpusztítására törnek és ösztönöznek és a halált, a romlást, a semmit kultiválják – ez éppoly „metafizikaiul” hangzik, mint a teológiai „Gonosz”.

A gonoszság a teljesen eluralkodott lelki betegségre hasonlít: egy-ügyűség, mások megalázására, megszo- morítására, gáncsolására, elpusztítására stb.: boldogtalanságára fixált. Ez minden univerzális közelítés felől negatívan értékelt, tehát minden szinten visszazsoro- rítandó, kikerülendő. Etikailag elfogadhatatlan, de gyakori – akkor a nevelés egyik első számú szempont- ja kell legyen. Politikailag elfogadhatatlan, de gyako- ri – akkor a politikai korrektség első számú szabálya kell legyen. A gonoszság egy szörnyű szenvedést oko- zó, halálos, fertőző vírusra hasonlít. Az emberrel na-

gyon csúnyán bánik el, viszont a természet egyensúlya meg se rezdül, ha ez a vírus nincs – tehát ki kell irtani. Nem a vírushordozókat, hanem a vírust.

Szakértőnk a műsoridő fennmaradó 1 percében még elmondhatja a frankót Önöknek

Esetlegesség, irónia, szolidaritás.

Azt is mindenki tudja, hogy mi különíti el a jó kriti- kát a rosszindulattól. Csak a rosszindulatúak nem ismerik el. Nem becsülném alá ennek az el nem ismerésnek a hatékonyságát, erejét – ez attól függ, mennyi rosszindulat és rossz szokás van a környezetben. De a te zsenid épp abban áll, hogy ezt szétoszlatod.

Stílusod része lett, hogy ezen a scenográfián, ezen az érzületeken, ezen az esztétikán túl vagy. Meg- próbáltál ráérezni, nem igazán sikerült. Más tartasz érdekesnek, figyelemre méltónak.

Lehettél gyenge, elesett, neveléses, szárnalmas. De inkább teljes ember maradtál, lettél, sokszínű, sok- erényű. Ahhoz mindenki kevés, hogy *mindent* ellop- jon/raboljon tőled – és te ezt az ürügyet felhasznál- va csatlakozz a világgyalázáshoz és a rossz stílus világ- összeesküvéséhez.

Az erőszakellenes e(szté)tika és politika kénytelen a konfliktusmegelőzésben gondolkodni és cselekedni.

A jó játékos ügyesebben vív a legjobb harcossal. Nem-vívásban is jobb.

A jó fogalma szerint a leghatalmasabb. Sokkal ha- tékonyabb, példaszerűbb, terjedékenyebb, szelleme- sebb stb., mint a depresszív vagy/és paranoid valóság- ban a kiizzadt agyrémek, amelyekről *Az ötödik pecsét* című film beszél oly érzékletesen. ■ ■ ■

Farkas Zsolt (1964): esszéíró, esztéta, kritikus.

Hálózatos identitásteremtés:

TSÚSZÓ SÁNDOR

A kortárs posztmodern magyar irodalom egyik jellegzetes eljárása az irodalmi hamisítás technikáival összefüggésbe hozható álneves-maszkos szövegformálás, amelynek fontos előzményeként is értelmezhetjük Tsúszó Sándor alakjának megteremtését. A Weöres Sándor *Psyché* (1972) és Esterházy Péter *Csokonai Lilije* (1984) után 1987-ben¹ színre lépő Tsúszó Sándor fiatal pozsonyi irodalmárok beszélgetéséből született meg a Madách Kiadóban. A visszaemlékezések szerint Hizsnay Zoltán, Grendel Lajos, Balla Kálmán, Karsay Katalin, Szóke Edit, Tóth Károly próbáltak nevet találni a Fiala Írók Körének díjára. A „segély” – „csúszópénz” – „csúszó-segély” asszociációs láncot bejáró diskurzus közben merült fel a kérdés: „De ki az a Csúszó???” „No és akkor már kész is volt a fiktív legenda ötlete, és nagy izgalommal, egymás szavába vágva közösen csiszoltuk tovább. Vagyis Tsúszó eleve egy közönségé volt, a jelenlevőké. Sőt, kettőé, mert a FÍK-nek, a FÍK tagságának a számára született” – emlékezik vissza Hizsnay Zoltán.²

Tsúszó Sándor megteremtésében minden bizonnyal a hivatalos irodalommal szembeszegülő iródiás „filing”-nek is jelentős szerepe volt. A szocializmus idején befutott, elfogadott írók hagyománytalanságra, dilettantizmusra célozgató vádjaival szemben Tsúszó alakja megteremtett egy alternatív „iródiás hagyomány”-t, mintegy az „iródiások kiáltványa”-ként (Hizsnay Tóth Ildikó kifejezése³) kezdett el funkcionálni. Vagyis egy ellenkulturális identitásképletet

nyújtott, s az esztétikai (némely esetben nemzedéki) elhatárolódást egy fiktív név és irodalmi életmű kollektív maszkjaként prezentálta.

Mindez azt is jelenti, hogy Tsúszó Sándor sajátos helyet foglal el a kortárs magyar irodalmi álnevek galériájában, hiszen míg az álnevek és maszkok döntő többsége egyetlen szerzőhöz köthető (például *Psyché* Weöres Sándorhoz, *Csokonai Lili* Esterházy Péterhez, *Sárbogárdi Jolán*, *Virágos Mihály* és *Dumpf Endre Parti Nagy Lajoshoz*, *Lázár René Sándor*, *Alekszej Asztrov*, *Jack Cole*, *Caius Licinius Calvus Kovács András Ferenchez*, *Szív Ernő Darvasi Lászlóhoz* stb.), addig Tsúszó Sándor neve kollektív maszkká vált. A kollektív álnév annyira különlegesnek tűnik a kortárs magyar irodalomban, hogy szinte csak egyetlen, párhuzamba állítható példát tudunk hozni: az 1994-ben megjelent *Már nem sajnog* című kötetben tizenhárom kortárs költő (Balla Zsófia, Bodor Béla, Ferencz Győző, Gergely Ágnes, Imre Flóra, Kántor Péter, Nádasdy Ádám, Orbán Ottó, Parti Nagy Lajos, Rakovszky Zsuzsa, Somlyó György, Takács Zsuzsa és Várady Szabolcs) írja meg József Attila „legszebb öregkori versei”-t. Mint arra Kulcsár-Szabó Zoltán utal, ez a vállalkozás „igazi posztmodern ötlet”, amely „onnan nyeri el legfőbb sajátosságát, hogy a kötetben szereplő tizenhárom költő »beleír« egy »név« által meghatározott lírai kánonba”.⁴

Tsúszó Sándor neve azonban – eltérően József Attila időskori maszkos identitásától – fiktív névként és identitásként vált kollektív maszkká, ráadásul a név

humoros jelentésén át mintegy pimasz javaslatot is tett önnön fiktivitásának azonnali leleplezésére – bár Tóth Károlytól tudjuk, volt olyan szlovákiai magyar irodalomtörténész, aki kétségbeesett telefonálásokkal igyekezett információkat szerezni a két világháború közötti kisebbségi csehszlovákiai magyar irodalom e neves és méltatlanul elfeledett alkotójáról.⁵ A parodisztikus írói név által így Tsúszó hatványozottabban válik előzményévé azoknak az álneveknek, amelyek a humoros-parodisztikus szövegformálás által utalnak már előre a szövegkorpuszba tartozó szövegek humoros-parodisztikus intonációjára. Mint például a Székely Árti név (Sántha Attila) a székely nyelvjárás és a dilettáns versformálás jellegzetességeit, a Virágos Mihály név (Parti Nagy Lajos) a petőfieskedő, illetve népnemzeti irányzat archaizáló-dilettáns újraírását, a Petrence Sándor név a „nípi költészet” vagy Kafka Feri neve (Tolnai Ottó) a Franz Kafka név ironikus-parodisztikus modifikációját vetíti előre. Ezek a „beszélő nevek” parodisztikusan eljátsszák azt, hogy visszahódítják a köznévi jelentést, s olyan „motivált nevek”-ként jelennek meg a kortárs magyar álneves irodalomban, amelyek utalnak az általuk jelzett szöveggyűjtemény némely jellegzetességére is.

Még ennél is fontosabbnak érzem azonban a Tsúszó Sándor-történetnek azt a sajátosságát, hogy már kezdetől fogva nemcsak különféle szerzők szépirodalmi szövegei jelentek meg Tsúszó Sándor neve alatt, hanem olyan irodalomtörténeti, irodalomelméleti, irodalomkritikai erőfeszítés is célozta Tsúszó alakját, amely a fikatív kanonizáció létrehozásában volt érdekelt. Hizsnyai Zoltán, Tóth Károly, Juhász R. József, Zalabai Zsigmond, Dusza István, Ravasz József, Hodossy Gyula, Krausz Tivadar, Filep Tamás, Szombathy Bálint és mások fikatív elméleti és visszaemlékező szövegei originális kontextusokat gyártottak Tsúszó alakja köré, s tulajdonképpen a fikatív kanonizáció eszközévé váltak. Bár az álnév ilyen típusú kanonizációjára és kontextualizációjára tudunk példát hozni – Weöres Sándor például *Psyché* köré épített hasonló kontextust (Csernus Marianna: *Egy színésznő Psychéről*. 1842, Acházt Márton: *Egy kortárs Psychéről*. „Magyar asszonyok arcképcsarnoka” [Budapest, 1871]), azonban ilyen mértékű fikatív kontextualizációra és kanonizációra nincs példa. (Spiegelmann Laura és Centauri már megszűnt blogja és honlapja a folyton aktualizált teljes recepciót is tartalmazta, ezek azonban létező, valós szerzők valódi kritikáiból és tanulmányaiból álltak össze, s az új média által biztosított önmenedzselő kanonizáció sikeres és kreatív fejleményeként értékelhetők.)

A fikatív kollektív álnév és a fikatív kollektív kanonizáció olyan plusz lehetőségeket és egyúttal veszélyeket jelent a fikatív szerző számára a kortárs magyar irodalom terében, amelyekre a hálózatelmé-

leti megközelítés képes fokozott mértékben figyelmeztetni. A Tsúszó-identitás és Tsúszó-jelenség hálózatos felépülésére, a hálózatelméleti megközelítés relevanciájára Hizsnyai Zoltán már 2005-ben utalt egy beszélgetésben. Eszerint „A Tsúszó-kutatás legfontosabb, empirikusan is messzemenően beigazolódott elméleti eredménye talán az a felismerés, hogy a kollektív én nem egyszerűen az individuális ének összege, nem is ezen utóbbiak legkisebb közös nevezője, és nem is kvintesszenciájuk, hanem egy önálló, minden részelemétől diametrálisan megkülönböztető minőség.”⁶ Ez a megállapítás a hálózatelméletben használt szuperorganizmus fogalmával vonható párhuzamba, amely „a kapcsolatrendszer és a fertőzőszerű terjesztés”⁷ nyomán képes önmaga hatósugarának kiterjesztésére.

A hálózatelmélet napjaink egyik legizgalmasabb tudományterülete, s talán az irodalomtudományban is hasznosítható felismeréseket hordoz magában. Kialakulása idején, illetve kezdeti szakaszában főként a matematikai problémák megoldására korlátozódtak a kutatások, gondoljunk csak az elhíresült Leonhard Euler-féle 1736-os königsbergi bizonyításra⁸ vagy az Erdős Pál – Rényi Alfréd-féle gráfelméleti tanulmányokra az ötvenes évek végéről, hatvanas évek elejéről.⁹ Később a szociológia – például Mark Granovetter és Stanley Milgram írsaiban¹⁰ – számított a hálózatelmélet kísérleti terepének. Az utóbbi másfél évtizedben a hálózatelmélet szempontjainak kiterjesztése figyelhető meg. Barabási Albert-László például többek között a rák kutatása¹¹ során tárt fel fontos törvényszerűségeket a hálózatelmélet szempontjai felől kiindulva, Csermely Péter táblázatos összefoglalásában a fehérjeszerkezetektől a pszichológián át a dráma szerkezetéig sorol fel a nemzetközi szakirodalomra is tekintetve olyan területeket, ahol a hálózatelmélet felhasználása eredménnyel járhat.¹²

A hálózatelméleti megfontolások irodalomtudományi hasznosítása során kiindulópontunk az, hogy a vizsgálat tárgyául szolgáló szövegek, életművek stb. olyan szuperorganizmusként funkcionálnak, „amelyeknek saját életük van, növekednek, fejlődnek”,¹³ s a hálózatot alkotó csomópontok (szövegek, életművek stb.) ezáltal „meghaladhatják magukat és korlátaikat”.¹⁴ Ebben a felfogásban éppen ezért a szöveg, az életmű stb. nem autonóm, hanem beágyazott. Egy hálózat részeként, komponenseként funkcionálva éppen a más pontokkal, szövegekkel való kapcsolatok által jelenik meg, terjeszti ki érvényességi körét, definiálja és reprezentálja önmagát.

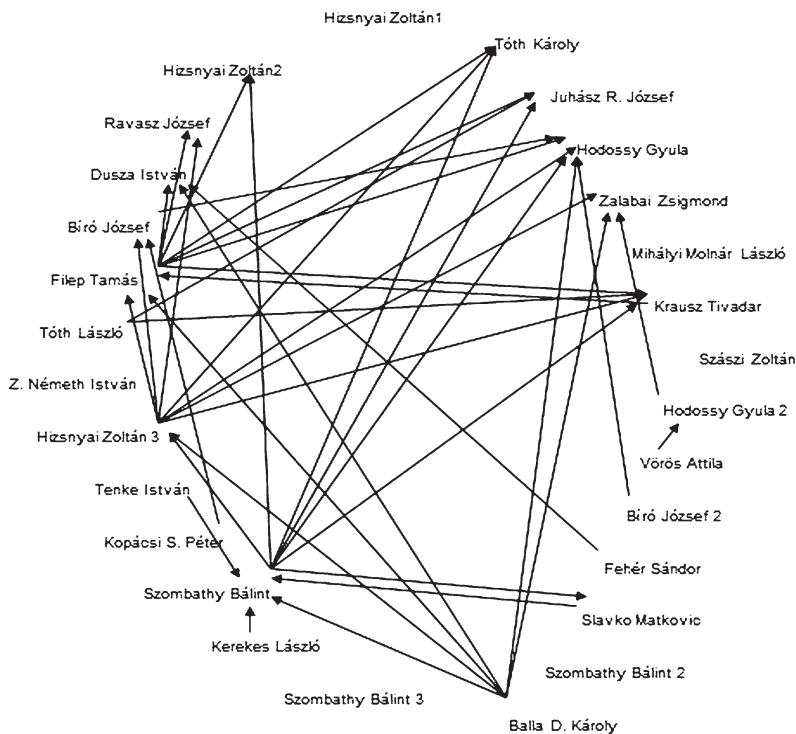
Vagyis a kollektív identitásképletből adódóan kapcsolatainak többlete, rendszere, topológiája, hálózata által is értelmezhető a Tsúszó Sándor-jelenség, s mint kollektív maszk kiválóan megfelel egy olyan hálózatelméleti megközelítés számára, amely a kanonizáció

lehetőségét és akadályait vizsgálja az életműben. Ennek érdekében Tsúszó eddig napvilágot látott alkotásainak, a szerzői csoport belső összefüggéseinek hálózatából éppúgy érdemesnek látszik kiindulni, mint a külső kontextualizáció hálózatként való értelmezéséből. A fiktív költői életmű darabjait ez idáig két gyűjteményes kötet tartalmazza: 1992-ben jelent meg a *Legyél helyettem én. Tsúszó Sándor Emlékkönyv*¹⁵ című antológia, amelyet 2011-ben a *Legyél helyettem én! Tsúszó Sándor-breviárium I.*¹⁶ követett, s a tervek szerint még idén napvilágot lát a *Legyél helyettem én! Tsúszó Sándor-breviárium II.* kötet is.

Tsúszó Sándor álnéven költők tucatjai írtak/írnak verseket, és Tsúszó fiktív életművével is több tanulmány foglalkozik. Mindez nagyszerű lehetőséget ad arra, hogy a Tsúszó Sándor név köré rajzolódó szerzői hálót értelmezzük: egyrészt a tanulmányok által kijelölt hálózatot, másrészt a szépirodalmi alkotások hálózatát. Pontosabban érdemes feltenni azt a kérdést, hogy vajon tényleg hálózatot alkotnak-e az ide sorolható szövegek, tényleg hálózatként működnek-e. Ennek vizsgálatához érdemes a *Legyél helyettem én* (1992) című kötet, antológia tanulmányait és szépirodalmi alkotásait megfigyelni hálózatelméleti szempontból. Ha az antológiában megjelenő tanulmányokat abból a szempontból vizsgáljuk meg, hogy mennyiben utalnak egymásra, mennyire lépnek párbeszédbe egymással, akkor egy valós vagy skálafüggetlen hálózatot kapunk, mint az alábbi ábrából jól látható.

A korpusz bizonyos elemei szinte teljes izolált-ságban állnak: ezek azok a tanulmányok, amelyek egyrészt nem hivatkoznak a Tsúszó-kutatás már elért eredményeire, másrészt rájuk sem hivatkozik a Tsúszó-szakirodalom. Példaként Z. Németh István vagy Szászi Zoltán írásait említhetjük; néhány tanulmány azért tartozik ide, mert vagy a kötet előszavaként működik, mint Hizsniai Zoltán első írása, vagy kései szakaszban, a nyomdai anyag lezárása előtt készülhettek, mint Szombathy Bálint két írása.¹⁷ Ezek a szövegek nem vesznek részt a hálózat kialakításában a kötetben. Más tanulmányok alig egy-két kapcsolódási ponttal rendelkeznek, mint például Fehér Sándor vagy Vörös Attila tanulmányai, esszéi – ezzel szemben Hizsniai Zoltán harmadik tanulmánya kilenc, Filep Tamás tanulmánya tíz, Szombathy Bálint első tanulmánya tizenegy kapcsolódási ponttal rendelkezik. Ezek azok a csomópontok, amelyek összekötik a Tsúszó Sándor-életművet értelmező tanulmányokat, vagyis a leginkább beágyazott szövegek. Természetesen itt sem hagyhatjuk említés nélkül, hogy Hizsniai Zoltán, Tóth Károly, Juhász R. József és Hodossy Gyula (első) tanulmányai azért rendelkeznek viszonylag kevés kapcsolattal, mert a Tsúszó-kultusz kialakulása tulajdonképpen ezekhez a kezdeti írásokhoz kötődik, vagyis még nem utalhattak egymásra. Mint látható, ezek a szövegek alapműként funkcionálnak, hiszen meglehetősen sokan hivatkoznak rájuk a későbbi szerzők közül.

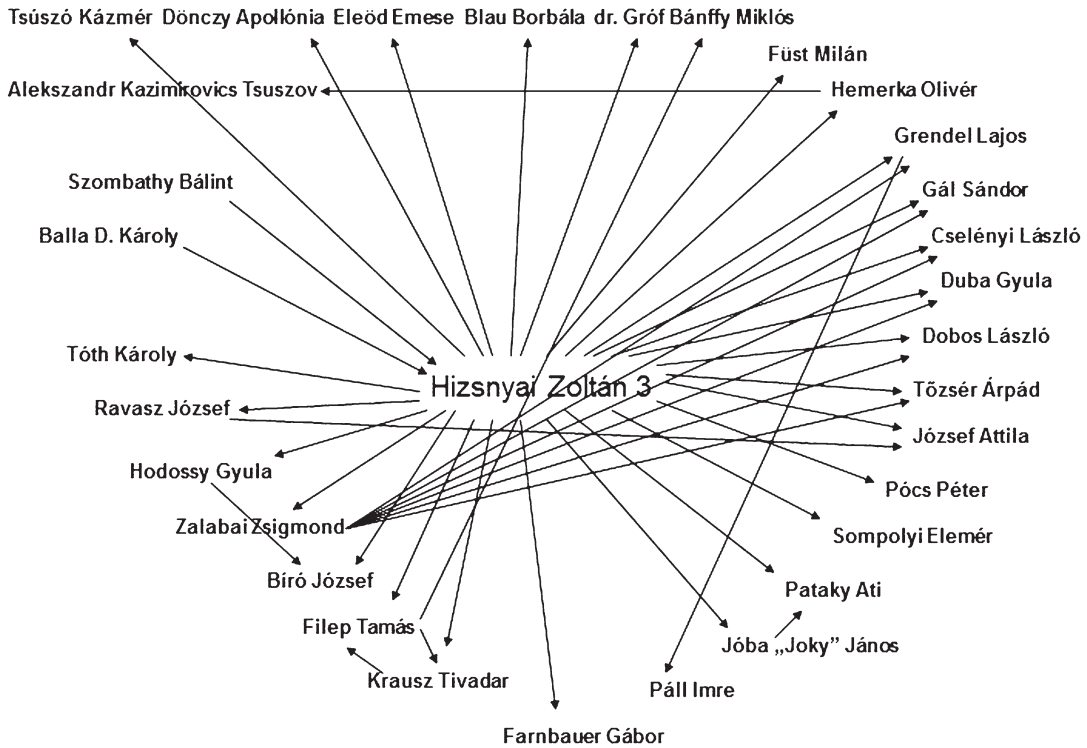
1. ábra – *A Legyél helyettem én. Tsúszó Sándor Emlékkönyv* (1992) esszéinek, tanulmányainak hálózata

Az is tanulságos továbbá, hogy az egyes tanulmányokban létrejövő névhálózat milyen elemekből jön létre, illetve mely tanulmány szerzőket von be saját terébe. Ebből a szempontból Hizsnyai Zoltán *A Tsúszó-életmű*

kritikai szintézise a megjelentetett méltatások tükrében című tanulmánya a Tsúszó-hálózat és -életmű egyik origójának számít.

2. ábra – Hizsnyai Zoltán *A Tsúszó-életmű kritikai szintézise a megjelentetett méltatások tükrében* című tanulmányának hálózata

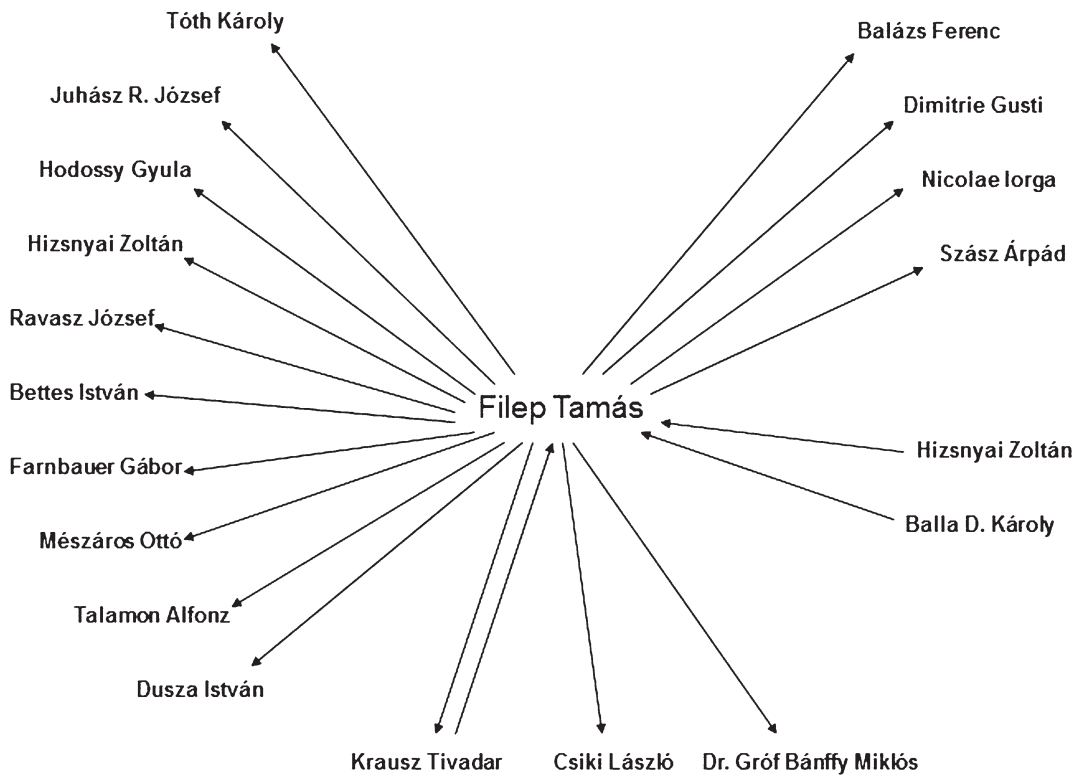
Rendkívül izgalmas tehát, hogy a Tsúszó kapcsán íródott esszékben, tanulmányokban milyen irodalmi kontextus, milyen névsor és hagyomány rajzolódik ki az életmű értelmezésébe bevont nevek: költők, írók, képzőművészek, filmrendezők életművének felhasználásával. Ennek nyomán fontos szempont, hogy a Tsúszóról szóló szövegek egymásra utalásai milyen hálózatot hoznak létre, kik (és konkrétan mely tanulmányok) ennek a szerveződésnek a csomópontjai, központi alakjai, és kik azok, akik nem kapcsolódva ehhez a hálózathoz, tulajdonképpen mintegy kívül kerülnek az így megjelenő Tsúszó-szuperorganizmuson.

Az is tanulságos, hogy a nevek hálózata által milyen kontextusokat mozgósít egy-egy Tsúszó-kutató a Tsúszó-életmű köré. Összehasonlítva például Zalabai Zsigmond *Tsúszástükör* című tanulmányának névhálózatát Szombathy Bálint *Homályból világba* című tanulmányával, vizuálisan is egyértelművé válik, hogy míg Zalabai írása egy szűk szlovákiai magyar kontextust

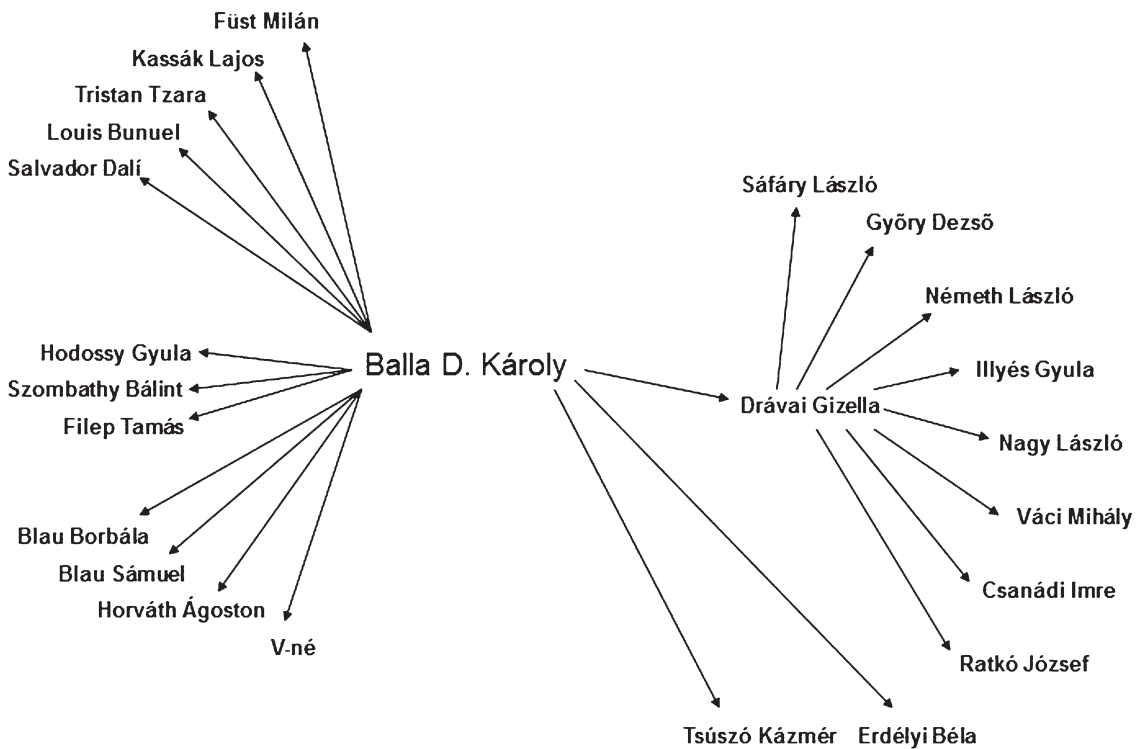
rajzol fel a Tsúszó-életmű köré, addig Szombathy az óegyiptomi és kínai mintáktól kezdve a francia szimbolista és avantgárd költőkön keresztül, az olasz irodalmat is érintve a Gruppe 63-ig és a tágan értett magyar irodalmi hagyományig tágítja a Tsúszó-életmű érvényességi tartományát. Az is meglepő lehet, hogy a csehszlovákiai-felvidéki Tsúszó Sándor szlovák irodalmi kapcsolataira csupán Slavko Matkovič utal, akkor is pusztán egy fiktív név által (Hurban Holly).

A hálózati elemek iránya egyúttal azt is megmutatja, hogy egy-egy Tsúszó-tanulmány mennyire ágyazódott bele a recepcióba, mennyire tartotta fontosnak a párbeszédet más elméleti szövegekkel, illetve – más szempontból nézve – mennyire kényszerített ki dialogikus viszonyt a recepcióval. Az alábbi hálózati ábrák tehát vizuálisan mutatnak rá az egyes tanulmányok Tsúszó-kontextusának tágasságára vagy szűköségére, a szövegek párbeszédképességére vagy -képtelenségére, centrális vagy marginális helyére az elméleti szövegek Tsúszó-hálózatán belül:

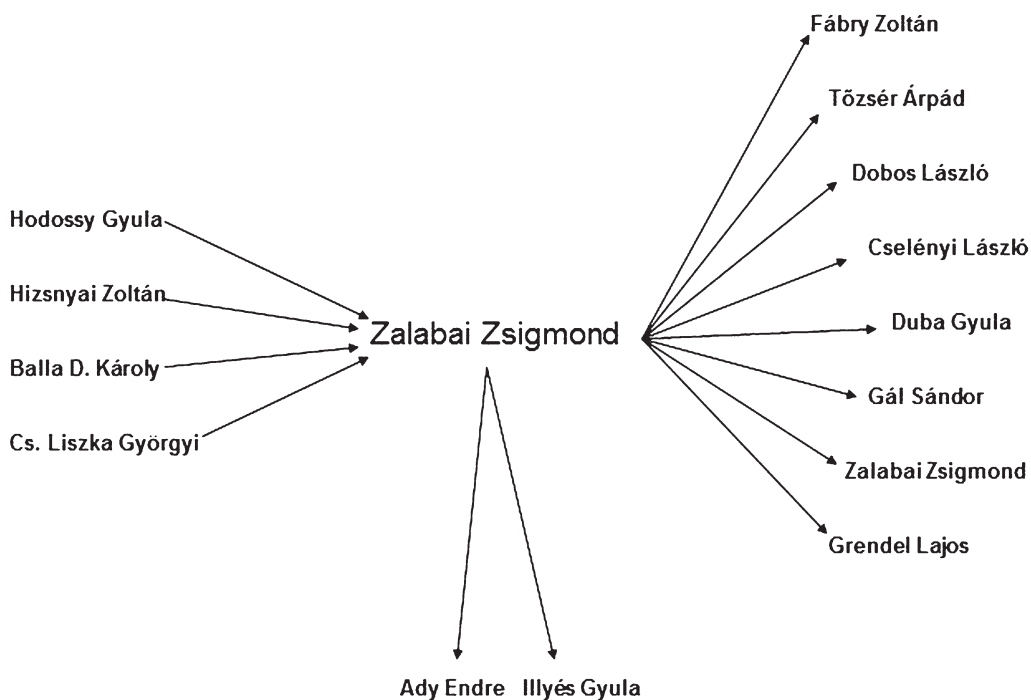
3. ábra – Filep Tamás *Tűszó mindenkié!* című tanulmányának névhálózata

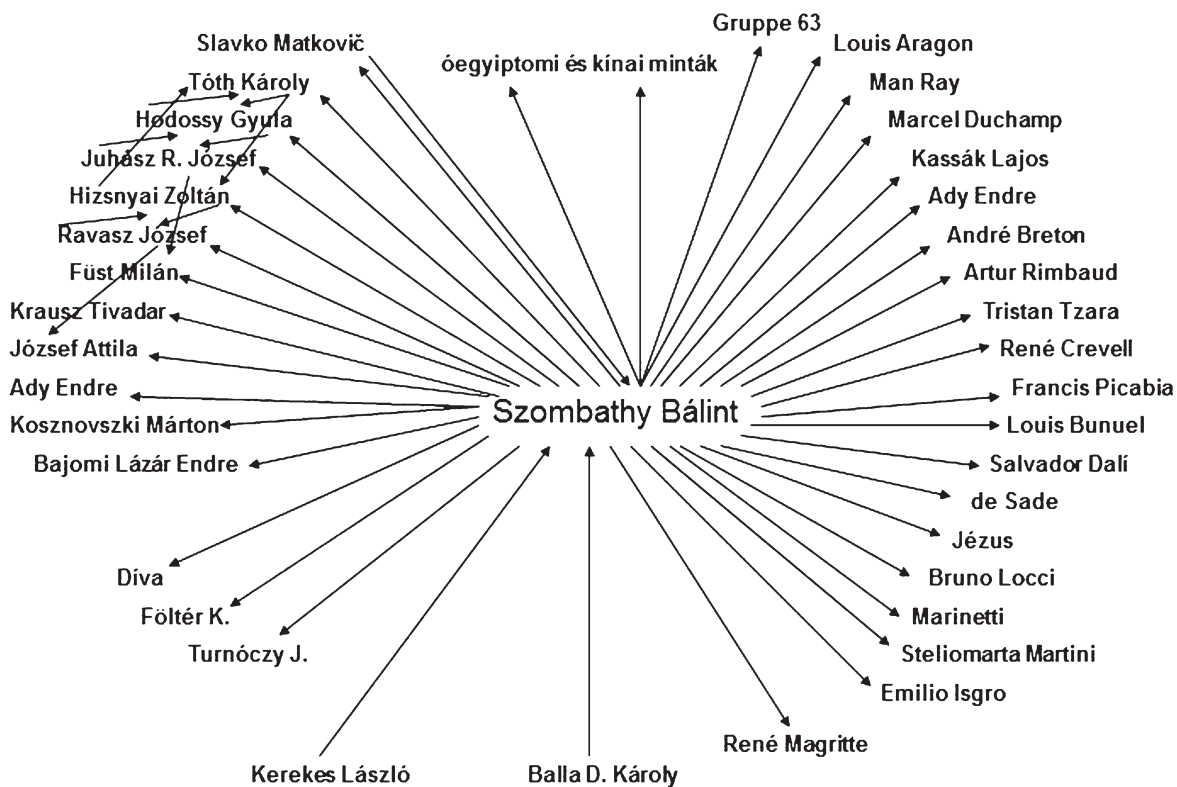
4. ábra – Balla D. Károly *„Mindig volt emberek”*
(*Tűszó Sándor hét hónapja Ungváron*) című tanulmányának névhálózata

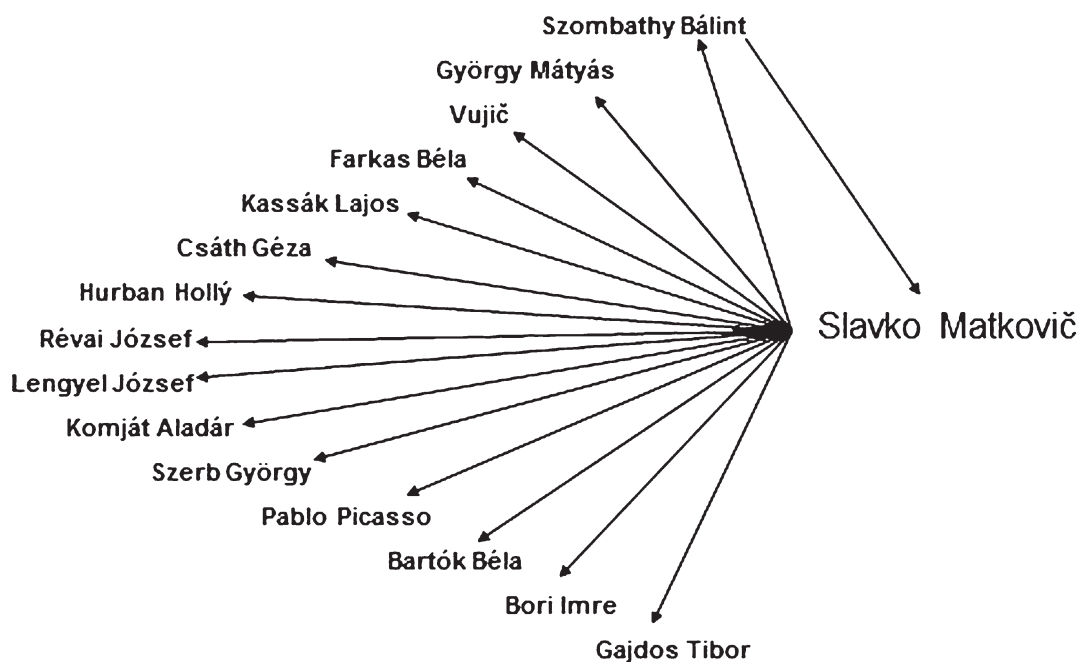
5. ábra – Zalabai Zsigmond *Tűszástűkör* című tanulmányának névhálózata

6. ábra – Szombathy Bálint *Homályból világba (A Tűszó-kutatások újabb momentumai Tűszó Sándor nemzetközi kifutása tekintetében)* című tanulmányának névhálózata

7. ábra – Slavko Matkovič levelének névhálózata

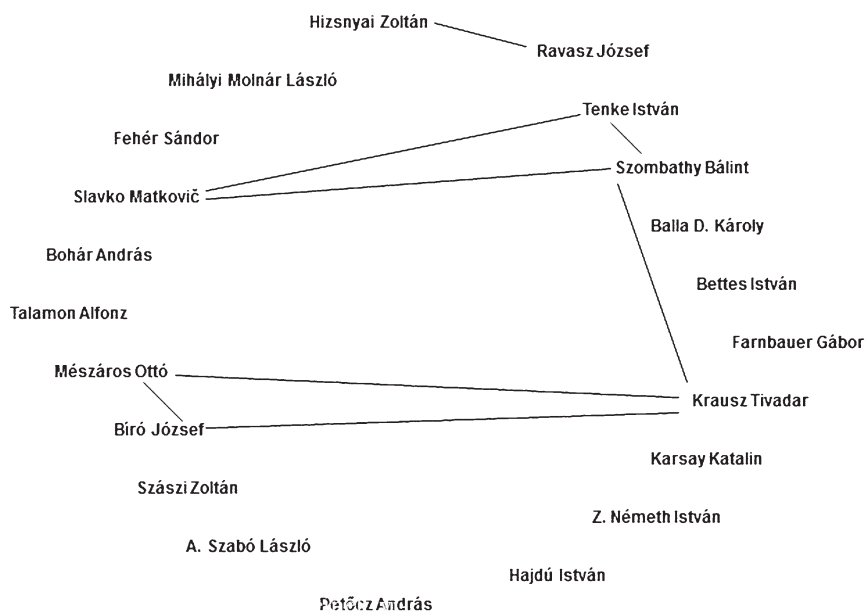
8. ábra – Z. Németh István *Tsúszó Sándor Komáromban* című cikkének névhálózata

Míg a tanulmányok, esszék valódi hálózatot alkotnak, kereszthivatkozásaik által meghaladva az egyes tanulmányok lehetőségeit, jól szervezett csoportként, hatékonyan működnek közre a kanonizáció szempontjából, addig a *Legyél helyettem én* antológia szépirodalmi szövegei nem képesek hálózatként működésbe lépni. Elmondható, hogy egymástól izolált darabokból álló korpusz jön létre, ahol mindenki saját jól bejáratott nyelvjátékát működteti – csak éppen Tsúszó Sándor maszkjában. A Tsúszó Sándor álnév alatt publikáló szerzők egyrészt nem vetnek számot a maszkadás, az álnév, az identitáskérdés lehetőségeivel (amely kapcsolódási pontokat teremthetne), másrészt szinte minden esetben a saját név alatt már publikált szövegek eddig használatos poétikáinak intencióit követik, s így Tsúszó Sándor szépirodalmi korpusza elemeire hull. A neoavantgárd költő Tsúszó álnév alatt is neoavantgárd verset ír, a metafizikai kérdéseket versben megfogalmazó alkotó saját Tsúszó-versében is metafizikai kérdésekkel foglalkozik, a nyelvi játékoságból építkező szerző a Tsúszó-versben is a humoros nyelvjá-

ték elemeit használja ki. Vagyis a Tsúszó-korpusz szépirodalmi szövegei nem lépnek egymással párbeszédbe, nem reflektálnak egymás poétikai eredményeire, eklektikus, széteső, kapcsolatok nélküli, izolált elemekre bomlanak. Mindez, úgy vélem, azt is maga után vonja, hogy a szépirodalmi jellegű Tsúszó-szövegek nem képesek hálózatot, s ezáltal jellegzetes Tsúszó-hangot létrehozni, s ez a kanonizáció akadályaként is értelmezhető. Annál is inkább, mert a Tsúszó-maszk kollektivitása miatt nemcsak az figyelhető meg, hogy több jellegtelen szöveg is a korpuszba került, másod-, harmad-, negyedvonalbeli írók-költők jóvoltából, hanem az is, hogy ezek a szépirodalmi szövegek nem lépve egymással dialógusba, voltaképpen nem alakítanak ki hálózatot, s nem képesek a csoport dinamikájában lévő többletet kihasználni. Vagyis míg az elméleti szövegek egy része valóban párbeszédbe lép egymással, s valódi hálózatként, szuperorganizmusként működik, addig a Tsúszó-maszkban írt szövegekről ez sokkal kevésbé mondható el.

9. ábra – *A Legyél helyettem én. Tsúszó Sándor Emlékkönyv* (1992)
izolált szépirodalmi szövegeinek vizuális megjelenítése

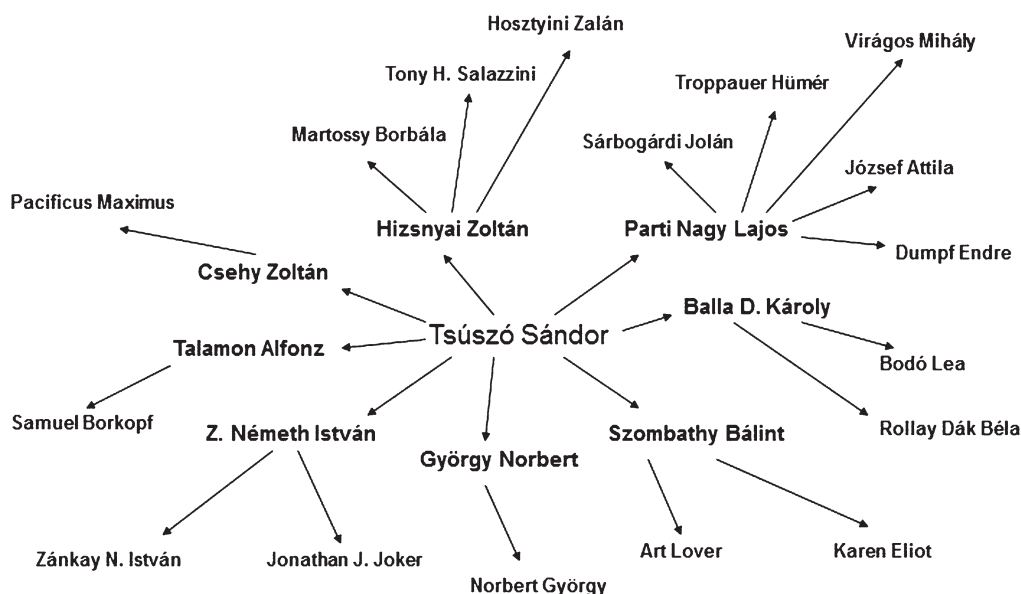
Tsúszó Sándor szépirodalmi szövegei azonban mégiscsak értelmezhetőek a hálózatelméleti szempontból értett kanonizáció felől is. Ezt a hálózatelméletben rendkívül elterjedt „kis világ” elmélet felől bizonyíthatjuk: Tsúszó Sándor ugyanis a Tsúszó álneven író Híznyai Zoltánon, Parti Nagy Lajoson, Szombathy Bálinton, Csehy Zoltánon, Talamon Alfonzon stb. keresztül a kortárs magyar álneves irodalom olyan – gyakran kultikus – szereplőitől áll csupán egy lépésnyi távolságban, mint Sárbogárdi Jolán, Virágos Mihály, Dumpf Endre, Pacificus Maximus vagy Samuel Borkopf. Tsúszó Sándor Parti Nagy Lajoson, Híznyai Zoltánon, Talamon Alfonzon, Csehy Zoltánon stb. keresztül mintegy „együtt mozog” a kortárs magyar irodalom más álneveivel, kollektív maszkos jellegzetességeiből adódóan hálózatot hozva létre az álnevek között, ezáltal nagyságrendekkel növelve kanonizációjának lehetőségeit.

A hálózatos kollektív identitásépítkezésnek is köszönhetően a Tsúszó-életmű fokozatosan tágul, nevét és alkotásait egyre több területen használják a legkülönbélebb célokra. A *Legyél helyettem én* című Tsúszó-élelműsört 1995 szilveszterén tűzte programjára a Magyar Televízió, a több mint egy órányi anyagból Vallai Péter főszereplésével harminc perces műsor készült, de a Magyar Rádióban és a Víg-színházban is megjelentek a Tsúszó-életmű egyes darabjai.¹⁸ Tsúszó kanonizációjára utal az is, hogy Fűzfa Balázs középiskolai irodalomkönyvében szinte ön-

álló Tsúszó-fejezet szerepel *Dilettáns beszélő(k) és önmegértés a posztmodernben* cím alatt.¹⁹ A fiktív költői életmű egy más típusú hasznosítására a pozsonyi *Szőrös Kő* irodalmi lapban került sor, ahol a mottóként felhasznált Bettes István-verset („szőrös kő szundikál / többé aligha ébred / nem éber nem ember / egyszerű szőrös kő / szőrös kő szundikál”) talán a jogi vitákat elkerülendő egy Z. Németh István által írt Tsúszó-vers váltotta fel az 1999/2. számtól kezdődően: „vagyok egy lázas akvarell / szőrös kő, borostás mellszobor / végtelennek udvarló bohóc / apró szakáll egy ércfejen”. Az utóbbi években Híznyai Zoltán tevékenységének köszönhetően két kötetben újra napvilágot lát a Tsúszó-életmű *Legyél helyettem én! Tsúszó Sándor-breviárium I–II.* cím alatt, s megalakult a Tsúszó Tudományos Akadémia, amelynek tagjai döntő többségében pályájuk elején álló szlovákiai magyar fiatal irodalmárok: Baka L. Patrik, Czucz Enikő, Csillag Lajos, Gužák Klaudia, Gyenes Gábor, Híznyai András, Mucha Attila, Nagy Krisztián, Nagy Hajnal Csilla, Sipos Janka, Szászi Zoltán, Takács Zsuzsi, Václav Kinga, Vörös Gergely.

A Tsúszó Tudományos Akadémia megalapítása jó példa arra, hogy a hálózatos kánonépítés mennyire kézenfekvő lehetőség főként fiatal írók-költők számára, hiszen a Tsúszó név nemcsak egy bejáratott brandként van jelen, hanem bárki számára nyitott (ál)névként is, amelyet felvéve a kezdő író Tsúszó Sándoron keresztül hirtelen egy lépésnyi távolságra lesz Csehy Zoltántól, Híznyai Zoltántól, Parti Nagy Lajostól, Szombathy

10. ábra – A kollektív maszkként működő Tsúszó Sándor név által létrejövő álnév-hálózat a kortárs magyar álneves irodalomban

Bálinttól és másoktól. Vagyis írásai egy olyan szuper-organizmus részévé válnak, amely hálózatos felépítésének köszönhetően hívja fel a figyelmet, s erősíti fel az ide sorolható szövegek hatáslehetőségeit.

Ráadásul hasonló identitásképzésre és technikára figyelhetünk fel, mint az antik és középkori sajátos álnévhasználat idején, amikor közismert szerzők neve mögé bújva, azt álnévként használva alkottak többnyire olyan tanítványok, akiket ma Pszeudo-Plutarkhosz, Pszeudo-Dionüsziosz, Pszeudo-Augustinus stb. néven emleget az utókor. Pál Katalin írja Szókratész kapcsán, hogy „a tanítványok a filozófusra nem csak mint mesterükre, de mint médiumra is tekintettek, kinek segítségével saját tanaikat örökíthették meg.”²⁰ Tsúszó Sándor nevét hasonlóan médiumként használják a Tsúszó-maszokban alkotó művészek, és a saját poéti-

ka elfogadtatására szolgáló kiváló eszközként működ-
tetik azt, több mint negyedszázada.

Mint látható, az 1980-as évek végétől napjainkig Tsúszó Sándor a kollektív játék, a kollektív identitás-teremtés és a játékos párbeszéd, valamint a kollektív fikcióalkotás ereje által a játékos és nagyon is tudatos irodalmi hálózatépítés egyik kiváló példája. A Tsúszó Sándor álnév hálózatként köti össze a benne résztvevőket, irodalmi szuperorganizmusként megnövelve a poétikai hatás és a kanonizáció esélyeit. ■ ■ ■

Németh Zoltán (1970): költő, irodalomtörténész, irodalomkritikus, a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem tanára. Legutóbbi kötete a *Kalligramnál: A posztmodern magyar irodalom hármassztratégiája* (2012).

JEGYZETEK

- 1 Az első Tsúszó-szövegek és Tsúszó Sándorról szóló tanulmányok az *Irodalmi Szemle* 1987/10. számában jelentek meg.
- 2 Szóbeli közlés alapján.
- 3 Szóbeli közlés alapján.
- 4 Kulcsár-Szabó Zoltán: *Már nem sajnó*. Tiszatáj, 1996/4. 73.
- 5 Szóbeli közlés alapján.
- 6 Németh Zoltán: *A bevégezhetetlen feladat: Bevezetés a „szlovákiai magyar” irodalom olvasásába*. NAP, Dunaszerdahely, 2005, 159–160.
- 7 Nicholas A. Christakis – James H. Fowler: *Kapcsolatok hálózában*. Typotex, Budapest, 2010, 46.

- 8 Barabási Albert-László: *Behálózza*. Helikon, Budapest, 2008, 16.
- 9 Mark Buchanan: *Nexus, avagy kicsi a világ*. Typotex, Budapest, 2003, 38.
- 10 Csermely Péter: *A rejtett hálózatok ereje*. Vince, Budapest, 2005, 19–20.
- 11 Barabási: i. m. 209–212.
- 12 Csermely: i. m. 288–290.
- 13 Christiakis–Fowler: i. m. 12.
- 14 Uo.
- 15 *Legyél helyettem én. Tsúszó Sándor Emlékkönyv*. Vál. Hodossy Gyula, Liliium Aurum, Dunaszerdahely, 1992.
- 16 *Legyél helyettem én! Tsúszó Sándor-breviárium I*. Vál.

- 17 Hírsnyai Zoltán, Liliium Aurum, Dunaszerdahely, 2011.
- 18 A későbbi kötetekben megjelenő további tanulmányok természetesen módosíthatják ezt a képet a szóban forgó írásokra való hivatkozások által.
- 19 Fűzfa Balázs: *irodalom_12*. Krónika Nova, Budapest, 2008, 226–229.
- 20 Pál Katalin: *Ki nevet a végén: A szórakozott tudós típusának eredete*. In Kovács Flóra – Lengyel Zoltán (szerk.): *Szövegek között 16*. SZTE BTK, Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék, Szeged, 2011, 7.

AZ ELŐBÚJÁS TEGNAPJA

1909-ben, egy meleg nyári napon Edward Morgan Forster elképesztő bejegyzést ír a naplójába. Ekkor már harmincéves, három sikeres regény szerzője, és Anglia egyik legígéretesebb írója. Azt írja, most értette meg, hogyan lesz a gyerek. Ed-dig azt hitte, hogy a férfi a hasát a nő hasához szorítja, és felmelegíti őt.

Forster szinte felfoghatatlan ártatlansága 1978-ben vált ismertté, amikor PN Furbank kiadta idősebb barátjának – akit élete oroszlánrészében basáskodó anyja tartott érzelmi sivárságban – egyszerre lebilincselő és részletes, kétkötetes életrajzát (*E. M. Forster: Egy élet*).

Furbank műve a barátja naplóira épült. A naplók maguk azonban csak most, negyvenhárom évvel később váltak elérhetővé a nagyközönség számára: *E. M. Forster naplói* (Pickering and Chatto). A szerkesztés Philip Gardner munkája.

Nem kell ahhoz Kíváncsi Fán csinálni, akinek kéjes örömet okoz a mások magánéletének legintimebb részleteiben való vájkálás, hogy rávessük magunkat erre a nyolcszáznyolcvan oldalnyi magas oktánszámú prózára. Aki már olvasott egyet is Forster elegáns regényei közül, vagy magával ragadták a megfilmesítések – *Út Indiába* (1984), *Szoba kilátással* (1985), *Maurice* (1987) vagy a *Szellem a házban* (1992) –, annak öröme telik majd ennek az enyhén szólva különc írónak tapintatlanul őszinte naplóiban. Nem utolsósorban azért, mert világosan kiderül belőlük, hogyan béklyózta meg az edwardianus angol társadalom értékeit az emberi szabadságot, megakadályozva a ne-

mi orientációnak megfelelő életet, elvégre egy homoszexuális férfi azt kockáztatta, hogy kizárják a társasági életből, vagy akár börtönbe csukják.

Forster 1879-ben született, és egy tehetős, konzervatív családban nőtt fel. Az apja még Morgan első születésnapja előtt elhunyt. Morgant az anyja nevelte, akinek sokat segítettek a barátnői. Ezek a férfigyűlölő hölgyek „törékeny palántaként” bántak Forsterrel. „Elbűvölő kislánynak” tartották, ő csipkegallért viselt, és vállig ért a haja. A hímveszőjét megtanulta „csúnyának” nevezni.

Forster ebben a túlzóan anyáskodó világban tanult a legtöbbet a társadalmi osztályokról, a sznobériáról, a különféle hanghordozásokról, a felsőközéposztály szokásairól és manírjairól. Fontos leckék ezek egy majdani író számára. Ezzel szemben elzárták előle a tudást a világ és a nemi szervek működéséről. Harmincéves korára még egy napot sem dolgozott, nem volt pénzfogalma, a teste még ártatlan volt, és saját társadalmi osztályán kívül alig találkozott bárkivel is.

Forster kötelességtudó fiúgyermekként élt az anyjával a London melletti Weybridge-ben. Zongorázott, csendes sétákat tett, olvasott, írt. Fenntartotta a jelentéktelenség és ambícióhiány pózát. Kiváló állcának bizonyult, amely mögött lehetősége nyílt békében írni anélkül, hogy bárki is komolyan vegye. 1910 után azonban mindez megváltozott, mivel megjelent a *Szellem a házban*, amelyben az áthághatatlan osztálykülönbségeket ábrázolta. Ez a regény hozta el neki a nagy, nyilvános áttörést.

Forster cambridge-i diákévei alatt ébredt rá, hogy homoszexuális. De míg a barátai, Maynard Keynes,

Bertrand Russell és Lytton Strachney minden további nélkül ágyba bújtak egymással, Forster igyekezett leplezni hajlamát. Megelégedett az ábrándozással, és hogy vágyakozó pillantásokkal mérje végig a szép testű munkásokat.

Forster ügyelt rá, hogy műveiben kerülje a homoszexualitás témáját. A *Maurice* az egyetlen kivétel, amelyet 1913-ban írt, de csak halála után, ötvennyolc évvel később jelent meg. Ebben a könyvben azt járja körül, hogyan festene ideális esetben két férfi kapcsolata, bár neki magának ekkor még nem volt fizikai tapasztalata ezen a téren. Az ilyen párkapcsolatot forradalomnak írja le, a szexet misztériumnak, a gyengédséget vallásnak. Ezek az összetevők azonban rossz művészi hatást értek el. A regényre ráadásul rányomja bélyegét a nehezen emészthető érzélgősség.

A többi regényében állandóan metaforákat keresett, amelyekkel leplezhette nemi hajlamát. Ez, és hogy meg nem tapasztalt élményekről írt, kölcsönzi prózájának az intenzitást és feszítőerőt.

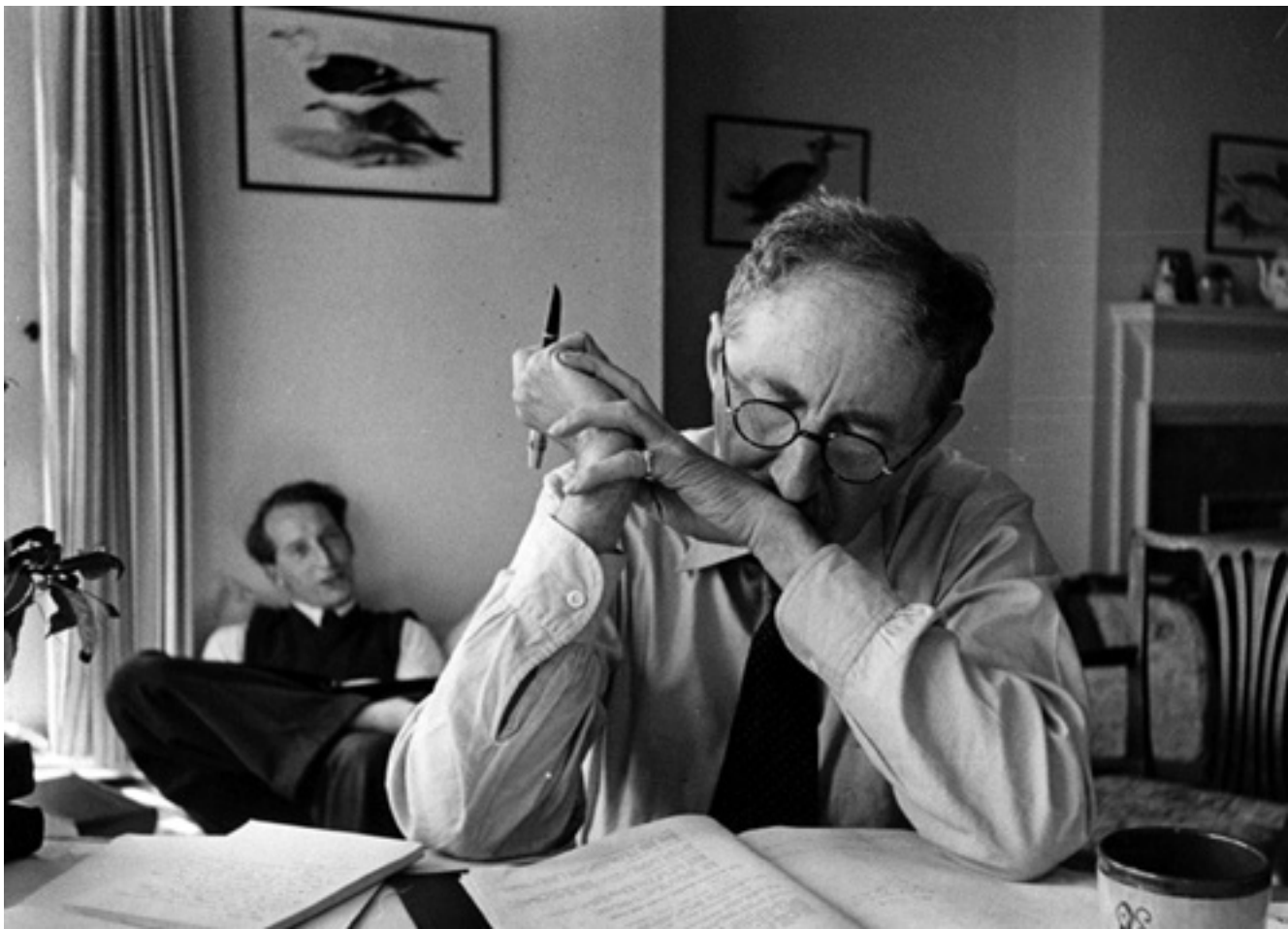
Forster könyvei azt járják körül, hogyan rázhatja le magáról az ember az örökségét és a hagyományokat, a polgári lét konvencióit. Éleslátással, de nem élesen fogalmazva ábrázol egy sznobériával, kötelességekkel, szigorral, engedelmisséggel és délutáni teázással teli világot. A társadalmi életről tett szellemes megfigyelések, a romantikus képzelgés és a helyzetkomikum elejével világít be az emberi kapcsolatok útvesztőjébe az angol felsőközéposztályban. A különös titokzatossággal felruházott aprólékos realizmus mestere volt. Ha

Anglia minden szalonja és főúri otthona egyszer csak a lángok martalékává vált volna, Forster regényeinek a segítségével újra lehetne építeni őket.

Kevés kortárs angol szerzőt olvastak és vitattak meg annyit, mint őt. Könyveit a fülbemászó és megtévesztően egyszerű nyelvezet, a társadalmi komédia és ironikus hangnem tette évtizedekig népszerűvé. És nem utolsósorban, hogy teljes mértékben uralta az írói mesterség fogásait és titkait. Tudta, hogy sok részlettel kell szolgálnia, amikor nem történik semmi, de kevéssel, amikor beindul a cselekmény. Az olvasót így szippantja legbiztosabban magába az elbeszélés. A leginkább azonban az tette őt kedvelt mesélővé, hogy szerette a regénybeli alakjait, és képes volt őket bonyolultnak, ellentmondásosnak, hihetőnek és nem ritkán szerethetőnek teremteni.

Forster életét végigkísérő dilemmáját mégiscsak az okozta, hogy egyenlő feltételekkel akart közeledni másokhoz, miközben óriási mértékben kötötték őt az osztályából és nemzetiségéből adódó társas konvenciók.

Forster 1911-ben megismerkedett egy szép és fiatal indiai fiúval, Syed Masooddal, és beleszeretett. Egy őszinte pillanatában megvallotta a szerelmét, de Masood barátságosan visszautasította. Egész életükben barátok maradtak, és Masood elcsalta Forstert Indiába, ami az író életének fordulópontja lett. Látogatása ebbe a hatalmas országba ihlette az *Út Indiába* (1924) című klasszikus regényt a gyarmatosításról és a faji szembenállásokról.

Forster az indiai út után visszaköltözött bálványozott, de zsarnoki anyjához, ugyanis mint mondta, ha kapott feladatot az élettől, akkor az az anyjáról való gondoskodás volt. Az anyja kilencvenhat évet élt, haláláig együtt laktak. De külföldön – 1915-ben egy hosszabb egyiptomi tartózkodás során és 1921-ben, második indiai útján – Forster szabadabban élhetett, távol a szigorú anyai tekintettől.

Forster Alexandriában élte át először igazán a szerelmet. Egy villamoskalauzzal folytatott intim kapcsolat felnyitotta a szemét, miszerint a futó nemi kalandok kevésbé fontosak, mint egy szerető férfi, aki a karjába akarja zárni őt.

Az anyja árgus szeme ellenére több szeretőre is szert tett, akik a növendékeinek adták ki magukat. Volt köztük buszsofőr, tengerész, több rendőr, néhány éjjeliőr, egy ablaktisztító és egy bűnöző elem. Így lépte át az osztályok között húzódo határokat, ami akkoriban szokatlan volt Angliában. Leghosszabban tartó szerelmi viszonyát Bob Buckinghamgel, egy rendőrrel folytatta, kapcsolatuk 1930-tól 1970-ig tartott. Bob aztán elvette Mayt, aki Forster legjobb barátnője lett. Forster lett gyermekük keresztapja, és a pár elkísérte az írókat az útjaira. A naplóból kiderül, hogy nagyon szeretett vendégségbe menni hozzájuk. Ugyanis ott önmaga lehetett. Mellesleg az ő házukban halt meg 1970-ben.

1924 után Forster elnémult. Nem született több regény. Teltek az évek, és a nemi hajlama lett számára az elsődleges az életben. Kettős életet élt, mint homoszexuális férfi. A kor és a saját jelleme nem enge-

dett mást. Így aztán írni sem tudott róla, és ez lebé-
nította a képzelőerejét. Ráadásul tisztában volt vele,
hogy túlságosan érzélgőssé vagy vulgárisává válik, ha
megpróbálja a számára legfontosabbat ábrázolni. Er-
ről tanúskodik a halála után kiadott kötet, *Az eljövén-
dő élet*. Nyolc pornográf novellából áll, melyek azzal
a céllal íródtak, hogy a szerző izgalomba hozza magát.

„Híresebb író lehettem volna, de a szex nem en-
gedte”, írja a naplóban. Mások másképp fogalmaz-
tak. Nevezetesen: Forster idegesítő hadakozása az el-
len, hogy a nagyok közé sorolódjon, hozta el neki
a halhatatlanságot.

Miután Forster felhagyott a regényírással, a barátsá-
got állította előtérbe. Az alkotás magánya helyett na-
ponta összejárt a barátaival. Az összes jó nevű klub-
ban tag volt, a társasági élet középpontjába került, és
Cambridge és Bloomsbury hangadó értelmiségeivel
egyaránt barátkozott. A fiatalok között is szép szá-
mal voltak barátai, és népszerű felolvasó volt Camb-
ridge-ben. Az anyja halála után, 1946-ban tisztelet-
beli tagja lett a King's College-nak, és szolgálati lakást
kapott a közelben. Az egész világról zárandokoltak el
hozzá emberek, hogy a lábánál ülhessenek.

Míg sok angol értelmiségi a kommunizmus bűvkö-
rébe került, Forster továbbra sem szimpatizált egyet-
len izmussal vagy szervezettel sem. Kritikával illetve
mindazt, amit a liberális hagyomány gyengeségeinek
látott. Nézetei a szabadságot, osztályt, fajt és demok-
ráciát érintő kérdésekben élesen elvált a közgondol-
kodástól. Számátlan csodálója volt, és Anglia etikai
mércejének tartották őt.

Forster szerényebb színben tüntette fel saját magát.
A naplójában így ír önmagáról: „Híres, gazdag, bol-
dogtalan, csúnya: hatalmas vörös orr, sápadt varangy-
arc. Igen szőrös végbélnyílás, melyből kiveszett már
csaknem minden nemi vágy.” ■ ■ ■

Papolczy Péter fordítása

Gabi Gleichmann: 1954-ben született Budapesten. Tíz-
évesen szülei Svédországba költözött, ahol később
filozófiát és irodalmat tanult. A 90-es években promi-
nens kulturális újságíróként dolgozott, majd négy éven át
(1990–94) a svéd PEN elnöke volt. Jelenleg feleségével és
fiaival Norvégiában él, irodalomkritikus és az Agora Kiadó
vezetője, többek között Nadas Péter és Esterházy Péter
műveit jelenteti meg norvég nyelven. Első regénye, *A hal-
hatatlanság elixírje* (Athenaeum) hetek alatt bestseller
lett, több mint 14 országban jelenik meg a norvég kiadást
követően.

Papolczy Péter (Budapest, 1972): informatikusként, majd
filológusként végzett a Budapesti Műszaki Egyetemen,
illetve az ELTE-n. 2003 óta jelennek meg regényfordításai
angolból és svédből. 2012 óta a Magyar Műfordítók Egye-
sületének elnöke.

SZEX és ELNYOMÁS KÁDÁR barakkjában

Van valami zavarba ejtő Csaplár Vilmos új regényében. Már a címe is az – *Edd meg a barátodat!* –, ráadásul ez még a másodszori olvasás után sem fejtődik fel teljesen. Pedig két ember tényleg megessi egymást, illetve mindenki mindenkit, s nem sok híja van, hogy a szó szoros értelmében is.

Zavarba ejtő, mert cselesen szerkesztett a könyv, a négyszáz oldalas műben csak lassacskán kezdenek el összeérni a szálak, alakulnak ki a konfliktusok a három főszereplő, két férfi és egy nő között. De különösen azért nem értjük elsöre, mire fut ki a dolog, „mi a mű mondanivalója”, ahogyan az általános- meg középiskolai magyartanárnök kérdezné, mert a szerző hátoldali üdvözlésében (a megszólítás is meghökkentő: Kedves Olvasó) Csaplár az ötvenes évek hortobágyi internálótáboráról, a Kádár-korszak titkosszolgálatáról szól, na meg a szerelemről, két férfi és egy nő érzelmi háromszögéről a 20. század negyvenes éveitől a hatvanas évek végéig. Mert ez egyfelől igaz, pontos, másfelől meg sokkal, de sokkal többről van szó.

Röviden: talán arról, hogy Magyarország nemcsak Rákosi alatt, de a konszolidálódó Kádár-korban is börtön volt. Ahol a rendszer mindent ellenőrizni akart, a testet is. Ebben a regényben mindenki szenved, nem ura a sorsának (avagy sorstalanok), nem boldog, és halovány reménye sincs a boldogságra. Legfeljebb egy-két mellékszereplő lehet az, mint a tartótiszt, de róluk amúgy sem tudunk meg annyit, mint a főszereplőkről és családjukról, környezetükről. Itt azt látjuk, hogy nem csak a szabadságot vették el az emberek többségétől, de a szabadság illúzióját is. Az állampolgárnak nem lehetett sem saját autója (egy ideig), és szexelni sem szexelhetett szabadon, csak úgy, ked-

Csaplár Vilmos:
Edd meg a barátodat!

Kalligram, Pozsony, 2013

vére. Hogy nem igaz az a toposz, hogy a Kádár-korban a rendszer legalább otthon békén hagyta az embereket, hogy nem nézett be a hálószobájukba, hogy legalább a nemi életüket maguk formálhatták. Mert a regény pont az ellenkezőjéről győz meg bennünket.

Hosszabban: persze ez a meggyőzés, ez az ábrázolás sokszor igen bonyolult. Először is, mert a szerző úgy negyven évet átfogó könyvében szenvtelenül, ám pontosan foglalja össze, írja le az aktuális pár év politikai körülményeit – legyen szó a Rákosi- és a Kádár-kor kemény, avagy puhább diktatúrájáról, az 1956-os vagy 1968-as eseményekről. Ezúttal főképpen Budapesten járunk, három különböző család sarjának élettörténetét, hármójuk kapcsolódási pontjait, szerelmük – már ha az – szövevényes, gyakran véletlenek révén alakuló történetét ismerjük meg. De bőséges „hozzávalót” is kapunk a család, illetve a körülöttük élők, lakótársak, diáktársak, üzletfelek és főnökök életútjáról is, ami azért zavarba ejtő, mert először egy hatalmas panorámát várnunk Csaplártól (aki riportszerű munkákkal, tényregényekkel, ám forgatókönyvekkel is észrevétette magát a szóban forgó időszakban, azaz a Kádár-érában). Egy biztos: e regény nagy valószínűséggel más lett volna, ha például nem studiózza a prostituáltak életét (*Kurva vagyok*, 1989), vagy utaljunk a *Zsidó vagyok* című műre (1990). De az *Igazságos Kádár János* is arra utalt, hogy a szerző lubickol fiatalok Magyarországnak történetében, és talán nem hibázunk, ha azt mondjuk: a sztorik jó része első kézből származik. Ám a játékoság he-

lyett itt egy kimért elbeszélővel találkozunk, aki meg sem jelenik, nem értelmez, nem moralizál. Helyenként humoros, egy felolvasáson talán nevetnénk is egy-két mondaton, érzékelhető azonban, itt a szerző cseppet sem viccel, nem is célja. De egy olyan világról, melyben mindenkit elnyomnak a legfinomabb vagy épp a legdurvább módon (ha nem a rendszer, akkor egymást), ahol menekülnek, ahol eltűnt férjekre várnak, ahol 56-ban felakasztott embereket látnak, akiknek testébe cigarettákat égettek, nem is lehet sem tréfásan, sem banálisan, sem túlfokozott brutalitással írni. Marad a szándékosan kimért hang, a távolságtartó stílus, a krónikási szerep. Ami így, alighanem, a leghatásosabb is. És akkor is az, ha egy szarásról, egy születésről, egy baszásról vagy épp egy félresikerült aktusról van szó. Ritka az olyan regény, amiben ennyi szex van ilyen részletességgel leírva, és amelyik ennek ellenére, de épp így – cseppet sem pornográf.

Első főszereplőnk Lilik, azaz Csiziz Lajos – Lali, és már az első oldalon meggyűlik a baja a „rendszerrel”, igaz, ekkor még csak az anyjával: „Majd én megmondom, hogy szarsz-e vagy nem, mondta. Nem szarsz! Világos? Akkor szarsz, amikor az anyád akarja, és oda, ahova ő akarja. A bilibe!” – miután a kis Lilik kezdetben nem kakilt, aztán egy kórházi kényszerbeöntést követően máskor már, ha csak egy kicsi is volt, kieresztette beleiből. A „fejlődésregény” hősenek így kezdődik neveltetése-nevelődése a kommunista diktatúra kezdetén, és a kissé brutális kezdőjelenet már arra utal, durva élet következett Magyarországon a 20. század második felében. Ahogy Csaplár előző regénye, a *Hitler lánya* is részben ezen időszak brutális magyar világába visz bennünket, de a két regény között megszületett eszékötet, *A magyarok* sem sokkal vidámabb. Tényleg ez a mi világunk, ahol így vagy úgy az erőszak ül tort, és a magyar történelem egy jó része valójában a magyaroknak a magyarokon gyakorolt erőszakának a története, a gyerekkortól a halálunkig? Mert Lilik anyjának sem jut más sors: Jolán ugyan „megmenekül a Németországba hurcolástól, az Almás közeli téglá-

gyárba összegyűjtött többi zsidóval, például Ruckner bácsival, a nagyapjával ellentétben”. De Jolán a férjének inkább semmit sem mond múltjáról, arról sem, hogy akár táncosnő is lehetett volna: „A tartós házasság alapja az, ebben biztos volt, hogy a férfi és a nő minél kevesebbet tudjon egymásról. Egyáltalán nem akarta, hogy végül még megmentője és megerősítője, Kujeda Éliás is szóba kerüljön.” A Jolán, a Ruckner és a Kujeda Éliás nevek hallatán pedig máris tudhatjuk, hogy Csaplár új regénye az időbeli átfedések ellenére a *Hitler lánya* – aki maga Jolán lenne – folytatása. És Kujeda Éliás – akinek sorsát Pipás Pista alakította, hisz az őt megalázó apját e férfinak öltöztött, igazságosztó, vagy inkább bosszúálló nő akasztotta fel –, tehát Kujeda az, aki gyerekként macskákat akasztott, később viszont táborőr lesz, mégis megmenti a zsidó lányt, ám pincéjébe zárja, ott megerősítője (és végül 56-os parancsnok lesz). Ám Jolán szenvedései nem érnek véget, hisz a párttitkár is szexuálisan zaklatja: Kuba elvtárs a Tarkánszövő párt-szervezetéből kiemelné Jolánt, de természetesen szexuális ellenszolgáltatást kér, ám Jolán fölmond, s kilép az MKP-ból is. Csilizék Csizmárék bérházában laknak, amit államosítanak, de Csizmárék úgy viselkednek, mint ha még mindig az ő tulajdonukban lenne. 1956-ban, a forradalom kitörésekor reménykednek a teljes visszavételben, rögtön újra háziúri funkcióba helyezik magukat, és mindvégig egyfajta felügyelet alatt tartják a lakosokat. Egyedül Kató, a hadiözvegy szabadabb: ő kurválkodhatott, de csak napközben, amíg a gyerekek iskolában vannak, s a Csizmár testvérek nem jelentik fel, mert semmit sem tesz előzetes engedélyük nélkül. Lilik egy ilyen keresztül-kasul kontrollált környezetben szocializálódik, de nehéz megértenie, mi hogyan van. Így a szomszéd gyerekek édesapjának ugyan van autója, de leszerelte a kerekeket, hogy el ne kobozzák: „Azt hívják kommunizmusnak, hogy a lakosság autótlan, az uralmon levők pedig ide-oda hajtának (...) főleg fekete autókön.” Ebben az autóban kezdődik meg Lilik pszichoszexuális útja: szimpátiáját, Hévízi Gizit az autóba csábítják, or-

vosost játszanak, s benyúlnak a lánynak: „Alatta kísérletezett, óvatosan széthúzta a pirosas szélű vágást.” Aztán már ekkor előjön belőle az üzletemberi, ügyeskedő ötlet: hogy a környékbéli fiúk is „gyógyíthatják” Gizit, persze pénzért, és benyúlhatnak a lába közé. De a Papaj nevű, idősebb fiúnak már felállt a farka, alig tudták kirángatni, hogy ne hatoljon Gizibe. E traumákat csak fokozzák az 1956-ban látottak. A forradalomról szóló jelenetek egyenesen bravúrosak, különösen a lakógyűlés leírása, amely verekedésbe torkollik. Mindenki reménykedne a szebb jövőben, de sehol semmi, és Jolán kifakad: „Ő filléres gondokkal küzd minden hónap végén, Katónak viszont bőven van 'pina pénze'!” Jolán valamiféle igazságot keres, ahogyan mások is igazságtételre vágnak, de csak a viszonyok mérgesednek el. Csiliz Irénnek, Lilik nagynénjének sem jut szebb életút: a Felvidékről szövik át 1945-ben, az ország újjáépítésén dolgozik, amikor meglátja őt téglarakodás közben valaki. „Egy kedves és fáradhatatlan nemi szervű minisztériumi párttitkár” emeli ki az MKP-ba, így kerül Budapestre, akinek azonban több szeretője, illetve felesége is volt, a farka mozgatja, és csak ígéretet. Ám Rákosi letartóztatja jugoszláv kémként, Irénnek új szeretője lesz, szintén családós ember, de vele sem jut semmire.

Nem az ultraszegény Magyarországon járunk, a több milliós, újra elszegényedett vidéken, ahol az utolsó búzaszemig fölsöprik a padlást, hanem a fővárosban, ahol még van mit elvenni. Itt elvben még azt hiszi az egykori bérháztulajdonos, hogy még mindig övé az épület. Azt hiszi az autótulajdonos, ha leszedi a kerekeket, csak az övé az autó. Azt hiszik az emberek, legalább a testük urai, hogy legalább egy megbízható párjuk és normális szexuális életük lehet, de nem – itt semmi nem jön össze senkinek, ahogy a forradalom is óhatatlanul elbukik. És itt ismét csak azt kell kiragadnunk, amiben Csaplár regénye újat hoz: a fővárosi emberek egy része szexualitásának leírását. A magyar társadalomkutatás, a társadalmi struktúra kutatói egy évszázada küzdenek azzal, hogyan írható le a magyar tár-

sadalom, több modell született, és természetesen, ha a magyar társadalom szexualitását vizsgálánk, osztályoznánk úgymond, akkor sem lenne könnyebb dolgunk. A vidék, másképpen fogalmazva a paraszti világ sosem élt viktoriánus módon szexuális életet – Borbély Szilárd kiváló regényéből, a *Nincstelene*kéből is jól kivehető, hogy mennyire obszcén módon beszélnek az emberek magáról a szexről is, vagyis a baszásról. A gyerek előtt is, legfeljebb imitt-amott megjegyzik, hogy no-de-ne-a-gyerek-előtt... A polgári Magyarország, illetve ami utána jön, sokkal intimebb, és ugyebár a kommunistának mondott világ a kezdeti szovjet idők után prűd, noha az elvtársak is csinálják, ha csak lehet. De a hotelekbe csak házások jelentkezhettek be, szeretőt tartani felsőbb szinteken ugyan akár megszóktatott is lehet, de veszélyes – a szerető akár jelenthet is az elvtársról, az elvtárs meg tudja, ha szeretőt tart, megszarolhatóvá válik. De már a Csizmár ház, illetve a Csiliz család bemutatásakor érzékeljük, a pesti bérház lakóinak részben proli, részben kispolgári élete – ami a szexualitásra is vonatkozik – mennyire képtelen idomulni az újhoz, a kommunista ethoszhoz. Az emberek habitusa nem változik meg egyik napról a másikra, és ez a kispolgárság csakis szenvedhet az újabb és érthetetlen kötöttségek között. Csúpan a gyerekek maradnak olyanok még, amilyenek voltak: a kislány vaginája után érdeklődnek a legtermészetesebb módon, bár titokban, hisz érzik, ez valami tilos. És mert tilos, Lali élete végéig e problémával fog foglalkozni...

Ezt a regény későbbi részében láthatjuk majd, amikor már egészében látjuk Lali szexuális életének fejlődését, pontosabban bukását, folyamatos bukácsolását. Mi más is juthatna eszünkbe e torz világ elemzése kapcsán, mint Foucault-tól *A szexualitás története*, melyben arról ír – és persze tudjuk, a magyar világra ez csak részben igaz –, hogy „...a 17. század elején még megszokott dolog volt az őszinteség. A szexualitás gyakorlatát nem kellett még rejtegetni; nem kellett elhallgatni bizonyos szavakat, nem kellett szégyenlősen takargatni

egyét s más; akkoriban még elnéző meghittség övezte a tiltott dolgokat. A durvaságot, az obszcenitást s az illetlenséget szabályozó kód sokkal tágabb teret engedett az embernek, mint a 19. században. Akkoriban még gyakoriak voltak az egyértelmű mozdulatok, a szemérmetlen szavak, a nyilvános tilalomszegések, a testrészeket szabadon mutogatták, s tetszés szerint összegabalyították. A gyerekeknek korán fölnyílt a szemük, és még nem volt bennük feszélyezettség – ott lábatlankodtak a hahotázó felnőttek között: a test szabadon ’illegette magát.’ De jönnek a viktoriánus polgárság egyhangú éjszakái, a szexualitás az otthon falai közé szorul, kisajátítja a család, a nemzés funkciójára korlátozódik, a polgár meg a kurvához megy, ha élvezni akar. Persze ennél mindez sokkal bonyolultabb, de Csaplár plasztikusan írja le, hogy a kommunistának nevezett világban az egyéni életutak keréketörésével a hatalom hogy ellenőrzi és teheti tönkre egyúttal az állampolgár szexuális életét is. Mert a szovjet rendszer kialakulásakor e tekintetben oly liberális volt, hogy Nyugaton a szexualitás felszabadítóit csak csodálkozva néztek és irigykedtek (egészen a hatvanas évekig). Leninék a házasságot úgy értelmezték, hogy az két fél kölcsönöségén alapul, ergo akárkik megházasodhatnak, és megszüntették a cári Oroszország ún. szodómia-törvényeit, s így a homoszexualitást sem büntették, a házasság önmagában nem volt érték, szexelni meg bárkivel lehetett (szabadság, elvtársak!). De Sztálinnal e tekintetben ismét a cári Oroszország világa jött vissza, s ezt másolták Magyarországon is. És még a normálisnak tartott szexualitásról sem beszélhettek, miközben álságosan eltűrték a prostituáltak, szeretőt tartottak a felsőbb rétegek, orgiázott a pártelit stb. De Rákosiék és Kádárék is tudták, mit miért csinálnak, s itt ismét Foucault-t idézhetjük: „Aki a szexualitásról beszél, bizonyos mértékig kivonja magát a hatalom fennhatósága alól; megkérdőjelezi a törvényt; s ha csak egy csipetnyit is, megelőlegzi az eljövendő szabadságot (...) Aki szexuális elnyomásról beszél, annak a szávaiban mindig ott a lázadás, a szabad-

ság ígérete, hogy nemsokára új kor köszönt ránk, amelyben más lesz a törvény. Aki szexuális elnyomásról beszél, az a prófécia jónéhány hagyományos funkcióját is feleleveníti. A jó szexualitása a jövő.”

De itt, vagyis a regényben, aligha van jövő. A másik férfi főhős, Gajz András egész életében apahiányban szenved, az apja után kutat, aki a II. világháborúban tűnt el honvéd századosként (és nácibarátként). András apja múltja ellenére az úttörővasúthoz kerülhet, itt ismerkedik meg

Som Dezsővel, az ifivezetővel, aki később feljebb és feljebb jut. Ha bajban van, András hozzá fordul, de többnyire eredmény nélkül. Az úttörővasútnál a kis vasutasok ideológiai képzése mellett legalább olyan fontos a test ellenőrzése: „Az ország politikai vezetése mindenre gondolt. Ki tudták számítani, hogy a szabadon lengedező, hosszú lányhajak föllazítják a figyelmet a fiúkban. Országosan is nagyon komolyan vették ezt a témakört. Az áruházakban csakis olyan női ruhákat lehetett kapni, amelyek ellen súlyozták, vagy kimondottan semlegesítették a női test vonalait. Maximálisan ügyeltek arra, nehogy bárkiben szexuális gerjedelem támadjon az utcán, egyáltalán nyilvános helyen.” András Tündének udvarol, aki szintén kalauz, de nem hajlandó hosszú hajától megválni. Apját, az egykori vájárt pedig szintén kiemelték, tehát Andrással már társadalmilag sem illenek

össze – pedig a rendszer az egyenlőséget propagálja. András anyja is figyelmezteti, hogy egy múltbeli katonatiszt fia számára veszélyes politizálni. Som is így tesz vele az ifivezető-táborban: „nehogy kifejtse a véleményét bámiről is a várható viták során”. És az sem mindegy, „melyik futballcsapatba válogatnak be, s nem közömbös a jövőd szempontjából az sem, hogy melyik csapatnak drukkolsz nézőként”. András folyamatos félelemben és figyelmeztetések közt él, és hiányzik az apa, az irányadó. A kialakuló új elit, melynek egyszer akár tagjai is lehetne, a velejéig cinikus: „Magától értetődőnek látszott számukra, hogy a jövőt, még hozzá a nem is távoli jövőt, különféle pozíciókba kerülve, ők fogják meghatározni. Gúnyos, cinikus beszólásaik ellenére élvezték az életet, nyíltan néven nevezték azokat a lányokat, akikkel lefeküdtek a táborlások közül, és azokat is, akiket ezután szándékoznak lefektetni. A kubai fehér rum és a szovjet vodka mellé jelentős mennyiségű sör ömlött le a torkukon.” Vagyis az új elite aligha érvényesek a Foucault által mondottak – hisz épp ők ellenőrzik ezt a beszédmódot is. (És itt rögtön beugrik egy nem régi kép: amikor jobbikos egyetemi hallgatókról, akik golyátáborokat szerveztek, derült ki, listákat készítettek a jelöltekről, gyakran a legordenárébb módon jellemezve őket – vagyis semmi új a nap alatt, ha az új és fiatal elit-jelöltekről van szó.) Az ifivezető-táborban e brancs egyedüli nőtagja, Teri – akinek kicsi a melle, lapos a feneké –, s ő szopja le Andrást. Aki szüzessége elvesztéséről boldogan számol be Somnak, de kiderül, az orális szex sem az, aminek tűnik, mert azt politikai szempontból is mérlegelni kell. Som elmagyarázza Andrásnak, hogy Teri apja az MSZMP legfelsőbb testületének a tagja, és András nem volt eléggé résen. Mert Terinek a leszopás a szenvedélye, de mivel nem halogatta a nexust, hát ki sem tudják használni Teri révén apja kapcsolatait. És Teri másnaptól levegőnek nézte Andrást. Aki aztán egy másik szexuális világba keveredik hirtelen, két csajjal, Nellivel és Macskával szexel – akik Nelli bécsi nagybátyjától kapnak fogamzásgátlót. A felszabadultság tehát legfeljebb

a régi és gazdagabb világ sarjaira érvényes, de András a lányok promiskuitását sem értheti, és nem is élvezi. Majd egyházi iskolába, kollégiumba kerül, de hamar otthagyja. Az egyetemre jár, itt barátkozik meg az írópalánta orvosgyerekek Lajta Andrással. Akinek lenne saját garzonja, de onnan nem tudják kilakoltatni az amúgy nem is fizető bérlőket. Andrászt kéri fel, hogy segítsen, de rendőrségi ügy lesz az egészből, és a III/III ezt használja ki mindkettőjük beszerzésére „az értelmiségi vonalon”. András részben azért jelent, hogy cserébe megtudja, mi lett az apjával – csak nagyon későn árulja el a tartótiszt, hogy már rég meghalt az orosz fogságban. András Lengyelországba is kijut – itt lengyel csajokkal ismerkednek –, majd Romániába, de épp a csehszlovákiai intervenció idején, amikor a románok még hevesebben gyűlölték a magyarokat, végül Franciaországba, ahol a külföldtől, a szabadság mámorától majd’ elájul. A tartótiszt viszont elégedetlen. András barátnője Tatai Zsuzsa lesz: „Szeretkezés után egy vízzel megtöltött lavórra álltak bele, vagy guggoltak, úgy mosakodtak. Azzal is kimutatták az egymás iránti szerelmüket, hogy az első tisztalkodó nem öntötte ki a vizet...” Ám Zsuzsa apja anno textilkereskedő volt, most viszont a legjobb anyagokat szállította az elvtársaknak – így jutott hatósági lakáshoz Zsuzsa. András ezt is jelenti, és Zsuzsa apja emiatt kerül börtönbe. Amikor András a besúgókról kezd el magyarázni neki, Zsuzsa persze leveszi a történetet, és kirúgja Andrászt. Aki abbahagyná az ügynöki munkát, no de az nem úgy megy... Mindenki kelepcebe kerül itt – hol üzletibe a korrupció miatt, hol szexuálisba, hol a titkosszolgálat zsarolása miatt.

Történetünk harmadik főszereplője Klári, akinek nagyapja még fölbirtokos és erdőtulajdonos volt a Miskolc környéki Hód községben, családi kastéllyal. Őket már kitelepítik a Hortobágyra, ahol a kommunista táborvezetőnő magához veszi és szexuálisan molesztálja a kislányt. Később egy barlangban húzzák meg magukat, nem tudják, amnesztiát kaptak, éheznek, meghal Klári kisöccse, ő és anyja pedig azon gondolkodnak, hogy

a tetemet meg kéne enni. 1954-ben kerülnek vissza Miskolcra, de lakásukban már egy őrnagy lakik. Az apát 1956 után kivégzik, s miután Pestre kerültek, anyja az ivászatba menekült. Klári kurva lesz, nemigen van más lehetősége. A kajakozó András veszi el szüzességét, a strandon ismerkednek meg. De András nem foglalkozik sokat vele, Klári azt hiszi, Andrásnak nem tetszett a puncija, ezért bosszúból András csapattársával nyitja meg „pokróc-szalonját”. És itt kezdenek el összeérni a szálak, itt válik tényleg regényessé a regény. Míg András veszi el Klári szüzességét, Klári Laliét, s a két fiú is összeismerkedik. Klári András után vonzódik reménytelenül, Lali meg Klári után. András ugyan fel-felűnik Klári életében, de aztán hetekre, hónapokra eltűnik, utazgat, egyetemre jár, besúg. Lali viszont bizniszelnit kezd, eleinte telekrendezéssel, építkezéssel a burjánzó szocialista korrupció keretei közt, majd a vendéglátóiparban köt ki. De Klárinak nem hajlandó fizetni az első liezonért. Pedig Klári egyre inkább ebből él, végül otthagyja munkahelyét, az Árvácskában kezdi el „hivatásosként” – a régi lányok nem tudják, ki ő, talán a titkosszolgálatnak dolgozik, ezért békén hagyják. Aztán stricije lesz, így jobban is boldogul, de ő is a III/III látókörébe kerül. Nemet mond, aminek más nem lehet a vége, mint börtön. Itt keresi fel Lali, aki támogatni kezdi, majd a börtönben feleségül is veszi.

Lali, aki végül is valahol a kispolgár és a proli közt van, Kláriban látja az igazit, hálás, hogy elvette a szüzességét, hisz korábban sokat bajlódott a dologgal – tánciskolás partnerénél felsült, és folyton a pinával van elfoglalva. Úgy véli, a férfinak szüksége van rá, hogy lássa magát baszás közben, és azt is, aki baszik. A női nemi szerv tanulmányozásába kezd: „Az egyik a saját pináját nevezte utálatosnak, a másik Lalit perverznek, a harmadikat az egész helyzet a legutóbbi abortuszára emlékeztette.” Végül egy kurvát ültet meztelenül egy üvegalapú asztalra, alábújik, fényképezi – a kielégíthetatlenség szürke világa ez, minden szeretet nélküli, érzelmentes és anyagi. Eközben karrierje felível a vendéglátásban, végül már vendéglőt vezet. Klári kijön a börtön-

ből, hozzá költözik, de nem élnek házasetet, Klári nem engedi – Lali teljesen frusztrált, mint mindig. Az egyik kiskorú mosogatólány, Anita lesz a szeretője, ám ha vele szeretkeznek, akkor is Klárit látja maga előtt. S Klári végül akkor engedi magához, amikor egy véletlen folytán ismét találkozik Andrással, bár semmi sem történik közöttük. Lali viszont ezt gondolja – akár olcsó ponyvaregény témája is lehetne mindez, de hát nem az ez a szövevényes történet. Mert Klárit közben besúgóként, megfigyelőként alkalmazza Lali a vendéglőben, hogy titokban írja, mennyi sört csapolnak a pincérek – mindenki mindent elárul. Klári azt követeli Lalitól, rúgja ki Anitát, ez a feltétele annak, hogy magához engedje Lali – aztán bejelenti, terhes: „Lalira úgy csapott le a hír, mint elítélre a hóhér bárdja, azzal a különbséggel, hogy a lefejezettől nem várnak jópofáskodást.”

És közben jön a vég: András egyetemi barátját, Lajtat azzal zsarolják meg a jelentések kicsikarása céljából, hogy elterjeszthetik róla, homoszexuális, hisz sosincs barátnője. Végül Lajta maga sem tudja, meleg-e, az lenne-e, ha lehetne; korábban a felkínálkozó lányokkal kudarcot vallott, mindig is a fiúbarátok közelségére vágyott. De így, megszaroltan, inni kezd, és búcsúcsókot nyom az elcsodálkozó András számára. S végül öngyilkos lesz. András magán kívül van, tudja, hogy ez a tartótiszt műve, de a búcsúcsókról nem mer beszámolni. Kimenekül a városból egy faházba, jó sok alkohollal, de a ház kigyullad, s abban ég halálra. A ház éppen Lali testőréé, ők találnak az elszenesedett holttestre. Lali kivág belőle egy darabot, hogy egyszer megtudhassa, a gyerek kitől származik: Andrástól vagy tőle. De mi ezt már nem tudjuk meg. Nincs is nagyon mit, végképp szétesett ez a világ.

Ahol így vagy úgy mindenki dühös mindenre, mert vágyott valamire, ám semmi sem teljesülhetett. Klári és Lali kvázi-házasságáról Márai Sándor pár sora juthat eszünkbe az *Egy polgár vallomásából*, hisz Klári és családja legfelülről csúszik le Klári prostitúcióáig, míg Lali alulról érkező szocialista self-made-man: „A legtöbb házasság mezaliansz. Az élettársak maguk sem sejtik, mi az, ami idő-

vel két pártra állította őket. Soha nem tudják meg, hogy a lappangó gyűlölet, amely átfűti az együttélést, nemcsak a nemi érintkezés csődje, hanem, egyszerűbben, valamilyen osztálydüh.” Ám itt Márai még egy másik korról beszél, amikor a társadalmi elvárások kényszerítik kapcsolatba az eltérő neműeket, hogy a vége a csendes düh és gyűlölet legyen. De kifelé azt kell eljátszani, hogy működik a házasság, a cél a vagyon egyben tartása. A szocializmusban megmarad az osztálydüh, a gyűlölet, de már a működést sem kell eljátszani, és mivel a vagyon korlátozott, hát megőrizni sincs mit. Magyarország börtönné válik, zárt osztállyá, ahonnan kimenni úgyszólván csak kivételesen lehet, a benti szabályok pedig felborulnak. Ahol nincs tulajdon, vagy ha van, elveszik, ahogyan a szerelem is csak látszólagos, a szex meg animális. S nemcsak a véleményeket kontrollálja a hatalom, de a testnek is őre. Az emberek pedig megesszik egymást, mást nem tehetnek, hisz tehetetlenek. Velejég hazug világ ez, valódi érzelmek nélkül, vagy ha azok léteznek is, szükségszerű, hogy egy szerelem sem teljesezhet be. Csak az örökös gyanakvás marad meg.

És ezt nevezték a legvidámabb barakkoknak.

Ezt a mítoszt boncolgatja, vagy inkább bontja le Csaplár, ha kerülő úton is, mert persze nem azt akarja bizonygatni, hogy nem volt akkor semmi vídamság. Ami nem kevésbé lényeges, az Csaplár poétikai különütassága. Nincs itt pátosz, erkölcsöszködé, nemzetmentés, a magyarok iránti aggódás, ama vágy, hogy az utókor lássa, hogyan éltünk és miket szenvedtünk egy diktatúrában. Meglehet, akad kritikus, aki szerint Csaplár írásművésze a „prózaforradalom” előtti időket idézi, hogy írásmódja „egyszerű”, „egysíkú” és „leíró”, és nem „szép”, értsünk bármit is a szép alatt, mert hát nem gyönyörködött. Hogy nem értékel újra, nem teremt új nyelvet. De hát épp ez az – feltétlenül kellene? Mi sem jellemzőbb, hogy az irodalmi táborok értelmezési kereteibe korábbi művei sem igen fértek bele, a kritikai recepció, hát még a tudományosnak nevezett bűvészkedés más kortárs és hasonló, sőt részéről gyengébbeknek tűnő művekhez képest alacsony szintű, vagy egyenesen elmarad. Ám ez a lényeg: hogy Csaplár hagyományosabb értelemben elbeszélő író. Akit meg a téma

magával ragad, az pont nem a szójátékok, a nyelvjáték miatt fogja kezébe ezt a kiváló könyvet, mely alighanem az életművön belül is kiemelt helyet foglalhat el. Mert éppenséggel radikális könyv ez, Csaplár radikális írói és gondolkodói (a magyar közelműltről gondolkodói – hogy azért pontosítva szűkítsünk) radikalizmusának fontos állomása, ahogyan a kort hagyományosan, illetve már korábban is destruáló és dekonstruáló irodalmi válaszok mellé egy újabb szemléletet alkot meg, mely sem nem játszadozó komikus, sem nem búskomoran tragikus. Ezt mondanánk a közgondolkodásban a harmadik útnak. Ahol az ember sem nem eredendően jó, sem nem eredendően rossz, hanem azzá lesz, amivé tesz a szülei, embertársai, a politika. Csaplár ilymód persze nem korszerű (mintha a korszerűség ab ovo valami jó lenne), viszont a magyar prózahagyományokban igen is találunk „kortársait”, nem is akárhogyan. ■ ■ ■

■ **Szerbhorváth György** (1972): vajdasági származású újságíró, író, kritikus, Budapestben él. Kötete a Kalligram Kiadónál: *Vajdasági lakoma* (2005).

SZILÁGYI ZSÓFIA

RIDEG, de EGYEDÜLSZÉP ÚT?

Két évvel ezelőtt jelent meg Róna Judit nagy vállalkozásának első kötete: akkor Babits Mihály életének kronológiájából az első 25 évet kaptuk meg, most újabb öt évvel, az 1909 és 1914 közti szakasszal ismerkedhetünk. Csak első pillantásra meghökentető, hogy bár mindössze öt évet fog át ez a kötet, mégis nagyobb terjedelmű a korábinál is, 763 oldalas (pedig az első kötet sem volt karcsú: előszóval, mutatókkal együtt 560 oldal). Azért nem kell meglepődni ezen, mert világos, hogy sokkal több adat ma-

Róna Judit: *Nap nap után Babits Mihály életének kronológiája, 1909–1914*
Balassi, Budapest, 2013

radt fenn Babitsról abból az időszakból, amikor már az irodalmi élet része lett, mint a gyerekkorából, és még több azokból az évekből, amikor „intézményesült” is. Az életrajzi kronológia pedig nem tud másból összeállni, mint a rendelkezésre álló adatok

ból – a célja ugyanis a következő: „az adott források (művek, levelezés, korabeli fogadtatás) alapján a művész életének és műveinek összes mozzanatát [...] megragadni és részletes kronológiai rendbe állítani”. Ezt a meghatározást még az első kötet előszavában olvashattuk, a mostani bevezetés sokkal szűkszavúbb – de ebből is kiemelnék egyetlen mondatot: „A meglévő adatok fényében hol teljes, hol töredékes a közlés, ami helyenként az olvashatóságot is befolyásolhatja, pedig méltánylandó óhaj, hogy a kronológia a tudományos igényesség mellett élvezetes olvasmány is legyen, hiszen csupán akkor tekinthető irodalomtörténeti narratívának.” (8.) Azért épp ezt az egy mondatot, mert bármennyire úgy érzem magam is, hogy ez a vaskos munka élvezetes olvasmány lehet, tartok tőle, hogy nem könnyű meggyőzni arról bárkit is, fogja fel úgy: Babits Mihály facebook-oldalának idővona-

lát olvasgatja. De talán nem is az olvasmányosság az elsődleges cél, hanem az, hogy, miközben nem mondunk le az adatoktól nem rettegő olvasókról sem, szakmai diskurzus jön létre Róna Judit sorozata körül. A nem szakmabelieket talán az is elriaszthatja a könyvtől, hogy nem könnyű megtalálni egy effajta munkához a megfelelő olvasásmódot – egy-egy adat ugyanis csak a forrással együtt teljes, ha viszont mindennek utánanézzünk, összevetünk ott, ahol erre szólítanak fel, komolyan veszünk minden egyes „lásd még” felszólítást, olyan szöveg univerzumba kerülünk bele, ahonnan nem könnyű kikeveredni. (Sosem érdemes arról megfeledkezni, hogy létezik olyan, a kívülállók számára talán különösnek tűnő olvasásmód, amelyet Grigorij Oszipovics Vinokur már Babits korában, 1925-ben leírt, számomra revelatív egyszerűséggel: „a tudós először kizárólag a könyv különféle külső jegyei felé fordul különösen gondosan: megnézi a címet, a kiadás helyét és évét, a különféle, a könyvben közölt mutatókat, a lábjegyzeteket, az előszót, s végül a tartalomjegyzéket. [...] Ha tudománnyal foglakozunk, soha nem lehet egyetlen könyvet olvasni: mindig könyvek sokaságával van dolgunk.” *Az olvasás kultúrája*, Filológiai Közlöny, 2002/1–2, 32.)

A kritikám címébe emelt „rideg, de egyedül szép út” Babitsra vonatkozik ugyan, és Füst Milántól, 1911-ből származó megállapítás, de mintha rá lehetne érteni Róna Judit kronológia-készítő elszántságára is. Akár keletre, akár nyugatra nézünk, találunk ilyen munkákat, a nagy klasszikusokról (Tolsztojról, Goethe-ről) mindenképp – kétség sem fér hozzá, hogy a magyar irodalomból Babits az egyik író, akiről ilyen munkát érdemes csinálni, egyrészt az adatbőség okán, másrészt azért, mert kora irodalmi hálózatának egyik „csomópontja” is volt, nem pusztán meghatározó költője. S mivel önmagában, attól tartok, feltehetőleg csak kevesek számára képez majd „irodalomtörténeti narratívát” ez a könyv, fontosnak tartom megmutatni, legalább néhány példán keresztül, mennyi tanulsággal járhat a Babits-kronológia olvasása. Tanulság még akkor

is akad bőven, ha, ahogy Róna Judit az első kötet előszavában leszögezte: „A kronológia készítőjének az önálló alapkutatás nem célja, ideje sem marad rá; egybe kell gyűjtenie, s elfogadnia a már meglévő adatokat, noha mégis döntésre (és ehhez olykor bizonyos kutatásra is) kényszerül, ha azok ellentmondanak egymásnak.”

S hogy miért rendezheti át a Babits-képünket egy olyan kötet, amely már ismert (pontosabban fogalmazva: ismerhető) adatokat rendez egymás után? Például azért, mert figyelmeztet rá, hogy sokszor az író akár esszében, akár szépirodalmi műben *visszatekintve* megkonstruált élettörténetét fogadjuk el igazságként – elhisszük Babitsnak, hogy Fogarason, tanárként dolgozva mindvégig úgy érezte magát, mint „egy rossz levegőjű búvárharangban”, ahogy ezt 1939-ben, *Keresztül-kasul az életemen* című írásában kijelentette. És aztán rögzül bennünk, hogy az író a tanári munkáját, mindhárom helyszínen, vagyis Fogaras után Újpesten és a Tisztviselőtelepen, küszködve, sok szenvedéssel végezte, ezeket az éveket az irodalomból való kiüzetésként élve meg. Hiszen, ráadásul, és ez határozottan hozzájárul a „rögzüléshez”, azt is tanultuk, hogy Arany Jánosnak rongálta a stílusát, hogy dolgozatokat kellett javíttatnia, vagyis tudjuk már, mire Babits-hoz érünk tanulmányainkban: az írókat tönkreteszi a tanárként robotolás. Móricz a *Pesti Napló*-ban, 1939 nyarán közzétett, az iskolai éveire emlékező cikksorozatában általában érvényesnek találta a 19–20. század fordulóján működő gimnáziumi tanárookra, hogy a hivatásukat csak kényszerből űzték: „Ezek az urak csak kénytelen-ségből voltak tanárok. Nem is ismerhették a pedagógus örömét, azt, hogy fiatal lelkek meghódításával s nevelésével érjenek el sikert. [...] Arany János volt mindenki. Tanár volt, hogy állása, foglalkozása legyen, s a szabad idejét költészettel tölthesse ki.” Babits viszont, ez ebből a kronológiából nyilvánvalóan kiderül, nem volt kelletlen „kényszertanár”, még ha nem is volt könnyű neki nappal tanárként, éjjel költőként dolgozni: világos céljai voltak, komoly pedagógiai sikerei, kedvelték a tanítványai, szeretettel

gondoltak vissza rá, ő pedig többnyire szívesen tanított. Tudta, mi a célja tanárként, és gyökeresen mást látott fontosnak, mint a memoriterek bemagoltatását, amely a korban az irodalomtanítás széles körűen elterjedt módszere volt: „Gondolkodni és beszélni: nem lehetne rövidebben és mégis teljesebben megjelölni egész középiskolai tanításunk célját.” (107.)

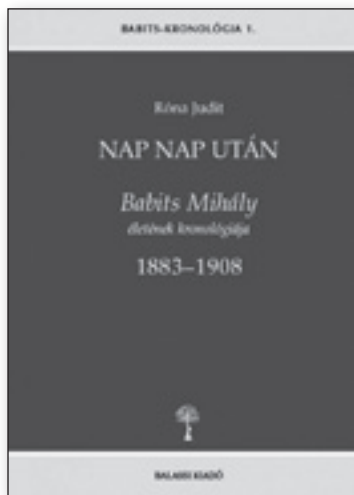
Arról azonban szó sincs, hogy a szenvedés éveit ez a kronológia a boldog munkálkodás éveivé változtatná: már a kortársak háborogtak azon, hogy Magyarország milyen rosszul bánik a tehetségeivel, hogy Babits, miként Ignotus írta a *Pester Lloyd*-ban, „fiatal évei gyertyáját iskolai dolgozatok javíttatásával fogyasztja” (78.). Hatvány Lajos még ennél is meszebb ment, amikor a Nagyváradon tanítani kénytelen műfordító, Horvát Henrik, és a fogarasi „ifjú költő”, Babits kapcsán az öngyilkosság fenyegetését is felvetette: „Nem ment tönkre épp elég tehetség Magyarországon? Nem volt elég bizonyíték Péterfy [Jenő] szörnyű példája, mivé fajulhat az alkotóerő és a tanítási kényszer közötti nehéz küzdelem? Nem hangzott elég messzire pisztolyának dörrenése?” (261.) Hogy Babits mennyire távol volt az irodalmi élet centrumától, jól jelzi, hogy a Nyugat-esteken többnyire fellépőként tüntették fel (a lap elismert szerzője volt ekkor már), de aztán szinte mindig távolmaradni volt kénytelen az eseményektől. A távolság, a kiszorítottság mégis viszonyítás kérdése csak: amikor Fogarastól Újpestre helyezték Babitsot, még mindig nem Budapesten volt ugyan, a nála is keserűbb Juhász Gyula mégis így látta ezt, Szakolcáról Újpestre írt, 1912-es levele szerint: „Lassankint megvénülök, megtörök és minden, minden oda lesz már. Orosz regényekben, végtelen orosz puszták, végtelen orosz bánat: ez az én életem, ez [...] Ti boldog pestiek!” (512.) De az is kiderül Róna Judit könyvéből, hogy a családtagok, bár örültek volna, ha a legidősebb fiú nem Fogarason, hanem hozzájuk közelebb él, csak azt tudták volna elképzelni, ha tanárként helyezik Szekszárdra – az írói pálya számukra úgy egészében rémisztő, bizonytalan és lehetetlen választásnak tűnt. Azt a meghasonlást,

amit nemcsak Babits, de úgy általában a *Nyugat* első nemzedéke érezhetett, miközben távolodott el a családjától, szinte szimbólumszerűen mutatják meg az édesanya következő szavai (a jelképi erő a betűhű közléssel érvényesül igazán): „Pista [Babits öccse – Sz. Zs.] olvasta miszerint mennyi neves írónk költőnk ideg gyöngeségben sinlődött sőt egyik másik agylágyultan halt el, egész éjjel nem aludtam annyira aggodtam, mert te is megerőltetheted magad, de ugye nincs semmi bajod”. (145.)

A tanársággal eltöltött évek, minden nehézség ellenére, nem okoztak megkésettiséget Babits pályáján, a nála négy évvel idősebb Móriczhoz képest, például, nem mutatott semmiféle „lemeradást” – az mégis elgondolkodtató, hogy az első világháború előtt hihetetlen gyorsasággal befutott íróvá váló Móricz anyagi értelemben mennyire megelőzte a biztos és tisztos foglalkozást űző, havi fizetésben részesülő tanárt. (Hozzá kell tenni, persze, hogy a különbség lehetséges okai közt ott kell látnunk: olyan olvasmányos regényeket, amilyeneket Móricz akkortájt jó néhányat megírt, már akkor is könnyebb volt eladni, mint versesköteteket.) A kettejük jövedelmének különbségéről egy adat, 1911-ből: „Középiskolai tanári minősítőlappja szerint 1911-ben Babits egész évi fizetése 2400 korona, amelyhez 200 korona személyi pótlékot, valamint 800 korona lakbérsegélyt kap. Összehasonlításképp: Móricz például többször, nagy összeget, 6000 koronát kap előlegül a *Nyugat* Részvénytársaságtól.” (425.)

Ilyen adatból azonban (hozzá kell tennem, sajnos) meglehetősen kevés van a könyvből – és itt térek rá arra, hogy, bármennyire lelkesen fogadom a kronológia egyes köteteit, látok vitatható momentumokat ebben a második részben. Kérdés számomra az, például, hogy meddig érdemes elmenni az adatkeresésben – hiszen könnyen lehet, hogy éppen azok az adatok lennének a legizgalmasabbak, amelyekre nem levelezéskötetekben, Babits-monográfiákban lehet bukkanni, hanem, például, kiadatlan levelekben vagy levéltárakban. A Babits anyagi helyzetére vonatkozó adatok azért is kiemelten fontosak lennének, mert a már Ma-

gyarországon is bemutatkozó „új gazdasági kritika” (lásd a *Helikon* folyóirat 2011/4-es számát) szempontrendszerével közelítő kutatások számára válhatnának forrássá. Tisztában vagyok velem, természetesen, hogy a kronológia csak akkor alapozódhat új kutatásokra, ha nem egyetlen ember he-

roikus munkájának köszönhetően jön létre, hanem egy csapat gyűjti hozzá az adatokat: kizárólag így lenne lehetséges, hogy több párhuzamot állíthassunk Babits tanári fizetése mellé, s így az anyagi helyzetének elemzését már társadalomtörténeti kontextusba is beemeljük, belátva, hogy az egzisztenciális helyzete a pályaalakítására is komoly hatást gyakorolt.

De kérdésnek gondolom azt is, mi számít adatnak egyáltalán – miért fontos, teszem fel, beemelni a *Nyugat* folyóirat borítóján történt változásokat. Ráadásul, amikor erről a változásról olvasunk (159. oldal), akkor Babits még nem a *Nyugat* kizárólagos munkatársa, csak később lesz az az (216. oldal) – de a „kizárólagosság” is meglehetősen különösen értelmezett akkortájt, hiszen a megállapodás megkötése után is közölte „a *Vasárnapi Újság*, a *Délmagyarország*, az aradi *Jövő*, a *Fogaras és Vidéke*; a *Világ*, a *Népszava*, a *Debreceni Főiskolai Lapok*, a *Budapesti Újságírók Almanachja* és a *Jung Ungarn*” (217.). Babits esete nem egyedi, Kosztolányi korai novellista-korszakával foglalkozva szintén beleütöktem, hogy megjelent ugyanaz a novella, csaknem egy időben, a *Budapesti Napló* és a *Ba-*

jai Hírlap „eredeti tárcájaként” – inkább azért hoztam fel a példát, mert a *Nyugat* külsejére vonatkozó adatokat, úgy vélem, nem a „kizárólagosság”, nem is a lap vitathatatlan irodalmi jelentősége indokolja, hanem az az *utólagos* tudásunk, hogy *később* milyen jelentősége lett a lapnak Babits pályáján. És ezzel össze is függ a következő dilemmám: a kronológia néhány ponton felveti a kérdést, mennyire és miként szabad kilépni az időből, kiegészíteni egyes adatokat azzal, ami később történt az emlegetett szereplőkkel. Ilyet látunk akkor, amikor Róna Judit egy ponton, 1911. április 3-ánál (halkan jegyzem meg: mintegy sokallva már Babits édesanyjának folytonos panaszkodását) abba az időbe lép át, ahová a Babits-kronológia biztosan nem jut el, vagyis az író halálánál későbbre: „...látod, édes Misikém nekem már a legkedvezőbb számítással is egy évtizedem lehet itt e földön [id. Babitsné 1945. december 1-jén hal meg; nemcsak férjét, de három gyereket, a másfél éves korában elhunyt Olgát, az 1935-ben meghalt Angyalt és az 1941-ben elhunyt Mihályt is túlélve» [...]” (316.) Kevésbé zavar az, hogy itt „közbeszól” a kronológiakészítő, mint az, hogy akkor másutt miért nem teszi meg.

Azt nem kérdőjelezem meg, hogy minden adat jó lehet valakinek, valamire – elfogadom, hogy Róna Judit nem mérlegelte, hasznos-e egy-egy közlés, vagy sem: az ismétlődő adatoknál azonban felmerült bennem, indokolt-e kétszer is közölni ugyanazt az (egyébként teljesen lényegtelennek tűnő) információt. Ilyen eset, amikor Babits „szép képeslapot küldött Angyal húgának” – először ott találkozunk az eseménnyel, ahova feltehetőleg elhelyezhető az időben (1909. június 5. körül), majd rögtön utána annak a levélnek az ismertetésekor is, amelyből mindezt megtudhatjuk (1909. június 5. után). Hiszen Babits anyjának leveléből van információnk a képeslapról, a minősítés is az övé volt: a könyvből úgy tűnik, maga a képeslap nem került elő. De azon is elgondolkodtam, miként lehet bevonní egy effajta kötetbe egyes történelmi, politikai, közéleti eseményeket. Hiszen világos, hogy az első világhá-

borút kiobbantó szarajevói merénylet komoly hatással volt egy egész írói (és, persze, nemcsak írói...) generáció sorsára, módszertanilag mégis felvethető: egészen biztos, hogy nem volt más esemény a tárgyalt öt évben, amely Babits életének alakulását „kívülről” befolyásolta volna? Vajon indokolt beemelni Gavriilo Princip lövéseit akkor is, ha a kronológiából inkább az derül ki, hogy a merénylet után néhány nappal még a „minden megy változatlanul tovább” érzése hatotta át a leveleket (1914. július 4-én Babits öccse arról érdeklődött, a bátyja mikor megy Szekszárdra, és könyveket kért tőle) – az a felfokozott hangulat, amelybe Babits a háború zsigeri elutasítása miatt került, csak hetekkel későbbre tehető.

Sokkal hosszabban tudnám azonban azt sorolni, mi mindenre csodálkoztam rá a könyvet olvasva, s hány-szor éreztem, számos irányba el lehetne indulni a száraznak tűnő adatokból. Kiderül a kötetből, például, mennyivel szorosabb volt a tárgyalt időszakban a Babits–Móricz barátság, mint a Babits–Kosztolányi kapcsolat; hogy milyen sok vita előzte meg egy-egy Babits-kötet végleges címét; hogy mennyire féltette Ady a *Nyugat*-nál elfoglalt vezető helyét Babits-tól, akivel személyesen csak 1911 augusztusában találkozott, holott már évek óta „vetélkedtek”. (Babits ráadásul, legalábbis ezt írta később, nem ismerte fel a képei alapján Adyt, és a bemutatkozásnál sem értette a ne-

vét, tovább fokozva ezzel a költőtárs sértettségét...) Bár arról nyilván nehezen győznék meg bárkit is, hogy egy életrajzi kronológia letehetetlen olvasmány – de annyi talán elhihető nekem, nagyon várom a folytatást. A dilemmáimat is azért vetetem fel, hogy, gondolkodva egy nem „egyedülszép”, ám kiemelten hasznos irodalomtörténeti műfaj lehetőségeiről és korlátairól, oldjam kicsit Róna Judit „rideg” magányát. ■■■

■ **Szilágyi Zsófia** (1973): a Kalligram folyóirat szerkesztője, az MTA-ELTE TKI tudományos munkatársa. Legutóbbi könyve: *Móricz Zsigmond* (2013, Kalligram).

MOHÁCSI ÁRPÁD

NA, MOST MENJEK vagy MARADJAK?

Örökös volna hát az a bizonyos csüggedés, amely – ahogy Kertész Imre írta nemrégiben megjelent esszéjében – valahogy letaglózza és tehetetlenné teszi az embert? Tényleg minden nemzedékben felvetődik a kérdés Európa ezen szegletében, hogy elmenjen innen? Mert a honi boldogulás – néha úgy tetszik – reménytelen. Hogy lehetséges, hogy valaki itthon beleragad a sárba, nem jut egyről a kettőre, de ha nekimegy a nagyvilágnak, akkor ugyan áldozatok árán, de megte-methet magának egy olyan polgári egzisztenciát, amelyről itthon – sok-szor születése okán – egyszerűen nem is álmodhat.

Oravecz Imre *Kaliforniai fürje* rendkívüli érzékenységgel viszonyul ehhez a – már csak koronkénti változatossága miatt is – sokrétű témához, amely az újkori magyarság egyik legégetőbb kérdése. Oravecz regényének újszerűsége a sajátos nézőpontjában rejlik. A versekből, az iskolából úgy véltük sejtetni, hogy a nincstele-

Oravecz Imre: *Kaliforniai fürj*
Jelenkor, Pécs, 2012

nek voltak, akik kivándoroltak. Akiknek nem volt veszténivalójuk. Nekem először Vonnegut egyik önéletrajzi ihletésű novelláját olvasva ütött szeget a fejembe, hogy ez nem feltétlenül így volt. Az ő felmenői például kinéztek egy működő gyárat, és sok pénzért megvették... Oravecz hősei nem állnak ennyire jól anyagilag a kivándorlásukkor, de egy magyarországi viszonyok között módosabbnak számító gazdálkodó vagy paraszt (milyen más íze van a szónak: amerikai terminológiával farmer) család sarja vág neki Amerikának feleséggel, két gyerekkel.

Miért? Mit lát Amerikában? Mi az, ami miatt ott működőképes számára az élet, és mi az, ami miatt el kell mennie Magyarországról?

A kivándorlás honi motivációját, vagyis hogy miért kell elmenni innét, az *Ondrok gödre* fejtí ki. Ez a re-

gényfolyam első része, amely bemutatja a községet, ahonnan a család elszármazik, a kivándorlók felmenőit, a felmenők életét, és legfőképpen a küszködésüket. A vágyat, ahogyan nemzedékről nemzedékre szeretnék gyarapítani a vagyont, szeretnének „szerző” emberré válni, többet hagyni az utódokra, mint amennyit kaptak. Nincs szó saját igényekről. A személy maga valahogy érdektelen. A birtok, a föld megtartása, ha lehet, gyarapítása a cél. Bizonyos újítások beleférnek ebbe a világképbe, de ezek nem egy könnyebben élhető világot céloznak, hanem a nagyobb termelékenységet szolgálják, a birtok gazdaságosabb üzemeltetését.

István, aki életének java részét már Steve-ként éli le, nem egyszerűen ifjonti hévből akar letérni az előtte járó nemzedékek által kitaposott útról. Szeretne saját családot, feleséget, gyereket, saját megélhetést. Apja nagy zsarnok, aki nem tűr ellentmondást, nem enged teret a fiataloknak. Steve – csak izlelgecsük ezt a névformát – nem tud, nem akar szembeszegülni vele. Viszont apja támogatása nélkül egyszerűen képtelenség volna bármi másba fognia. Sorra veszi a lehetőségeket, még a bankot is megkérdezi, de éppen apja bukott nagy összeget egy banki hitelen, kiderül, hogy anyai pénzt nem lehet megkeresni Magyarországon, hogy abból földet lehes-

sen venni, hogy vállalkozni lehessen. (Ismérsz szavak? Ki gondolta volna, hogy egy ilyen regény ennyire áthálós tud lenni...) Senki nem csodálkozhat az itthon maradtak fásultságán, beletörődésén. A kilátástalanság elfogadása és megszokása okozza a Kertész által megírt csüggedést. Steve nem akar ilyen lenni, ő kimegy. Ezer szállal kötődik a tájhoz, a családroz, a gyökerekhez, de elmegy, mert úgy érzi, hogy – lásd József Attila *Levegőt!* című versét – itthon megfulad, nincs elég tér, hogy nem jut lehetőségekhez.

A *Kaliforniai fürj* már magának a hajóútnak a leírásával kezdődik. Az elbeszélést a továbbiakban is hosszú leíró részek tagolják. Steve valósággal mindig úton van, áthajózik az óceánon, átszeli vasúton Amerikát, vagy legalábbis jár egyet a környéken, és mi az ő szemével látjuk a tájat. Ezek a grandiózus leírások annyira érzékletesek és költőiek, hogy nem lehet nem észrevenni az elbeszélő személyes érintettségét. Oravecz költőként indult, és költői vénája érezhető a szépprózájában is. A regény gyaníthatóan számos életrajzi elemet tartalmaz, de nem feltétlenül a szerző családjának a története. Bár nyilvánvaló, hogy a családi legendárium, a helyben mesélgetett történetek több epizóddhoz és karakterhez szolgáltak akár közvetlenül is alapul.

Steve és Anne regénye lenyűgöző és nagyszabású, a szöveg eleméntárisan őszintének hat. Ez a vallomások jelleg ugyanakkor nem csak abból adódik, hogy az egyes szereplők saját maguk kifejtik a mondandójukat. Érzelmek és gondolataik kitetszenek az elbeszélő megfogalmazásában közreadott szövegből is. Az elbeszélő pozíciója ugyanis mindig olyan, amilyenek a szükség megköveteli. Lehet távolságtartó, ha szükséges, összefoglaló, tágabb perspektívából láttat. Az elbeszélő jellemző megszólalási módja mégis az, amikor valósággal egyé olvad az ábrázolt figurával, amikor folytatja hőse gondolatait, mindez pedig kidomborítja a szöveg önkéntelenül áradó, vallomások vonásait.

A magyarországi Szajla községből kivándorló Steve és Anne először a Nagy Tavak vidékén, egy Toledo nevű, éppen kiépülőben lévő iparvá-

rosban telepedik le, majd az amerikai ipart is utolérő válság miatt délre költöznek, az akkor még falusias kaliforniai Santa Barbarába.

A magát ízig-vérig parasztnak tartó házaspár életre szóló kalandjában nem egyszerűen amerikanizálódik, hanem egyúttal polgárosodik is, a hősök olyasfajta fejlődésen mennek keresztül, amelyre itthon semmi esélyük nem lett volna, még az olyannyira áhított gazdálkodói lét esetleges megvalósulása esetén sem. A regény kétségkívül a kapitalizmus és a szabadság apoteózisa is. Magyarországon olyasfajta igazi kapitalizmus és szabadság egészen a legutóbbi időkig nem létezhetett; és még ez a rendszerváltás utáni újfajta szabadság is korlátozottabb valamiért, mint amit ezek az emberek odakint megéltek, illetve megszereztek, megteremtettek maguknak. Egészen hihetetlen, hogy – ha saját személyükben már nem is, de legalább gyermekeik révén – kiemelkedtek a magyarországi alávetettségéből, mert látjuk, hogy hiába nagygazda vagy nagygazda fia az ember, itthon csak senkiházi paraszt, akit felnőtt férfiként is kedvére felpofozhat, aki úrnak gondolja magát, mert a paraszt egész életére csak olyan ember marad, akit csicskázthatat „az úr”. Steve-ék kint beletanulnak a „szabadságba”, kezdnek egyre jobban hasonlítani az amerikaiakra, a szomszédokra, míg végül maguk is egészen amerikaivá válnak. És érdekes, hogy az egész polgárosodás mögött valahogy a szabadság áll. Szóval, kissé leegyszerűsítve a dolgot, a szabadság megléte, ami miatt ez ott kint létrejöhet, és a szabadság hiánya, egyfajta korlátozottsága, ami miatt ez itthon nem megy, vagy csak keveseknek, vagy csak időlegesen.

Steve gyorsan megtanul jól angolul, bár vannak kezdetben nehézségei. A munkahelyén igyekvő, az ipari munka nem idegen tőle, még Magyarországon beletanult a gyári segédmunkások életébe. Kint képes előrébb lépni, mindig egy kicsivel többet bíznak rá. Délen az olajiparban sikerül utóbb betanított munkát végeznie, kicsit feljebb lépve a ranglétrán. Steve polgárosodásának fő jelképe mégis talán a kerékpár lesz, utóbb délre költözve pedig a motor. Életének egyik fő

eleme a mozgás, a mozgás szabadsága. A bejickli, ahogy a kinti magyarok mondták, egyszerű eszköze annak, hogy ezt biztosítsa magának. Később motorkerékpárja lesz, azzal még szabadabbá válik. Hiszen a munkahely messze van, a család a városban. A motorkerékpár biztosítja, hogy többet lehessen velük. Gyönyörű ez a kép, ahogy motoros Steve elhajt a munkahelyére. És aztán vissza. Magyarországon is volt hasonló. Itt is hazajárt a gyárból. De itthon csak ritkán, mert gyalogszerrel lehetett csak közlekedni, a szó fizikai értelmében is, egyszerűen nem volt megoldható, hogy hazamenjen legalább hetente valamilyen járművel a gyárból. Steve mégis elképesztő elszántsággal nekivág gyalog is a hazaútnak, ahányszor csak lehetséges. Mert egyszerűen fontos neki, hogy az övével lehessen. Anne, a feleség először nehezen akarja megérteni, hogy miért kell ilyen dolgokra, mint a kerékpár, pénzt kidobni. Aztán lassan leesik neki is a tantusz. És nem sokára piknikeznek, mint a szomszédok, tekéznak, strandra járnak. Anne porszívót vásárol és mosógépet, háztartási gépeket. Szalmakalapot. Az egyik lányuk úszni tanul, versenyezni kezd. A fiuk egyetemre jár. Hihetetlen, mekkorát fordul velük a világ.

De mit jelent odakint magyarnak lenni? Mert ők maguk szívósan ragaszkodnak ahhoz, hogy éppen csak pénzt gyűjteni mentek ki, és amint lehet, jönnek is haza, itt fognak földet venni. Eszelősen spórolnak. Aztán egyszer csak történik valami. Steve bejicklire kezd spórolni, nem az ittho-

ni földre. Aztán a spórolt pénzükből vesznek egy házat – Santa Barbarában. Nincs többé hazatérés. Ez akkor válik számukra is világossá, amikor halottaik lesznek kint, őket nem lehetne már otthagyni.

Valahogy úgy képzelném, hogy a gyerekek magyarsága nem is lehet kérdés. Élhet az ember akárhol, biztosan meg kell őket tanítani arra, hogy akcentus nélkül beszéljenek magyarul. Hogy lehetséges az, hogy valakinek apja, anyja magyar, és a gyerekek meg törve beszél a szülei anyanyelvét? A regény egyik legváratalnabb fordulata a gyerekek lázadása. Értem én őket, mégis meglepetésként ért, valahogy nem voltam rá felkészülve. A gyerekek éppen olyanok akarnak lenni, mint a szomszédok, mint az osztálytársak. Nem akarnak kilógni, olyan kétes értékű valaminek, mint a magyarság, pedig végképp nem akarnak különbözni. A két legnagyobb gyerek még itthon született, a többiek már kint. De igazi élményeik az itthonról és az itthoniakról valójában a nagyobb gyerekeknek sincsenek. A szülők miatt magyar iskolába járnak, ahol szintén mindenki azt szajkózza nekik, hogy haza kell menni, pedig nekik a haza már egyértelműen Amerika. A gyerekek ezt jóval hamarabb felismerik, mint a szülők. Amerikai ételeket akarnak enni, angolul akarnak beszélni, sőt Dél-Kaliforniában még azt is erőltetik, hogy minél hamarabb elsajátítsák a helyi akcentust. Van egy lázadó periódusuk, amikor mindent elutasítanak, ami magyar, aztán kicsit később rájönnek, hogy ez tévedés, hogy ők amerikaiak, de szüleik révén egy kicsit magyarok is, ettől kezdve például hajlandók legalább a szülőkkel magyarul beszélni. Feladják a teljes elutasítást.

A regény számtalan lokális szint, amerikai magyarok által mesélt történetet, családi sztorit olvaszt magába. Ezek a szerteágazó történetek, epizódok és leírások, hihetetlen nyelvi gazdasággal párosulnak. Az egyes hőseket végig saját nyelvük, szókincsük és beszédjük jellemzi. Az amerikai szál nyelvészeti adatgyűjtéssel felérő pontossággal dokumentál és teremt új-já egy mára minden bizonnyal elfeledett nyelvhasználatot. A magyarorszá-

gi beszélőket, történeteket pedig szintén a helyi nyelvváltozat megidézése teszi élővé és hitelessé. A regény társadalmi tükörként is szolgál. A gyerekek viselkedését magyarázza, hogy időnként kellemetlen volt magyarnak lenni, vagy általában friss bevándorlónak lenni, mert a nyelvtudás hiánya ostobának mutatta az embert, az öltözködése furcsa volt, az étrendje különbözött. Más volt, idegennek hatott. Komoly feszültség volt az újonnan érkezettek és a régiek között. A *Kaliforniai fűj* társadalmi tükör is, ahol – mint egy Dickens-regényben – felvonulnak a társadalom jellemző figurái. Tudósít a hétköznapokról, a gazdasági válságról, a nagyüzemi visszaélésekről, a dolgozók különös kiszolgáltatottságáról, de mindezt csak Árvaiék életének tükrében. A szomszédok mondják, ismerősökkel történik, otthonról írják ezeket. A toledói rész inkább az amerikai magyarok mindennapjairól szól, a kaliforniai már inkább a nagy olvasztótégely regénye, ahol magyar és horvát is jó barát, elvégre egy a királyuk. A regény tekinthető a 30-as évekbeli magyarországi szociográfiák kései kiegészítésének is, mintha ez volna az amerikai függelék a *Puszták népéhez*.

A regény szimbolikus képi világa állandóan ismétlődő elemekkel tagolja a folyamatosan áradó szöveget. A címadó madár többszöri előfordulása talán az amerikanizálódást jeleníti meg. A bejickliről már volt szó a szabadságvágy kapcsán. De említhetünk egy első pillantásra különös, és akár visszatetsző motívumot, a vizeletet is, amely szintén végigkíséri a regényt. Steve legjobb gondolatai mindig vizelet közben merülnek fel. Ugyanakkor a kinti magyarok beilleszkedési nehézségeinek is a fő jelképe a vizelet, pontosabban az utcán vizelet, ami itthon állítólag megszokott volt, de kint büntették a hatóságok. Steve is belekeveredik egy ilyen ügybe, de éppen ez a gyanúsítás teszi még jobban amerikaivá, hiszen miután kiderül a tévedés, az amerikai bíró hivatalosan megköveti őt ezért a téves gyanúsításért. Nem is kell talán külön emlétenem, hogy a magyarországi hatóságok egy paraszttól sosem kértek volna bocsánatot. Ráadásul minden hi-

vatalban még meg is alázták. Volna. Csak volna bizony, mert Steve Amerikában van. Ahol adott esetben kijár a bocsánatkérés. Ott jár, itt nem, ez ilyen egyszerű.

A regény szerkezetének és történelmszemléletének is közös jellemzője, hogy a kicsiből, az apróból, a lokálisból halad az egész, a nagy, az általános felé. Mindig csak az Árvaiékat érintő eseményekkel találkozunk. A külvilágból csepegtetve jönnek hírek, inkább csak Árvaiék reakcióin keresztül értesülünk a nagy történelmi eseményekről. Egyfajta izgalmas magánmitológia, magántörténelem részesei leszünk. A háború közeledtét például a fokozódó németellenesség jelzi, majd a fiú önkéntesként való bevonulása. („Magyarok ellen nem harcolnék.”)

A regény hagyományos elemeket használ, formai megoldásaiban konzervatív. A témaválasztás újszerűsége adja azt a sajátos aktualitást, ami miatt frissnek érezzük a művet. Valahogy éppen a könyv megjelenési idejére esett, esik egy újfajta kivándorlási hullám, ami a regény egészét más megvilágításba helyezi. Családragényből, százéves történetből hirtelen egy kicsit a mai hétköznapok valósága lesz, olyan húsunkba vágó témával, amellyel szemben nem maradhatunk közömbösek. Egy kicsit személyesen is érintve érzi magát az olvasó.

Kell legyen valami felszabadító ebben az Amerikában, ami nyilvánvalóan inkább egyfajta látomás Amerikáról, semmint az igazi Amerika, ennyivel tartozunk az igazságnak. Nem véletlen, hogy a Szabadság-szobor fogadja a hajóval érkező bevándorlókat. Valójában ti. – akár tisztában vannak ezzel, akár nem – ezért mennek oda. Mert legyen bármilyen banális vagy patetikus is ez, éppen ez a felszabadító energia az, ami által, vagy aminek köszönhetően bejárható az az út, amit ez a szajlai parasztfiú megtesz a jámbor olvasó legnagyobb bámulatára.

■ **Mohácsi Árpád** (Budapest, 1966): az ELTE-n szerzett magyar–portugál–német szakos diplomát. Verseket és műfordításokat egyetemista kora óta publikál folyóiratokban és különböző antológiákban.